



Hormatly okyjylar!

Eliňizdäki kitap türkmen bedewi—ahalteke atyna bagışlanýar. Dünýä döräli bări bu bedewiň şöhraty hem ýer ýüzüne ýaň salýar. Adamzat siwilizasiýasynyň taryhy bilen aýakdaş bolan ahalteke bedewi ençeme asyralaryň dowamynda özüne mahsus bolan güýç-kuwvatyny, ýyndamlygyny, gözelligini we akyllyligyny ýitirmän gelýär. Bularyň hemmesi bilelikde ykbaly ynsanyň ykbaly bilen badaşan dünýäde ýeke-täk atyň görnüsinde jemlendi, bu bolsa olaryň dostlugyny, biri-birine ysnyşmagyny we wepaly gulluk etmegini kesgitledi.

Gadymy türkmen taryhyň tebigatyndan we zähmetsöyer halkynyň aýratyn zehininden kemala gelen ahalteke bedewi özünüň gany bilen ähli münülýän atlaryň görnüşlerini yzda galdyryp, ýer ýüzüniň atçylyk sungatyny öz yzyna düşürip alyp gitmegiň hötdesinden geldi. Ol özi barada ähli taryhy eýýamlarda mähirli ýatlama galdyrmak bilen dünýäniň medeni giňişliginde owadanlygyň ajaýyp nusgasyna öwrüldi.

Biziň milli buýsanjymyz Türkmenistanyň Döwlet tugrasyny bezegi bolan ahalteke bedewi garaşsyz, bitarap Watanymyzyň hakyky simwolydyr we onuň parahatçylyga we dünýäniň ähli halklary bilen dostluga ymtylşynyň şaýadydyr.

XXI asyryň bosagasında özünüň täze eýýamyna—Täze Galkynyş eýýamyna gadam basan Türkmen döwleti işeňňir parahatçylyk söýüjilik, aýanlyk we dünýäniň ynsanperwer modelini döretmäge işjeň gatnaşmak syýasatyny yqlan etdi.

Biz özümize we öz güýümize berk ynanýarys, bu ynam öz köklerini türkmen topragynyň berekedinden we sahylygыndan, dünýäni aňk ediji hadysany – adam bilen atyň jana – jan dostlugyny döretmegiň hötdesinden gelen pederlerimiziň pähim-parasadyndan alyp gaýdýar. Sazlaşyk milli medeniýetimizde, şonuň ýaly-da dünýä medeniýetinde seýrek duş gelýän hadsa hökmünde özünüň öwrenilmegine garaşýar.

Hormatly okyjylar, siziň ähliňiz türkmen halkynyň özünüň bedewine bolan çäksiz söýgüsiniň keramatyna göz ýetirersiňiz diýip umyt edýarin.

Türkmenistanyň
Prezidenti



Gurbanguly
Berdimuhamedow



Gurbanguly
BERDIMUHAMEDOW

AHALTEKE BEDEWI –

*Biziň buýsanjymyz
we şöhratymyz*



*Aşgabat
2008*











Oguz han.
Türkmenistanyň
paýtagtyndaky
ýadygärlik.

Beýik Galkynyşyň simwoly

«Atym bar - ganatym bar».

Türkmen nakyly

Bedewler patyşalaryň, halklaryň we döwletleriň paýlaşmak islän Zemininiň giňişliklerinde müňlerçe ýyllar çar tarapa çapypdyr. Asmandan inen hasaplanylýan behişiđi bedew, hakykatdanam, ajaýypdy we ösüsiň her täze zamanyň ruhlandyryjy alamaty bolupdy. Ýöne ol her gezek täze at, ýagny öz mesgenine we ýasaýjylaryna baglylykda hett, nusaý, parfiýa, pars, arap... ady bilen peýda bolýardy. Soň-soňlar Rusda argamak peýda bolýar we owazly ýaňlanýan bu söz diňe Gündogar atlary hakda ulanylýar...

Türkmen bedewleri ýa-da ahalteke atlary XIX asyrda dünýäde täzeden meşhurlyga eýe bolup, Gündogar argamagynyň at-abräýyny arşa göterdi. XX asyryň ahyrynda ahalteke bedewi Garaşsyz, Bitarap Türkmenistanyň simwolyna öwrülip, onuň owadan keşbi ýurdumyzyň Döwlet tugrasyny bezedi.

Gadymy türkmen topragyna XXI asyrda gelen täze beýik Galkynyş eýýamynda ahalteke bedewi Türkmenistanyň dünýä arenasynda tutýan mynasyp ornuna we abraýyna laýyk gelýän hormat münberine çykýar. Türkmenistanyň täze eýýam üçin mahsus bolan açyklyk we ägirt uly özgerişlikler syýasaty milletiň ruhunuň täzeden galkynmagy, diýmek, onuň bedewiniň abraýynyň has-da artmagy üçin täze giňişlikleri açýar, çünkü bu düşunjeler hemise biri-birinden aýrylmaz baglanyşyklydyr.

Biz garaşsyz döwleti berkarar etmegiň ýeňil bolmadyk ýoluny ruhubelentlik bilen geçirip, ösüsiň hil taýdan täze tapgyryna gadam basdyk. Munuň özi jemgyyetiň ähli maddy we ruhy resurslaryny mobilizlemegi talap edýär. Bu wezipe geljekde hem türkmen halkynyň döredijilik ruhuny milli esaslara gaýtaryp getirmek bilen baglanyşyklydyr. Şol milli ruh halkemyza wagt bilen taryhy göreşde özünü saklap galmaga, dünýä taryhynda deňi-taýy bolmadyk maddy medeniyetiň bahasyna ýetip bolmajak baýlyklaryny döretmäge mümkünçilik berdi. Türkmen halysy, türkmen bedewi - bular diňe bir halkemyzyň gadymylygynyň we zehinliliğiniň, biziň şu günki garaşszlygynyň simwoly bolman, eýsem bu biziň topragymyzyň beýik syrydyr.

Häzir biz eýýäm özümüz barada köp zatlary bilýaris, özümiziň beýik taryhymyz, dürli eýýamlarda onuň ýolunyň kuwwatly we çarkandakly bolandygyny, halkemyzyň janyndan eziz görýän gymmatlyklaryny - öz ruhunyň erkinligini we öz topragynyň garaşszlygyny asylardan asylara gorap saklandygyny hem bilýaris.

Biz özümüzüň täze zamanamyzy beýik Galkynyş eýýamy diýip atlandyrdyk, çünkü milli düşunjeliliğiň gaýtadan dikeldilmeginden soň, hakyky milli häsiyetiň galkynmagynyň wagty geldi. Şol häsiyet açyklyk we hoşniyetlilik bilen birlikde özünde zähmetsöerlik, janypkeşlik, gaýratlylyk, ugurtapyjylyk ýaly endikleri özünde jemleýär. Bularyň ählisi milletiň



özenini düzýärdi, halkyň taryhy dowamatlylgynyň we durmuş gurluşynyň mizemezliginiň ruhy we maddy esasyny üpjün etdi.

Birmahallar türkmenler üçin tire-taýpa dagynyklygy we özlerini saklap galmak ugrunda göreşmek bilen baglanyşykly agyr ýyllarda olaryň durmuşyna we ýasaýsyna syn eden daşary ýurtly syáhatçylar «şol çarwalaryň arasynda ruhubelentlik, birek-birege düşünüşmek we açyklyk ýagdaýynyň höküm sürüändigine göz ýetirýärisiň, şeýle ýagdaya dünýäniň başga hiç ýerinde duşmarsyň» diýip belläpdirlər. Olar «türkmenleriň öwrenmäge we elliňne tötänden düşyän kitaplary okamaga uly höwesi bar» diýip, haýran galmak bilen tassyklaýarlar. «Olar hatda söweše gidenlerinde hem öz ýanlary bilen küst oýnuny alypdyr» diýip, syncylar haýran galypdyr.

Yöne olar biziň halkymyzyň özleriniň bedewlerine garaýsyna örän haýran galypdyr. Syáhatçylar türkmenleri öz topragynyň örän çalasyn, gayduwsyz we edermen goragçylary hökmünde suratlandyryp, bedewiň we ynsanyň kämillik derejesine ýetirilen gatnaşyklaryna haýran galman durup bilmändirler. Munuň özi aty we adamy parahatçylykly durmuşda-da, söweşlerde-de bir bitewi göwrä öwrüpdir.

Syáhatçylaryň käbiri «Maşgaladaky çagalaryň golaýynda, teläriň astynda yetişdirilen türkmen atlary örän näzikligi we adatdan daşary akyllılygy bilen tapawutlanýar» diýip belläpdir. Beýlekiler bolsa: «Türkmeniň öz bedewine ynamy örän uly. Ol şonuň üçin atyň uýanyny mydama erkin saklayár, sebäbi öz bedewiniň örän duýgurlygyna we ygtybarlylgyna bil baglaýar» diýip nygtaýarlar. Üçünjileri bolsa: «Türkmenler hiç wagt bedewlerini ýadatmaýarlar. Olar atyň üstünde biraz gyşaryp oturyarlar, ýagny sag egnini yza çekip oturýarlar. Bedewler çalt ýöränlerinde, olar öz göwresiniň bütin agramyny üzeňňä salypdyrlar. Olar hiç haçan aty gamçylamaýar. Gamçy olar üçin diňe bezeg bolup hyzmat edipdir» diýip tassyklaýarlar.

Gör, nähili bahasyna ýetip bolmajak syncylyk! Öz halkynyň taryhyna milletiň iň aýdyň wekili hökmünde giren türkmen jigidiniň at üstünde sazlaşyklı oturyşy hemmelere mälimdir. Yone şol derejä ýetmek üçin dünýädäki iň meşhur ahalteke bedewleriniň tohumyny döreden, terbiýelän we asyrlaryň dowamında saklap galan halkyň köp nesilleriniň ýadawsyz we tutanýerli zähmeti gerek bolupdyr.

Megerem, biz entek nähili gymmatly baýlyga eýedigimize doly akyl ýetirýän däldiris. Biziň tebigy genji-hazynamyzaňdan başga-da, bu baýlyk halkymyzyň asyrlaryň jümmüşinden gelýän döredijilik güýc -gaýratyndan, onuň öz watanyňa we palylygynadan we şol topragy özgertmek ukybyna eýediginden ybaratdyr. Häzir biziň halkymyzyň zähmete we döredijilige, bilimlere we öz-özüňi kämilleşdirmäge bolan höwesiniň uludygyna, bedeniň we ruhuň sazlaşygynda ýaşamak, ýurdumyzyň geljegi bolan çagalary bu sazlaşya çekmek isleginiň çäksizdigine göz ýetirmek üçin daş-towerege ser salmak ýeterlidir.

Biziň günlerimizde türkmen taryhy durmuşy özgertmek we ony hil taýdan dünyä derejesine ýetirmek boýunça ägirt uly meýilnamalary we maksatnamalary amala aşyrmak bilen baglanyşykly aýratyn döwri başdan geçirýär.

Döwletimiziň syýasatynyň medeni dominantasy ýurduň ösüşiniň ähli ugurlaryny kesgitleyär. Ýurdumyzaňda saglyk we sport jemgyyetiň sosial gurluşynyň aýrylmaz bölekleri bolup durýär. Häzir durmuşa geçirilýän onlarça taslamalar munuň aýdyň subutnamasydyr. Olaryň amala aşyrımagy syáhatçylyk we sport infrastrukturasynyň ösüşiniň derejesi boýunça Türkmenistany önde baryjy ýurtlaryň hataryna çykarar.

BIZIŇ BUÝSANJYMYZ WE ŞÖHRATYMYZ

Ýurdumyzda iň häzirki zaman sport desgalaryny - stadionlary, sportuň suw we atçylyk görnüşleri, hokkeyý we figuralayýn typmak üçin ýörite toplumlary gurmak babatda uly işler edildi we edilýär. Merkezi Aziýadaky iň iri taze Olimpiýa şäherjiginiň taslamasy tassyklanyldy. Oldünýä standartlarynalayýklykda enjamlaşdyrylan desgalaryň birnäçesinden - stadionlardan, açık we ýapyk sport meýdançalaryndan we zallardan, basseýnlerden, welotrekden, tennis kortundan, lukmançylyk - sagaldyş merkezinden, myhmanhanalardan, bir söz bilen aýdylanda, sportuň dürli görnüşleri boýunça, şol sanda halkara derejesindäki ýaryşlary geçirmek üçin ähli şartları göz öňünde tutýan toplumdan ybarat bolar.

Biziň borjumyz we wezipämiz bedenterbiye hem-de Olimpiýa hereketini hemmetaraplaýyn ösdürmekden ybaratdyr. Olimpiyaçylar çağalykdän kemala gelýär. Şonuň üçin hem Türkmenistanda taze çağalar baglarynyň we bilim berýän edaralaryň taslamalary hökmany suratda häzirki zaman trenaýörlary bilen üpjün edilen sport zallaryny, basketbol we woleýbol meýdançalaryny, tennis kortlaryny, basseýnleri öz içine alýar. Aşgabadyň etegindäki Gökdere jülgesindäki çağalar sagaldyş merkezlerinde we Hazaryň kenarynda döredilýän «Awaza» milli syáhaçtylyk zolagynda adamlaryň dynç almaklary we olaryň fiziki taýdan sagdyn ösmegi üçin ähli şartları göz öňünde tutuldý. Şol ýérlerde dürli sport toplumlary we desgalary dynç alýanlaryň hyzmatynda bolar.





Ebetde, biz mundan beýlák-de atçylygy ösdürmek, saýlama ahalteke bedewleriniň tohumyny kämilleşdirmek bilen baglanyşykly gadymy milli sporta aýratyn üns berýäris. «Türkmenistany ykdysady, syýasy we medeni taýdan ösdürmegiň 2020-nji ýyla çenli döwür üçin baş ugly» Milli maksatnamasında atçylyk pudagyna arassa ganly bedewleriň tohumynyň seleksiýasynyň, çapýan we sport bedewlerini atçylyk sporty boýunça geçirilýän halkara ýaryşlaryna taýýarlamagyň ylmy taýdan esaslandyrylan öðdebaryjy metodlaryny giňden ornaşdyrmak göz öňünde tutulyar. Häzir hereket edýän iň häzirki zaman Ahalteke atçylyk toplumyndan başga-da, Türkmenistanyň garaßszylgynyň 17 ýyllygynyň öňüsrysyrında durky täzelenip ulanmaga berlen Aşgabadyň aýlawy hem şu maksatlara hyzmat eder. Şol ýerde däbe örwlülen we halkyň arasynda örän meşhurlyga eýe bolan at çapyşyklaryny geçirmek üçin ähli şartler döredildi. Iň häzirki zaman enjamlary bilen enjamlaşdyrylan şeýle aýlawlar ýurdumyzyň ähli welaýatlarynda hem peýda bolar.

Biz geljekde hem bedewlerimizi birjik-de ünsden düşürmeris, çünkü olar biziň buýsanjymyz we şöhratymyzdyr, biziň ylhamymyzdyr. Türkmen topragynda kemala gelen ahalteke bedewi tebigatda ynsanyň zähmeti we zehini bilen döredilýän güýjüň, sagdynlygyň we gözelligiň simwolydyr. Ine, hut şonuň üçin hem ynsanyň we atyň söygüsiniň hem-de dostlugynyň taryhy örän gyzyklydyr. Bu taryh 5 mün ýyl mundan öň başlanyp, häzir hem dowam edýär.

Bu taryh biziň için dürli eýýamlaryň köp sanly şáyatnamalarynda we ýazgylarynda, türkmen halkynyň mifologik döredijiliginde onuň eposlarynda we rowaýatlarynda saklanyl galypdyr. Biziň günlerimiziň dürli monografiýalary we ylmy barlaglary ahalteke bedewlerine bagışlanýar. Şol awtorlaryň we ylmy işleri geçirenleriň ählisine tüýs ýürekden minnetdarlyk bildirmek isleýärin. Olaryň söygüsü we professionallygy bilen türkmen halkynyň buýsanjy we şöhraty bolan ahalteke aty barada bahasyna ýetip bolmajak maglumatlar toplanlydy.

Şu kitapda biziň bedewimiziň ylmy, taryhy we edebi terjimehalynyň esasynda faktlar umumlaşdyryldy we kadalaşdyryldy. Gürriňsiz, bu terjimehaly öwrenmek işi dowam etdiriler, çünkü biziň topragymyz entek öz syrlaryny, şol sanda atçylygyň gadymy däp-dessurlary, halkyň seleksion zehininiň we ahalteke bedewiniň özuniň aýratynlyklary bilen baglanyşykly syrlaryny doly açanok.





Türkmenistanyň Prezidentiniň Ahalteke atçylyk toplumy.







AHALTEKE BEDEWI –



BIZIŇ BUÝSANJYMYZ WE ŞÖHRATYMYZ

*“Türkmen atlary” döwlet birleşiginiň edarasy
Aşgabadyň merkezindäki belent binada yerleşyär.*

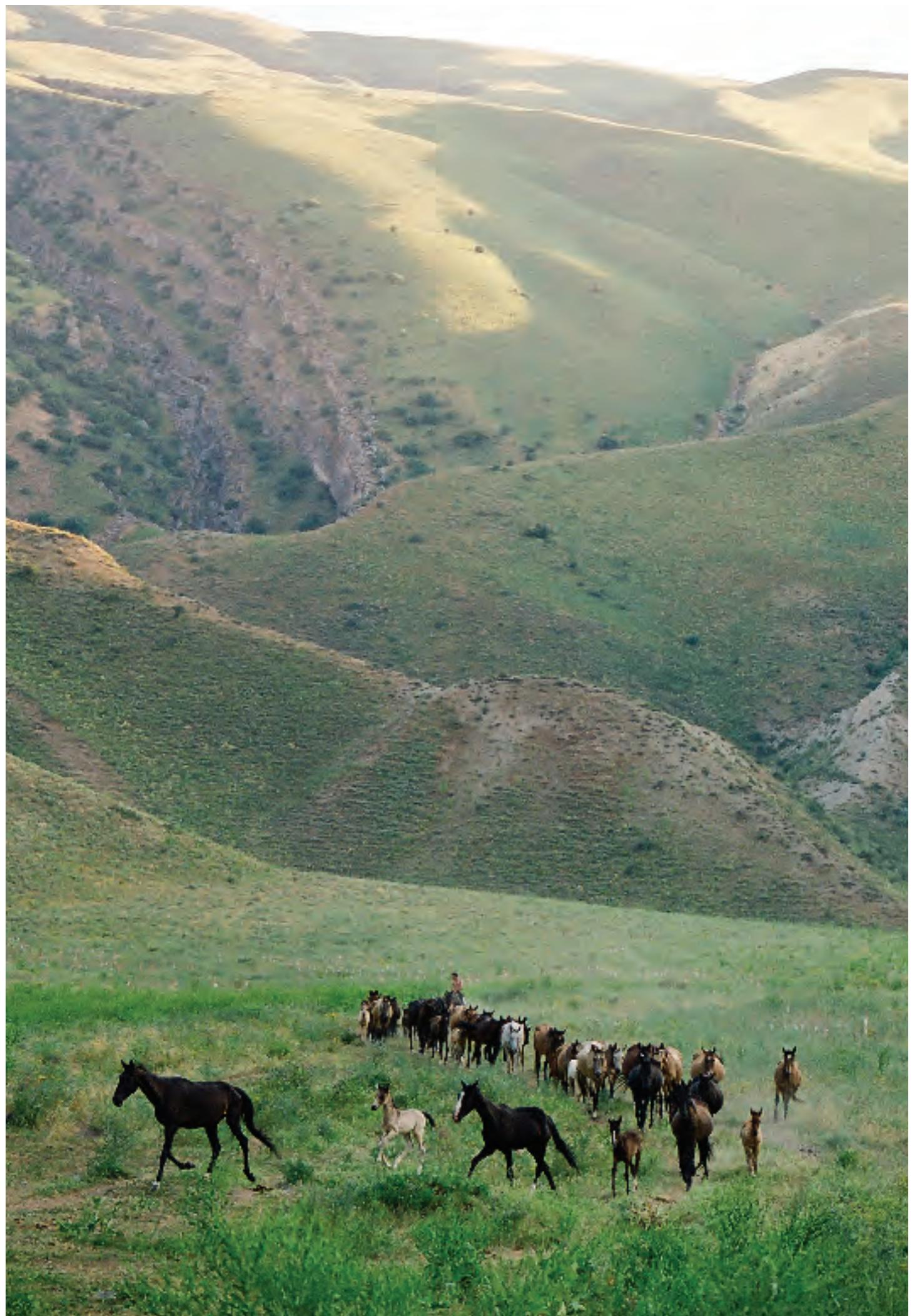
















Piliň süňkünden ýasalan parfiýa
ritonynyň bölegi. B.e. II asyry.
Sarahs oazisi.

Taryh şayatlyk edýär

«Yüwrüklikde dünyäde hiç bir zat olar bilen bäsleşip bilmez,
kepderiler we durnalar olaryň yzyna zordan eýerýär».
Ksenofont, gadymy grek taryhcysy

Eýsem, ahalteke bedewi nireden peýda bolupdyr? Gelip çykyşy dünyä siwilizasiýasyň dörän wagtyna gabat gelýän, rowaýata öwrülen atlaryň döredilmegi üçin adamzat kime minnetdar bolmaly? Eýsem, biziň yüwrük bedewimiziň özünü döreden halkyň ady baglanyşykly hakyky adyna eýe bolmagyna čenli aralyk näme üçin şeýle uzak bolduka?

Bu köne dünyäniň atlaryň görnüşlerini bilyänligi gürrüňsizdir. Olaryň aýratynlygy, ozaly bilen, şolaryň ýasaýan ýerleriniň tebigy-howa şertleri sebäpli emele gelýär. Yöne gürrüň dürlü halklaryň sungatynda we rowaýatlarynda ebedileşdirmek hormatyna mynasyp bolan atlar hakynda barýar. Alymlaryň ykrar edişi ýaly, Gomeriň watany bolmak hormaty üçin Kiçi Aziýanyň şäherleri kimin, bedewleriň asyl watany hakda-da dürlü ýurtlaryň alymlary we barlagçylary jedelleşdi.

Biziň eýýamymzdan ozalky V asyrda ýaşap geçen gadymy grek taryhcysy Gerodot şeýle ýazypdyr: «Gündogarda ajaýyp atlar gezýän Nusaý atly ägirt uly giňişlik bar».

«Nusaý atlary öz gözelligi bilen tapawutlanýar. Bu bedewler kuwwatly şalara mynasyp. Olar tüňburun buýsançly başlaryny belent tutýar we olaryň ýallary howada owsun atýar». Biziň eýýamymzdan ozalky II asyrda ýazylan bu ruhlandyryjy setirler bolsa, gadymy rim taryhcysy Appiana degişlidir.

Taze eýýamyň başında gadymy meşhur grek geografy we taryhcysy Strabon: «Nusaý bedewleri iň iri we owadan atlardyr, olary pars şalary münýärler» diýip tassyklayára.

Parfiýalylaryň gelmegi bilen ajaýyp bedew Mesopotamiýadan Hindistana čenli ägirt uly giňişligi özüne tabyn eden kuwwatly döwletiň mertlik nyşanyna öwrülýär.

Parfiýa patyşalarynyň mesgen tutan ýeri bolan Taze Nusaýda gazuw-agtaryş işleri geçirilen mahaly tapylan at şekilikleriniň arasynda sowut bilen üstü bürelen, söwes tuwulgasy geýdirilen söweşijiň atynyň şekili tapyldy. Dünýäde ilkinji söweşeň esgerler hem şu jelegaýda - Parfiýada döräpdür. Soňra bolsa atlary demir sowut bilen örtmek usuly gaýduwsyzlygyň we asylllygyň nyşany hökmünde bütin dünýä ýaýrapdyr.

Ilkinji asyllı söweşiji bolsa Parfiýa patyşalygyny esaslandyryjy Ärsak I bolupdyr. Gelip çykyşy boýunça türkmen bolan Ärsak I ýerli taýpalaryň grek - makedon basybalyjylaryna garşı gozgalaşyna baştutanlyk edýär we Parfiýan welaýaty diýlip atlandyrylan Köpetdagýy eteklerindäki sebitleri grek hökümdarlaryndan halas edýär. Şeýdip, ol geljekki kuwwatly döwletiň düýbuni tutýar. Gadymy awtorlaryň biri şeýle ýazýar: «Parfiýalylar onuň hatyrasyny şeýle bir belent tutýarlar we henize - bu güne čenli hem ähli parfiýa patyşalary Ärsagyň ady

*Parfiýaly atly.
B.e. I asyryna degişli
terrakot reliyefi.*



bilen atlandyrylýar». Ärsak at bolman, eýsem lakam bolan bolsa gerek. Ol lakam öz kökünü «ar», «är» diýen gadymy turkmen sözlerinden alyp, «erkek adam», «gaýduwsyz adam» diýen manyny berýär.

Plutarh parfiýalylar hakynda şeýle ýazýar: «Birmeňzeş ýeňilik bilen towsup münmäge we zerurlyk ýüze çykanda göze ilmez çaltlyk bilen çar ýana pytrap gitmäge ezber parfiýalylar duşmany peýkam bilen päsgelçiliksiz gyrgyna salmak üçin atly goşunlaryny bölek-bölek yerleşdirýärler».

«Ganatly bedew», «behişdi bedew», «daglaryň gerşinde ýasaýan bedew» - bular Hytaýyň we Hindistanyň, Müsüriň hem-de Wawilonyň, Gresiýanyň we Rimiň gadymy rowaýatlarynda hem-de ertekilerinde gudratly bedew hakdaky meňzettmeleriň hemmesi däldir. Bu halklaryň köpüsi üçin atlar arzyly olja we gymmatbaha sowgat bolupdyr. Olar barada hytaý imperatorlary we rus patyşalary arzuw edipdir. Hytaý olary «gan syçradýan bedew» diýip atlandyryar we biziň eýýamymyzzan ozalky II asyrda behişdi bedewlerini ele salmak üçin Orta Azíyanyň üstüne iki gezek çözýar.

Atyň watanyny kesgitlemekde alymlary näme howsala saldyka? Megerem, olary atlaryň bu görünüşiniň dürlü asyrlara we müňýyllyklara degişlidigine hem-de biri-birinden juda alyslarda ýaşandygyna seretmezen, ählisiniň meňzeş beden gurluşlary haýran galдыrandyr. Goý, ol Altaý depeleriniň müdimi doňaklyklarynda gowy saklanan, ähli şay - esbaplary bolan söweşeň atyň galyndysy, ýa bolmasa müsür şalarynyň araba goşulan atlarynyň şekilleri bolsun, tapawudy ýok, olaryň ählisiniň ahalteke bedewlerine mahsus gurluşy, ýagny guraksy sazlaşykly beden gurluşy, belent gerşi, ince aýaklary, gyzgyn hyjuwy, gowy gyryylan ýallary bar.

Biziň eýýamymyzzan ozalky XIV asyrda Hett şalygynda atlary seýislemek hakyndaky meşhur traktat peýda bolýar, onuň manysy diňe XX asyryň başynda



BIZIŇ BUÝSANJYMYZ WE ŞÖHRATYMYZ

aýdyňlaşdyrylýar. Atsynaslaryň ykrar etmeginé görä, ol ahalteke bedewlerini seýislemekde türkmenleriň giňden ulanan tärlerini jikme-jik gaýtalaýar. Yeri gelende aýtsak, ençeme alymlar bedew atlary seýislemegiň hettlerde we has soňra ýaşap geçen türkmenlerde doly derejede birmeňzeşdigine ünsi çekýärler. Olar gadymy şeklärerde suratlandyrylan patyşa maşgalalaryna degişli hett zenanlarynyň egin-eşikleriniň türkmen zenanlarynyň häzire çenli saklanyp galan bayramçylyk lybaslary bilen haýran galaýmaly derejede meňzeşdigini belläp geçýärler.

Şeýle meňzeşlikleriň ençemesi mälimdir. Şolaryň arasynda, megerem, iň bir häsiyetli meňzeşlik zenan lybaslaryny bezeýän gabaraly kümüş şayý-sepleriň çylşyrymly toplumydyr. Türkmen zenanlarynyň başa geýilýän, egne dakylýan, döše dakylýan, goşara geýdirilýän parçalary at münüp döwüş etmegi, gaçyp barýarka ýáýdan peýkamy ezberlik bilen goýberip, duşmany haýykdyrmagy başaran gadymy döwürlerdäki meşhur amazonkalaryň lybaslaryndaky şayý-seplere juda meňzeşdir.

Alymlar henize - bu güne çenli yssydan goranmak üçin çopanlaryň geýyän bagana telpegineniň meşhur Orhan - Yeniseý daş ýazgylarynda şekllendirilen çapyksuwarlaryň başlarynda hem bardygyny ýüze çykardylar. Şol çapyksuwarlaryň çapyp barýan atlarynyň keşbi hem ahalteke bedewleriniň keşbi bilen bir almany ikä bölen ýaly meňzeş: şolaryň hem guwuňky ýaly uzyn boýunlary, gelişkili kelleleri, syrdam aýaklary bar. Alymlaryň pikirine görä, biziň eýyamymyzdan ozalky 500-nji ýyllarda şol jelagaýlara - Yeniseyiň kenarlaryna Dariniň çozuşlaryndan halas bolmak üçin sak taýpalary göcüp barypdyrlar.



Köneürgençden tapylan syrçaly
plitkanyň bir bölegi. XIV asyr.



Iki müň ýyl geçenden soň Altaýyň depeleriniň birinden tapylan, biziň eýýamymyzyň başynda Altaýa çenli «çapyp baran» meşhur ahalteke bedewi şeýle suratlandyrılyar: «Gelşikli kellesi, owadan boýny bolan, syratly, çapylyp göwnejaý münüş edilen uly göwreli altynsow -sary reňkdäki bedew atyň mumyýasy baky doňaklyk netijesinde häzirki döwrüň barlagçylarynyň eline düşdi, onuň ýekeje sypjyrylan ýeri-de, bir gamçy yzy-da ýok».

Ajaýyp arheolog Wiktor Iwanoviç Sarianidiniň açыşlaryna salgylanmasak, taryha syýahatymyz doly bolmazdy. Ol Garagumda, häzirki zaman ylmynyň ykrar edişi ýaly, Hytaýyň, Hindistanyň, Mesopotamiýanyň we Müsüriň gadymy medeniyetleri bilen bir hatara çykan dünýäniň iň gadymy siwilizasiýasynyň birini - Marguş ýurduny açdy. Ürgün çägelikde gadymy patşalygyň harabalyklarynyň üstünü açmak, şol ýerde dünyädäki ilkinji din olan zoroastrizmiň dörändigi baradaky aýdyň subutnamalary ylym dünýäsine görkezmek üçin gaýduwsyz alyma gazuw-agtaryş möwsümleriniň otuzsysy, ýagny otuz ýyl gerek boldy.

Bir mahallar gülläp ösen Marguşdan biziň günlerimize paýtagt şäher bolan Goňurdepäniň giň meýdanyny tutup ýatan gabaraly harabalyklar gelip ýetipdir. Onuň sünnälenip haşamlanan ajaýyp ymaratlary gurmagyň binagärlilik sungaty we adamlaryň oýlanyşkly ýaşaýış durmuşy bolsa arheologlary henize - bu güne çenli haýran galdyryp geldi. Türkmenleriň ata-babalary - baryp biziň eýýamymyzdan ozalky üçünji müňýlliykda Murbagyň köne hanasyndaky mes toprakly ýerleri özleşdirip başlan adamlar ussat binagärler, gurluşykçylar, demir ussالary, küýzegärler we zergärler bolupdyr. Olar metaly we bürünji eretmegiň, altyny we kümüşi bejermegiň syrlaryny bilipdir.

Bürünç eýýamynda şol ýerde, sahawatly ülkede eýýäm tohum atlaryň yetişdirilendigi töitänden däldir. Olar seýislenipdir, aýratyn halatlarda bolsa hudaylara gurban berlipdir. Aýratyn hormat bilen jaýlanan taýçanak, ençeme bürünç şahjagazlar - bedewleri seýislemek üçin niýetlenen ýörïte saz gurallary, ahalteke bedewiniňki ýaly boýny uzyn, gözleri uly atyň kellesi görnüşdäki kinniwanja heýkeljik - bu tapyndylaryň ählisi, W.I.Sarianidiniň tassyklaýsy ýaly, biziň eýýamymyzdan ozalky III - II müňýlliyklorň sepgidinde gadymy türkmen taýpalarynyň atlaryň naýbaşy tohumlarynyň seleksiýasynyň başyny başlandygyna şäyatlyk edýär. Ahyryk netijede munuň özi ahalteke tohumynyň döremegine getirdi.

Ýokarda aýylan zatlaryň ählisi hudožnikleriň, taryhcylaryň we arheologlaryň zähmeti bilen döredilen uly kartinanyň bir bölegidir. Tohum atyň diwarlaryň yüzündäki şekilleri, heýkelleri, freskalary we barelyefleri, ostiologik kolleksiyalaryň nusgalary gadymy atyň häzirki zaman ahalteke bedewine meňzeş umumy keşbini janlandyrýar. Şuňuň bilen birlikde bu arabaglanyşygyň subutnamalarynyň arasynda DNK usuly bilen barlamak subutnamasy ýok diýlip hasaplanylýar. Şeýle usuly barlap görmek üçin gadymy atyň müdimi doňaklyklarda bütinley saklanyp galan galyndysyny tapmak gerek. Şu jähetden altaý bedewiniňki paşmady: şol döwürde ylym ösmändi. Şeýle nobatdaky bagtly tapyndynyň ýuze çykarylmagyna köp wagtlap garaşmaly boljakdygymyz sebäpli, biziň pikirimizçe, aýdyň görnüp duran zady logiki ýol bilen subut etmäge synanyşyp göreris.



Goňurdepeden tapylan bürünç önümler:
atlary seýislemek üçin ulanylýan surnaý we hasanyň ujy.

Goňuryň gonamçylygyndan tapylan taýçanagyň galyndysy.







Goñurdepedäki gazuw-agtaryş işleriň umumy görnüşi.



Gadymy türkmen topragynyň nurly gününiň astynda

«Gör saňa ýoldaş, meger, laçyn, kebuter bolmasa»
Mätäjiniň «Bedew» goşgusyndan

Atlaryň haçanrak eldekileşdirilip başlanandygy baradaky jedel bireýyämden bări dowam edýär we onuň soňy görnenok: atlaryň tebigy ösüşiniň baş million ýylynda, doğrudanam, ýabany haýwanyň ýakymly, çakgan, akyllı jandara öwrüliş pursatyny göz öňüne getirmek kyn. Yöne at nähili ösüş ýoly bilen ynsana mahsus aňlaýyış ukybyna eýe bolup bildik? Sebäbi, şonsuz hiç mahal bedew ösüşleriň çapary we hereketlendirijisi bolup bilməzdi.

«Atyň aganamadyk ýerinde» diyen jümle bar. Bu jümläniň aslynda bedewleriň gelip çykan ýeri hem-de gadymylygy hakyndaky meseläniň açary ýatyr. Türkmenleriň bir pähiminde: «Bedew ata oýundanam gaňňa salma» diýilýär. Türkmeniň şeýle belent ynamyna mynasyp bolan bedewler bolsa, özünüň tebigy taýdan ýáýran hem-de ynsan terbiyesini gören ýerinden başga ýerlerde «üýşüp ýatmajakdy». Şu toprakda türkmenler tüýs zerur we öz wagtynda peýda boldy. Derde derman howaly we tebigy taýdan eşretli bu mekanda olara ýaby garaşyardy. Adamlar bolsa yhlasyny we mährini siňdirdiler - ol ýabydan dal bedew kemala geldi.

Biziň bilşimiz ýaly, Marguşdan tapylan taýçanagam munuň aýdyň subutnamasydyr: sazyň owazyna werdiş bolan bu tohum at bolsa, şalara goýulýan hormat bilen jaýlanypdyr, çünkü ol baryp baş müň ýyl mundan öň bu topraklaryň buýsanjy bolupdyr. Diýmek, biziň üçin elýeterli bolan geçmişsiň subutnamalaryna tarap taryhyň çarhyny yzyna aýlamaly, ol bolsa hut şu jelagaýlarda - ahalteke atlarynyň watanynda has gadymy medeniyeti biziň göz öňümüzde janlandyrýar.

Şol meşhur bedewleriň watany bolsa, Köpetdagýy gerişleriniň ugry bilen uzalyp gidýän darajyk mes toprakly giňişlik bolan Ahaldyr. Gyşyň sörtük ýelleri aralaşmaýan mylaýym howaly jülge, tomsuna-da guraman gül-pürçük bolup ösyän dag otlary, durnagöz çeşmelerdir bulajyklardan suwa eňek basylýan ýerler - bularyň hemmesi Ahalyň öňki ady bolan Kesearkajyň özboluşly tebigatynyň bölegi bolup durýar.

Asyrlaryň dowamnyda uç-gyraksız öri meýdanlary we bölelin suw çeşmeleri bolan Ahaltopragy Merkezi Aziýada gadymy ekerancylygyň hasırkı medeniyetiniň mesgeni bolupdyr. Bu medeniyetiň ýaşy iň pesinden 8 müň ýyla barabardyr. Onuň yzlaryna bu jelegaýlarda islendik ýerlerde: çöllükde we dag eteklerinde, gurap giden derýalaryň hanalarynyň ugrunda hem-de gowaklarda duşmak bolýar. Ynsanyň meşgullanan işleriniň yzlary daşdan we süňkden, keramikadan hem-de metaldan, şol sanda bürünçden, kümüşden we altyndan ýasalan zähmet gurallary, durmuşda ulanylan zatlar we hakyky sungat eserleri görnüşinde



saklanyp galypdyr. Türkmenleriň gadymy ata-babalary palçykdan salnan jaýlardyr keramatly ýerler, kesekilere aralaşmak mümkün bolmadyk uly galalardyr kaşaň köşkler, ybadathanalar ýaly binagärlik ýadygärlikleriniň üsti bilen özleri barada habar berýärler. Elbetde, bir mahallar ýerli şäherleri şan-şöhrata beslän şol ajaýyp binalaryň juda az sanlysy biziň günlerimize çenli saklanyp galypdyr. Emma adamlaryň mesgen tutan has uly ýerleri yüze çykrazyndan has öň hem bu jelegaýlada ilkidurmuş hojalyk ojaklary peýda bolupdyr. Şolaryň öwrenilmegi bolsa arheologlara häzirki Ahalyň bir mahallar bir bitewi bolan Alynky Aziýa dünýäsiniň demirgazyk - gündogar serhedi bolandygy barada netijä gelmäge mümkünçilik berýär. Onuň çäkleri Ortaýer deňziniň kenarlaryna çenli baryp ýetipdir.

Biri-biriniň yzyndan hatar gurap tirkeşip gidýän köpsanly ilatly ýerleriň ugrunda Jeýtun, megerem, ilkinji we möhüm halka bolupdyr. Ol häzirki wagtda Aşgabadyň demirgazyk-günbatarynda 28 kilometrlikde ymgyr çölliňgiň edil gyra erňeginde ýerleşýän, göze sähel ilýän gum depesi görnüşinde saklanyp galypdyr. Biziň eýyamymyzdan öňki VII-VI müňýyllyklaryň sepgidinde irki ekerançylaryň we maldarlaryň köp sanly oba gonalgalarynyň biri şu jelegaýlarda ýerleşipdir. Yöne XX asyrda ilik-düwme öwrenilen Jeýtun öz döwrüniň nusgalyk ýadygärligi boldy we «Jeýtun medeniýeti» düşünjesi bilen ylym dünýäsine mäkäm ornaşdy. Hüt şol zamanlarda bu ýerlerde adamlar bugdaý ösdürüp yetişdirmegi, goýundyr geçi bakmagy öwrenipdirler. Itler bolsa aw awlanylýan mahaly olaryň we paly hemralary bolupdyr, olar mal sürüleridir ýasaýyş jaýlaryny sak gorap, we palylygyň nusgasyny görkezipdirler. Şol mahallar howa ýumşak bolupdyr, mydama gök öwsüp oturan dag etekleriniň zolagy hem häzirkisinden has giň bolupdyr. Soňra kem-kemden tebigy şertler üýtgäpdır, demirgazyk tarapdan çöllük hüjüme geçip, uly giňişlikleri eýeläpdir we gün-güzeran aýlamak üçin ýaramly jelegaýlar Köpetdaga golaý süýşüpdir.

Şol urganyň ýene bir halkasy bolsa Änewdir. Häzirki wagtda Ahal welaýatynyň edara ediş merkezi bolup durýan kiceňräk şäheriň edil golaýynda 7 müň ýyla barabar ýasy bolan iki sany depe saklanyp galypdyr. Bu ýerde, baryp, 1904-nji ýylda Rafael Pampelli tarapyndan guralan ekspedisiýa gazuw - agtaryş işlerine başlaýar. Şol ekspedisiýa tarapnydan geçirilen işleriň barşynda bolsa, gadymy türkmenleriň tohumçulygyň halk seçiliş sungatynyň ilkinji şayatnamasy bolan meşhur ak bugdaýyň daşa öwrülip giden galyndylary yüze çykarylýar.





Änew medeniyetiniň dowam edip gelen döwri biziň eýyamymyzdan öňki V müňýyllyga - III müňýyllygyň başyna gabat gelýär. Munuň özi jemgyyetiň ösüşiniň has ýokary derejesi bolupdyr. Şol mahallar, eýyäm amaly sungat yüze çykyp başlapdyr. Haşamlanylyp bezelen, palçykdan ýasalan köp sanly gap-gaçlar, dürlü dag jynslaryndan, şol sanda pöwrize we hakyk daşlaryndan düzülen monjuk görnüşindäki, köplenç halatlarda bolsa, şaý-sepleriň tutuş toplumyny düzýän bezeg şaý-sepleri muňa şayatlyk edýär. 2000-nji ýylda Änewde daşdan ýasalan möhri yüze çykarmak başartdy. Bu tapyndy arheologlaryň arasynda aýratyn uly gyzyklanma döretti, çünkü şol möhürdäki kertikler ýazuw belgilerine juda çalymdaş bolup çykdy.

Ýeri gelende aýtsak, biziň üçin aýratyn gyzyklanma bildirilýän açýşlar hem boldy. Ýigrimi baş ýyldan gowrak wagt mundan ozal Altyndepe gonalgasynда ýällary eserdeňlik bilen gyrykylan atyň kellesiniň terrakot nusgasy yüze çykaryldy. Gulaklary üzerilishiň duran bu atyň gury ýagdaýyndaky, eserdeňlik bilen şekillendirilen kellesiniň buýsançly keşbi onuň hojalykda ulanylan iş maly däl-de, eýsem begzadalara hyzmat eden naýbaşy bedew bolandygyny ynandyryjylyk bilen subut edýär. Şondan öňräk, Ikinji jahan urşy tamamlanan badyna, arheologik işleriň barşynda Kakanyň golaýyndaky gadymy Namazgadepe



harabalyklarynyň üstki gatlagynda bir okly ýeňil arabalaryň terrakot nusgalary ýuze çykaryldy. Şolara öküzlerdir düeleriň goşulmandygy aşgär görünýär. Çünkü, öküzdir due üçin dört tigirli, iki okly arabalar ulanylypdyr. Tapyndylaryň ikisi hem biziň eýyamymyzdan öňki V müňýylliga degişlidir.

Müň ýyl geçenden soň bu jelegaýlar Parfiýa diýlip atlandyrylýar, şol ýerde ösdürilip yetişdirilen meşhur atlar bolsa parfiýa atlary adyny alýar. Ýeňil demir arabalar Parfiýanyň howply ýaragyna öwrülýär. Şol ýerde araba söweşiniň taktikasy öň görlüp-eşidilmedik derejede kämilleşdirilýär...

Diýmek, at-soweşiji, at - edermen esger, at - ýeňiji... eýsem-de bolsa, olaryň ata-babalary haýsy jelegaýlarda mesgen tutdularka, olaryň toýnak yzlary haýsy ülkelerde galdyka?

Käbir alymlaryň pikirine görä, Orta Aziýa sebitlerinde atlaryň ýabany görnüşleriniň giň sähralykda mesgen tutan görnüşlerinden tapawutlanmalydgyna ikirjiňlenmek üçin hiç hili esas ýokdur. Howsalaly, garaşylmadık ýagdaylar ýygy-ýygydan ýuze çykyp duran, ýone welin howasy mylaýym, ot-iýmiň bolelin şertlerinde öz ugruna aýlanyp duran durmuş bu atlaryň ýüwrüklige we çakganlyga, düýgurlyga hem-de ýeňil gopup-galmaga we şu esasda nerw ulgamynyň ýokary derejede kämil ösmegine tarap ösüş ýoluny geçmegine itergi berdi.

Şol bedewleriň şeýle gymmatly hil syapatlaryny soňra adamlar saklap galdylar hem-de ösdürdiler. Atlaryň kämilligiň şeýle belent sepgitlerine ýetmegine diňe bir paşyrdap duran gök otlardyr ykyrdap duran bede bilen bakylmagy däl, eýsem guş gursak däne bilen iýmelenmegi hem ep-esli derejede ýardam etdi. Atlaryň däne bilen iýmelenilmegi bolsa şol jelegaýlarda ekerancylygyň ösdürilmeginiň netijesinde mümkün boldy.



BIZIŇ BUÝSANJYMYZ WE ŞÖHRATYMYZ

Diýmek, ähli zat biri-birine gabat gelýär. Ýabany atlary eldekileşdirmek üçin ähli şertler: başarjaň adamlar we bol ot-iým, amatly howa we tebigy şertler bar. Emma, biziň eýyäm bilşimiz ýaly, şol atlaryň ewolýusiyasy baş million ýylyň dowamynda geçdi. Jeýtundan Marguşa čenli aralıykda bolsa bary-ýogy 2-3 műň ýyl ýatyr. Eger şol döwür bedew atlaryň ösüş ewolýusiýasynyň jemleýji tapgyry hasaplanysa, şol atlaryň nerw ulgamynyň iň ýokary kämillik derejesine ýeten döwri bolýar. Emma, ylmyň tassyklaýşy ýaly, daşky şertlerdir ýagdaýlar bedene oňyn täsirini ýetiren mahaly diňe ondaky gizlin alamatlar yüze çykýar, täze genler bolsa döremeýär. Şu taglymata görä, tebigy şertlerde seçiliп alynmagy we daşky täsirler ýerli şertlere görä üýtgeşmeleri yüze çykarýar, emma täze häsiyetleri emele getirmeýär.

Tebigatyň emri bilen sahawatly Ahal oazisi gadymy turkmen bedewleriniň mesgen tutmaly ýerine öwrüldi. Şol atlaryň özlerinde gizläp saklan mümkünçiliklerini bolsa gadymy turkmen halky yüze çykardy, kemala getirdi. Şunluk bilen, şol atlar dünýä meşhur ahalteke bedewleri bolup yetişdiler.

Ahalteke bedewleriniň soňky müňýyllıkdaky tohumçylyk-seçgi işinde gazanylan üstünlikler - bir tohumdan bolan ajaýyp görnüşleriň çakyşdymagynyň netijesidir. Yöne munuň üçin ýyllar, asyrlar, müňýyllıklar gerek boldy. Bu atyň ganynda bolan durnuklylyk, başarjaňlyk, çakganlyk ýaly aýratynlyklar bolsa, müňlerçe ýyllap tohumçylyk işiniň netijesinde gazanylýar. Bu tohum atyň esasy mertebeli aýratynlygy - islendik çakyşdyma mahaly garşydaşlaryndan rüstem gelmek ukyby bolup durýar. Hut şonuň özi-de, onuň şu mukaddes toprakdaky ölmez-ýitmezligini üpjün edýär.









Tebigat bilen sazlaşykda

«Ýüwrük atyň bahasy bolmaz»
Türkmen nakyly.

Türkmenleriň öz köklerini taryhyň juda alyslyklaryndan alyp gaýdýan, diýseň, gadymy halkdygyna göz ýetireniňden soň, biygtyýar şeýle pikirler sere gelýär: eýsem, tebigata şeýle eserdeň düşünmegi, onuň baýlygyna öz baý ruhy dünýäsi bilen seslenmegi, daş-toweregini gurşap alan dünýä bilen bir jan - bir ten bolup garylyp - gatylmagyň hayran galaýmaly utgaşmasyny gazanmagy kim olara öwretdiňkä?

Türkmenler tebigatyň gözellik dünýäsine ussatlyk bilen baha bermegi we ondan güzel, peýdaly zatlary seçip almagy başarıyalar, sebäbi olar tebigata has ýakyn durýarlar, ondan ruhanýarlar, paýhaslanýarlar, tâlim alýarlar. Hakykatdan hem tebigatyň ogullary hasaplanylýan bu halk Hudáya sygynyp we ene topraga tagzym edip, öz duýgurlygynyň we iş başarıjaňlygynyň netijesinde tebigat bilen ynsan gatnaşyklaryny sazlaşdyrmagyň iň ince we kämil syrlarynyň hötdesinden geldiler. Dogry, olar «ewolýusıýa» düşünjesini hem, «mirasdarlyk» we «genotip» düşünjelerini hem bilmändirler. Elbetde, islendik diri organizmiň durnukly ulgamdygyny biz hazır bilýäris. Täze zat bolsa gerek bolan alamaty yüze çykarmak ukybyna eýe bolan öndürijileri seçip almak ýoly bilen peýda bolýar.

Ýeri gelenda aýtsak, ahalteke bedewiniň gelip çykyşynyň örän gadymylygyny subut edýän zatlaryň biri-de onuň beýleki görnüşli tohumlary hil taýdan düýpli we gysga wagtlarda gowulandyrmak ukyby bilen baglansyklıdyr. Mälim bolşy ýaly, bu häsiýet häzirki ahalteke bedewine mahususdyr. Taryhdan mälim bolşy ýaly, Hytaý orta asyrılarda behişi bedewlerini öndürijiler bolan, seýrek duş gelýän baýtallary we aýgyrlary ulanyp, özuniň atçylyk zawodyn gowulandyrdy. Çingiz hanyň we onuň nesilleriniň köp sanly goşunlary mongol goşunlarynda türkmen bedewleri bilen çakyşdyrylyp yetişdirilen atlar peýda bolýança, özleriniň san taýdan artykmaçlygыndan peýdalanyp bilmändirler.

Bütin dünýäde çapylyan bedew atlaryň ähli görnüşli tohumlarynyň, şol sanda arap, iňlis atlarynyň hem ahalteke bedewlerinden gelip çykandyklaryny tassyklaýan maglumatlar bar. Öz wagtynda bu mesele boýunça ýiti jedeller hem yüze çykdy, hususan-da, maldarçylyk bilen iş salyşyan iňlis alymlary öz çapylyan atlaryny özleriniň döredendiklerini tassyklamaga synanyşyärdylar. Dogry, olar şeýle atlaryň täze görnüşini döretmegi başardylar, ýöne onuň esasyny welin, meşhur ahalteke atlary düzýärdi. Dogrusy, uzak wagtlap arap atlary şolara esas bolup hyzmat etdi diýen pikir hem dowam etdi. Emma welin, bu pikir soňra atlara tâlim beriji görnükli alymlar tarapyndan ýalana çykaryldy. Olar kiçi, dykyz, uly bolmadık kelleli arap atyndan, syrdamly, süňklek ahalteke bedewiniň gelip çykmak mümkünçiliginı inkär etdiler.

Täze tohum atlary adam döredip bilmeýär, diňe tebigat onuň hötdesinden gelýär, adam bolsa ony kämilleşdirýär. Munuň şeýledigini ylym tassyklaýar. Gadymy türkmen



aty tebigatyň peşgeşi boldy. Türkmenler ony daş-töwerege uýgunlaşan tayýar serişde hökmünde kabul etdiler. Şeýlelik bilen, onuň açık altynsow reňki hem, uzyn ince aýaklary, boýny, göwresi hem, ýeňilik bilen erkin dem almasý hem - mahlasy, çägeli toprakda göýä uçup barýan ýaly ýeňilik bilen gopup - galmagyna mümkünçilik berýän gujur - gaýratlylyk bu bedewlerde jemlenendir.

«Ýüwrük atyň bahasy bolmaz» - bu halk nakylynda atyň däl-de, ony seýisleyän adamyň başarnygynyň subutnamasy jemlenendir. Ýyndamlylyk, çydamlylyk, häzirki zaman türgenleşik usulynda göz öňünde tutulýan esasy netije bolup durýar. Şunda köplenç halatlarda ýyndamlyk we çydamlylyk iki sany aýry-aýry häsiyetlerdir. Birnäçe halkyň wekilleri «ýyndam bedew at, köp halatlarda, çydamly bolmaýar we tersine, çydamly atlar hem juda bir ýüwrük bolmaýar» diýýärler.

At idetmekde, ony bakyp - bejermekde, aýlawlarda çapdyryp tälim bermekde tebigy başarnygy bolan türkmenler bolsa beýle hasaplamaýarlar. Ýyndam at çydamly bolman bilmez, eger şeýle bolmasa, ol Mesopotamiýadan Hytaýa čenli medeniýetiň jarçysy bolmazdy.

«Eger sen bedew ata müňüp, ony gorduryp, bütin dünýäni aýlanyp çyksaň-da, ol ýadamaz, armaz» diýlip, gadymy türkmen dessanynda aýdylýar. «Tohum atlar menzil geçdikleriçe gujurlanýarlar, gaýratlanýarlar» diýip, atsynaslar tassykláýarlar.

Uly atbakar (hett patyşalarynyň köşgünde ýokary wezipeleriň biri) bolup hyzmat eden mittanili Kikuli özünüň türgenleşik işinde hut bedewleren ýüwrüligini esas edip aldy. Ol seýisciliğin bu usulyny şeýle maşgyn işlenilip tayýarlanylýan we durmuşa mäkäm ornaşdyrylan mesgeninden öwrenipdir. Özi-de, Kikuli bu usuly Mittani we Hett patyşalyklary peýda bolmazyndan has ozal ulanypdyr. Baryp şol döwürlerden hem baş yüz ýyl öň, çapyşya goşulan atlaryň 150 kilometr aralygy geçirip bilendikleri taryhy çeşmelerden mälimdir. Munuň özi biziň günlerimizde-de arzuw edilýän ajaýyp netije bolup durýar.

Diýmek, köp günlük türgenleşmegi, agram salmagyň we dynç almagyň gezekleşdirilmegini, atlaryň bolelin iýimtlendirilmegini we açlyk çekmegini, «derlemegini» we «derini gaýtarmagyny» göz öňünde tutýan bu ulgam şol gadymy döwürlerde kämiliłik derejesine ýetirilipdir. Şeýle türgenleşmeleriň netijesinde diňe bir beden kämiliğini gazaňmak bilen çäklenilmän, eýsem atyň tebigy çakganlygy we çydamlylygy adamyň bellän çäklerinde ösdürilipdir. Şol çäkler bolsa az bolmandyr, sebäbi bedew atlar köp günlük harby ýörişlere tayýarlanylýypdyr. Atlar üstündäki söweşijini we agyr söweş esbaplaryny ýadawsyz götermeli, giye - gündizläp agzyna zat alman oňmaly bolupdyr. Söweş meydanynda haýran galaýmaly çakganlyk bilen agyp - dönüp, eýesi bilen deň hatarda söweše girmeli, gerek ýerinde ýeserlik bilen duşmanyň gözüne çöp atyp sypmagy başarmaly bolupdyr.

«Türkmenerde hakyky seýis işe girişmese, bedewden ýorga çykmaý» diýen pähim hem bar. Yeri gelende aýtsak, ýorgalamak bedewiň dogabitdi ýörüşidir. Yöne, ony ýöríté berkitmek gerek. Ol atyň gorgunyna çapmagyndan çalt ýörişdir, ýöne ilkinji nobatda çapyksuwar üçin amatlydyr. Şol ýörişde at birbada iki çep aýagyny ýa-da iki sag aýagyny öňe taşlayár.

Baş öwrediji Kikuliniň ýazgylaryny öwrenip, alymlar gadymy şekillerde atlaryň ädimläp ýa-da öňürdikläp barýandygy baradaky fakta esaslanýarlar. Bu atlaryň hereketini bir-de ýuwaşadyp, bir-de çaltlandyrp, ýorgalap barýandygyny aňladýar. Atyň bu dogabitdi ukybyny şu gorgunlary örän tizlik bilen çalşyp, köp günlük türgenleşme arkaly gadymy



türgenleşdiriji seýsler ele alypdyr. Atlarda çydamlylygy terbiyelemäge gönükdirilen hut şu türgenleşik olarda dogabitdi çakganlygy ösdürýär, bular biri-birinden aýrylmazdyr.

Baş öwretmegiň şeýle usulynyň ýüwrük, çakgan, asylly, adamyň erkine tabyn turkmen bedewiniň köp derejede öz aýratynlygy bilen şartlenendigine ikirjiňlenmese bolar. Käbir arassa ganly bedewler başyny dik göterip we bedenini çaykap ýoreýän bolsa, ahalteke atlary assa ýöräp, seýkin basýar, onuň bedeni çaykanmaýar. Çünkü ahalteke bedewleri müňýyllylaryň dowamynda çölde, gumuň içinde terbiýelenipdir, munuň özi olaryň ýoreýişine öz täsirini ýetiripdir. Gadymy turkmen seýsleri diňe atyň başşarnygyny açman, eýsem onuň asylly kalbynyň hem açaryny tapypdyrlar.

Turkmen seýsleriniň soňky döwürde ahalteke bedewlerine nähili baş öwredýänligi hakynda rus atşynas alymlarynyň XX asyryň 20-30-njy ýyllarynda Türkmenistana guran ekspedisiyasynyň barşynda ygtybarly maglumatlar toplandy. Şol baş öwretme umumy ýagdaýda, ine, şeýle häsetlendirilýär.



... Türkmenler taýy enesinden baş - alty aýlykda aýrypdyr, emma taý daýhan hojalygynda galsa, enesi bilen bir ýarym ýyla çenli bile gezýän halatlary az bolmandyr. Eneden aýrylýança agyzdyryksyz gezip, soňra jylaw salhypdyr. Eýesiniň öýünde ösüp, diňe şonuň elinden iýimitlenen atyň ilkibaşdaky baş öwretmäni has yeňil kabul etmegi mümkün. Taý, haçan-da, agyzdyryk bilen jylawa öwrenişdirilende, onuň arkasyna iki desse ýorunjany artmaklap atyp, agramy duýar ýaly edipdirler. Soňra ýasyna ýeten ata ýaş oglany mündüripdirler we ony birýarym ýaşly atlaryň güyzki çapyşygyna taýyarlaptırılar.

Taýýarlyk üç döwürden ybarat bolup, baş - alty aýa çekipdir. Ilkinji 2-2,5 aýda at duşakda saklanylýpdyr we günde alty kilogram arpa hem-de isledigiçe ýorunja bilen iýimtendirilipdir. Eger ol özünü tutubermeýän bolsa, arpa saryýag, ýumurtga we çörek garnuwy goşulypdyr.

Ýaş at 3-3,5 aýda uýgunlaşyp başlanoň, ýagny keçe ýapyp, günde 15-20 kilometr aralygy (dört gezekde) ädimläp geçende derini gaytarýarlar.

Soňra has çylşyrymly işe geçirilipdir, gün içinde baş gezege çenli ädimlenip gidilipdir, ol aýyň ahrynda kem-kem artdyrylyp, her gün 1500 metre çenli aralyga gorgun sürürlipdir.

Çapyşyga baş gün galanda her gün ädimläp we gorgunladyp, çakgan üç ýöriş geçirilipdir, çapyşyk günü irden güýcli derleyänçä (der ýere syrygýança) çakgan sürülipdir. Derländen soň bolsa gök ýorunja berlipdir we çapyşyga ugralypdyr, o taýda çykyş başlanýança ýorunja baldagy, çapyşygyň önüsyrası bolsa bir goşawuç arpa berlipdir.



Eger atyň gapyrgasy anyk saýgartsa, sargasyndaqy tüyi tersine sypalasaň buluşsa, at synaga taýýar hasaplanypdyr. Çapşykdan soň uzak wagtlap gezdirilip, atlaryň endamy sowadylypdyr.

Seýisçiliğiň başga täri hem bar, şonda önkiniň tersine birinji döwürde at horlanar ýaly, iým az berlipdir, çapşyk möwsümi golayladypyça arpa mekgejöwen ununu we goýnuň guýruk ýagyny goşup íymitlendirip başlapdyrlar. Bu, seýisleriň pikiriçe, atlara adaty bolmadyk güýç beripdir...

Türkmenler öz ahalteke bedewleriniň boýnunyň uzyndan ince bolmagyny gazanmak üçin, oňa ot - iými ýörte gazylan cukurlarda beripdirler. Şeýdibem, olar ot - iým iýen mahallary atlaryň boýunlaryny süýndürmegini gazanypdyrlar. Taýçanaklara arkasyna belli bir agramdaky ýuki atyp, çalt ylgamakda tälim beripdirler. Bu tälim ot -iýmiň çäkli mukdary bilen utgaşdyrylyp, taýçanaklaryň döş kapasasynyň gownejaý kemala gelmeği, gapyrgalarynyň tekiz we çeýle bolmagy gazanylypdyr. Döşünüň şeýle görnüşi atyň söweşeňlik ukybyny artdyrypdyr, çünkü ol şeýle ýaýbaň döşleri bilen duşmany gysyp - gowrupdyr, kuwwatly urgsy bilen ýere ýazypdyr. Atlar batly toýnaklary bilen-de duşmana zarba urmagy başarypdyrlar. İtaliýaly syýahatçy, meşhur Marko Polo bolsa, şol bedew atlaryň toýnaklary barada: «olar şeýle bir berk welin, taplamagyň hem zerurlygy ýok» diýip, haýran galmak bilen ýazýar. Türkmenler ylmy taýdan «kapriol» diýilip atlandyrylyán atlaryň tebигy goranyş hereketlerini öz atlaryna diňe söweş meýdanynda ulanmagy öwredipdirler. Başga wagtlar özünü gije-gündiz bakyp - bejerýän adam-a beýlede dursun, ahalteke bedewiniň çagany-da depmeýändigi, ynijtmaýandygy äsgär ýagdaýdyr.



Gadym döwürlerden bări başarjaň awçylar bolan türkmenler özleriniň atlaryny hem awa öwrenişdiripdirler. Atlar bilen gabamak usulynda edilen aw tutuş taýpanyň ýa-da harby ýörişiň öňüsyrasy goşunyň azyk - owkatynyň üstüni ýetirmäge mümkünçilik beripdir. Şunda hiç mahal haýwanlar gereginden artyk öldürilmändir.

Gabaw awlarynda meşhur türkmen tazysy hem ulanylypdyr. Ol atyň üstünde, eýesiniň arkasında oturmaga öwredilipdir. Türkmenler tazylaryň tohumyny berk saklapdyrlar. Olar itleriň hemiše awa ukyplı bolmagynyň aýratyn syrlaryny bilipdirler.

El guşlary bilen aw etmek aýratyn meşhurlyga eýe bolupdyr. Olary eldekileşdirmek we awa öwretmek uly ussatlygy talap edipdir. Başarjaň awçylar ýabany guşy tutanlaryndan soň, olary 10-15 günüň içinde aw etmäge taýýarlamagy başarypdyrlar. Esasan hem ýabany guşlaryň üç görnüşi: bürgüt, laçyn we gyrgy aw etmäge öwredilipdir. İlkinji günlerde guşlaryň kellesine ýörite gap geýdirilipdir ýa-da gözleriniň gabagy atyň gyly bilen tikilipdir. El guşy eýesiniň sesini arkaýyn duýup, eliniň üstünde ynamly oturyp başlanda, onuň gözlerindäki tikitleri aýrypdyrlar. Gowy öwredilen ýabany guş awçynyň ynamdar kömekçisi bolupdyr, bütin Aziýada ol örän ýokary bahalandyrlypdyr.

Türkmenler guýmagursak tohumçı - seççiilerdir, çünkü olar asyrlaryň dowamynda diňe gereklilerini çakyşdymak we diňe peýdaly tohum atlary seçip almak bilen, öz atlarynyň tohumyny birsydyrgyn gowulandyryp gelipdirler. Biziň günlerimizde-de, müňlerçe ýyl mundan ozal hem ýagdaý şeýle bolupdyr. Gadymy pederlerimiz hut öz döwri üçin, öz hajatlary üçin zerur bolan atlary ösdürüp yetiştirmegi gazandylar. Şol döwürlerde bolsa olara söweşiji bedewler gerekdi we türkmenler şeýle atlary yetiştirmegi başardylar, şol atlaryň kalbyna buýsançlylygy, başarjaňlygy ornaşdyrmagyň hötdesinden geldiler.







At türkmen üçin ähli zatdyr

«Saňa at diýmerin, gardaş diýerin, ýöne sen dogandan hem zyýada».«
«Oguznama» eposyndan

Taryhyň uzak ýyllarynyň dowamynda her bir halk özüne mahsus milli gymmatlyklaryny döredip, asyrlar boýy sünnäläp, ajaýyp sungat derejesine yetiripdir. Emma olaryň ählisi gaýtalap döredip bolmajak gözelligi hem-de umumyadamzat ähmiyetliliği bilen bütin dünýä öwrülip gidibermändir. Hut şonuň üçinem, taryhyň gatlaryna nazar aýlanyňda, aklyň haýrana galdyryjy gözellikleri döredip, dünýä medeniyetine, adamzat ösüşine uly goşant goşan halklaryň juda kän däldigine göz ýetirmek kyn däl. Türkmen aty, halysy, saz gurallary, dutary, şay-sepleri, alabaý iti, saryja goýny, ak bugdaý - bular biziň milletimiziň döreden maddy gymmatlyklarynyň esasylary we göze dürtülip duranlarydyr. Bu halkyň ýadygärligi onuň özüdir. Çünkü, şol taryhyň çarkandakly ýollaryna garamazdan, baş müň ýylyň dowamynda ol özünüň dörediji halk diýen ilkibaşdaky mertebesini saklamagy başardy. Şu ýerde ahalteke bedewiniň buýsançly keşbi halkyň özüniň taryhyň simwoly hökmünde çykyş edýär.

Uzak taryhy göçe-göçlüklər halkyň adyna degişliliği ýok edenem bolsa, genetiki häsiyetleriniň üýtgewsiz ösüşinde yüze çykýan esaslara welin, hiç haçan zelel yetirip bilmedi. Hiç bir taýpa, döwlete bu halky öz taryhyň dörlü döwürlerinde ýok etmek ýa-da boýun egdirmek başartmadı. Türkmenler güýçli döwlet hökmünde özünü görkezen milletiniň aslyny mydama üýtgewsiz saklap galmagy başardy. Mukaddes Ruhnamada aýdylyşy ýaly: «Oguz han döwründen başlanýan türkmen döwleti Aziýanyň we Ýewropanyň ykbalynda aýdyň taryhy yz galdyrdy. Parfiýa döwleti, Gaznalylaryň türkmen döwleti, Seljuk türkmenleriniň döwleti we Köneürgenç türkmenleriniň şalygy dünýäniň taryhy - syýasy ýagdaýyna düýpli täsir etdi, ösüşiň şu döwrüniň ykdysadyyetini hem-de medeniyetini görülmədik belentlige gösterdi».

Millet hökmünde döränden bari dünýäniň ägirt uly giňişliklerine ýol salan we uly-uly döwletleri döreden türkmenleriň az sanly we güýji pes bolmaga haky ýok. Ýogsa, dünýä taryhyň ähli çatryklarynda türkmeniň özboluşly hem-de durmuşa ukyplı medeniyetiniň janly şayady, anyk aýdylanda, söweşeň bedewi döremezdi. Çünkü ol ýelden ýüwrük şol bedewi bilen dünýä çykdy, uly söweşlerde ýeňişleri gazandy. Türkmeniň atly goşunuň taryhyň bütin döwründe dünýäde iň naýbaşy atly goşun hasaplanylýpdyr, türkmen atlary bolsa türkmen döwletlerine we hökümdarlaryna şan-şöhrat getiripdir. Harby sungat hem gülläp ösüpdir. Bu ýlmy başarnyk asyrlaryň geçmegi bilen has-da kämilleşip, diňe bir beýik serkerdeleri däl, eýsem gadymy habarlarda aýdylyp geçilişi ýaly: «tupandyr ýyldyrym kimin bolmajysy bolýan we söweşde ýeňilmegi bilmeýän» atsyz -sorsuz gahrymanlary hem dünýä inderipdir.

Atly söweşiň esasy tilsimi «ýanbermezlikden» ybarattdyr. Türkmenler gaty eýerde oturyp, gadymy döwürlerde-de, has giçki zamanlarda-da şol söweş tilsimini ulanypdyrlar.



Hunnlar hem, parfiýalylar hem, seljuklar hem pytraňy söweşmegiň kämil usulyny ele alyp, duşmany ahyrky mütdetine çenli ysgyndan gaçyrypdyrlar we olary gabawa alypdyrlar. Şondan soň, bada-bat bir gyra çekiliп, agyr atly goşunyň söweše girmegi üçin ýol açypdyrlar.

Halkyň hakydasynda atlaryň özlerini hut ynsan ýaly alyp barýan häsiyetlerini suratlandyrýan, türkmenleriň azat edijilik göreşiniň unudylmaz pursatlaryny janlandyrýan hakyky taryhy wakalar näçe diýseň bar. Türkmenler uzaktaryhyň dowamynда ajaýyp ýeňişleri gazanyp gelen hem bolsalar, deň bolmadık tutuluşyklarda ene topragyň mertebesini hemde azatlygyny gorap, has dartgynly ýagdaýlara-da duçar bolupdyrlar. 1860-1861-nji ýıllarda Merwde bolan uruşda duşmanyň alty müňlük atly goşunynyň türkmenleriň elli sany atlysyna garşıy söweşde hiç zat edip bilmändigi barada hem ýatlanyllyp geçilýär.

XIX asyryň aýaklarynda türkmenler öz taryhynda öz topragy we azatlygy ugrundaky iň soňky söweşi başdan geçiripdiler. Olaryň şol söweşde görkezen mertligi we gahrymançylygy bolsa, duşman goşunlaryny hem aňk edipdi. Kyrk günläp ýan bermedik, diňe duşmanyň topunyň, ok-därisiniň öňünde synan Gökdepe galasy bolsa halkyň edermenliginiň we şöhratynyň ölçüjek sahypasy bolup, türkmenlerin watançylyk göreşiniň taryhyna girdi. Şol söweşiň shaýady bolanlaryň biri haýran galmak bilen şeýle ýazýar: «... gylyç bilen ýaralanan ahalteke bedewi öz üstünde türkmen

ýigitleriniň üçüsini kazaklaryň kowgusyndan halas edip, Merwe baryp ýetipdir (aralyk 500 wýorsta golaý)».

Türkmenler hemiše-de - ýeňiş gazanyp rowaçlanan günlerinde-de, ýeňlip synan günlerinde-de, ýa-da özlerine bagly bolmadyk sebäplere görä, mesgen tutan keseki ýerlerinde-de şol durkuny sakladylar. Birinji jahan urşy ýyllarynda-da ýagdaý şeýle boldy, şol urşa türkmen atly goşuny ýollanypdy. Olaryň bu ýowuz uruşda edermenlik bilen söweşişi, gazanan şan-şöhraty şol ýyllaryň harby maglumatlarynyň ençemesinde beýan edilýär. Şolaryň birini mysal getireliň: «... Bu syratly, garaýagyz, gaba telpekli we çäkmenli adamlar özleri ýaly syratly, bir ýerde durmaýan ynjalyksyz we hortap atlary bilen hemme ýerde görenleri haýran galdyryarlar, hemmeleriň ünsüni çekýärler. Olar gyradeň hatar bolup hem duranoklar, «dostlar» ýaly, egindeşler ýaly agzybirlik hem gözsüz batyrlyk bilen duşmanyň üstüne arslan kimin okdurlyarlar. Şeýdibem, özlerine mahsus söweş tilsimlerini ussatlyk bilen ulanyp, ýüwrük atlary hem egri gylyçlary bilen duşmany kül-peýekun edýärler. Haçan-da, olar ata atlanañlarynda, dabaraly we owadan hereketler bilen çäkmeniniň synyny ýygnaýarlar-da, batly ses bilen öň hatardakylara ýola düşmek barada haýkyryp habar berýärler. Olar atlaryny kän bir ýüzin saldyryp çapanoklar, diňe ýorgaladyp, asuda we ykjam ýörişde gadam urmagy halaýarlar. Eeriň üstünde bolsa şeýle bir gelşikli, owadan, göni oturýarlar welin, göýä olar şol ýere ýelmenen ýaly, şol boluþlary bilen göreniň gözünü dokundyrýarlar. Bu edermen atlylar şu jelagaýlarda hem duşmanyň ähli pirimlerini öňünden aňyp, onuň pyýada goşunynyň üstüne atly hüjüm etdiler. Olaryň bu okgunly çozusyny näçe wasp etseň, edip oturmaly. ...Tekeleriň bu garadan gaytmaz çozusyny gören rus esgerleri hem «ura» diýip, haýbatly haýkymak bilen duşmanyň üstüne eňdi. Duşman derbi-dagyn edildi. Hut şeýle hem bolmalydy. Bu gazanylan ýeňşe önjeýli goşant goşan tekeleri beýleki söweşijiler ellerinde göterip hormatladylar. Olar bolsa, göwni bir ýaly, dymşyp durlar, şeýle söweşiň ýene bolmagyna garaşýan ýaly, gara gözleri ýanyp dur. Olar diňe agşamara - dynç alýan mahallary ýuwaşja hümürdeşip, biri-birine söweş pursatlary barada gürrüň berýärler. Duşmany nähili ýepbekländikleri, wepaly dostlary bolan atlarynyň kyn ýagdaýlardan özlerini nähili alyp çykandyklary barada ellerini kelemenledip söhbet açýarlar...».

Türkmen atynyň çylşyrymlı söweşeň tälimine köp zatlar giripdir: çapyksuwar atdan ýkylanda, ol öz eýesiniň ýanyna baryp durupdyr we oňa hiç kimi golaýlaşdyrmandyr. Çapyksuwar ölen kişi bolup ýatanynda, at ony öz üstünde alyp gaçmagyny dowam etdiripdir. Bedew ýaralanan esgeriň golaýnda dyza çöküpdir we oňa eýere münmäge kömek beripdir, eýesini söweş meýdanыndan alyp çykypdyr, dürli tilsimleri - ýalandan yza çekilmek, duşmanyň daşyny gabamak we beýleki tilsimleri ýerine ýetiripdir. Ýeri gelende aýtsak, taryhçylar dürli eýýamlarda Türkmenistanda ýaşan halklaryň harby sungatynyň dowamatlylygyna ünsi çekýärler.

Ýer ýüzünde dowam eden uruşlar, megerem, taryhyň ikinji derejeli alamaty bolsa gerek. Häzirki zaman dilinde aýdylanda, birinji alamat adam faktory bilen baglanyşyklydyr. Ol dünýäniň ösus we progres tarapyna hereketini kesgitläpdi. Ynsanyň söýgi bilen sünнäläp yetişdirenen aty onda möhüm orun eýeledi.

Türkmenler bu dünýä uruşmak için däl, ýaşamak için geldi. Medeniýeti ruhy dünýäsi bilen goşulyşan bu halkyň ruhunyň čuňur köklerini gatbar-gat açýan mukaddes Ruhnama onuň deňi-taýy bolmadyk uzak möhletini-de teswirleýär. Türkmen medeniýetiniň aýrylmaz bölegi, megerem, eýesi bilen ykbaldash bedew atdyr. Ol türkmeniň durmuş şatysyna ýan bermän ýaşamagynyň we dünýä bolan düýpli garaýşynyň janly şaýady boldy.







Gadymy akyldarlaryň biri şeýle belläp geçýär: «Olar atyň üstünde ýerde oturanlaryndan köp wagtlap bolýarlar». Bu bolsa parfiýalylaryň döwürdeşleriniň biriniň galdyran subutnamasy: «Olar hemiše -uruşda-da, myhmançylykda-da, döwlet we hususy işlerini amala aşyranylarynda-da at üstünde gezýärler, olar atly syáhat edýärler, duşuşýarlar, sówda edýärler, geňeşýärler». «Allanyň her bir perzendi ýaşlygыndan at üstündedir» diýip, XIX asyrda bu toprakda bolan rus syáhatçylary haýran galmak bilen belläpdirlər.

At - türkmen üçin ähli zat. Ol halk dabaralarynyň ählisinde: toyłarda, ogul perzendiň dogulmagy mynasybetli geçirilýän dabaralarda, sünnet toyłarynda möhüm orun eýeläpdir. At çapyşygy, at üstündäki oýunlar geçirilipdir, owlaga çapylypdyr. Uly wakalaryň we baýramçylyklaryň ählisi 250 metrden 1000 metre çenli bolan aralyga at çapmak ýaryşlary bilen başlanypdyr. Häzirki günlerdäki at çapyşyklaryny we çapyksuwar bilen bir jan - bir tene öwrülip, ýel ýaly atlyp barýan bedewleri hem-de kalby ula goýberilen bedew bilen deň çapýan jankörlerin gözünü synlamagam ýeterlik. Ol gözlerde şagalanya pursatda ynsan gözlerinde aňladyp bolýan ähli zatlar bar.

At - türkmen üçin hemme zat. Bu geçmişde-de, şu günlerem şeýle. Ol barada müňlerçe nakyllar we atalar sözi döredildi, ol dilden aýdylýan ähli halk döredijiliginiň gahrymanyna öwrüldi. «Görogly» şadessanyndaky öz eýesini daglardan hem-de derýalardan aşyryp halas edýän Gyrat ýaly, hyýaly bedew bolan Düldüliň ady hem joşgunly durmuşyň mukaddes nyşany bolup türkmenleriň aňynda ýasaýar. Düldüliň «ahyry», «gazygy», «toýnagynyň yzy» Türkmenistanyň dürli künjeklerinde saklanyp galypdyr. Aşgabadyň etegindäki Bagyr obasynyň ýasaýylary Düldüliň toýnagynyň yzy galan daşy gözleriniň görevi ýaly aýap saklayarlar. Olar kesellän taýçanaklary yedi mertebe onuň daşyndan aýlasaň, sagalyp gidýär diýip, hasap edýärler.

Bilermenleriň tassyklaýşlary ýaly, elden iýmlenen, türkmen maşgalasynyň söygüsü we aladasy bilen gurşalyp alınan ahalteke bedewi hemiše ynsan bilen gatnaşylda bolup, onuň özi hem adam häsiyetlerine eýe bolýar. Bedew ýel ýaly ýyndamlygyny, asyllylygyny görkezip, hemiše kömege yetişipdir. Ahalteke atyna ýone ýerden «mawy ganly» bedew diýimeýärler.

Geçmişde her bir türkmeniň howlusunda at bolupdyr. Eger at taýçanaklasa, bu habar edil çaga dünýä inen ýaly, çar töwerege buşlanypdyr. Atda lakam diýen zat bolmandyr, diňe at goýlupdyr. Olaryň nesil daragty hem edil ynsanyňky ýaly - ogul, gyz, agtyk, çowluk diýiliп atlandyrylypdyr... Türkmenlerde: «Ertir tur, ataňy gör, ataňdan soň - atyň» diýen pähim bar.

Zergärçilik sungatynda hem başarnyklaryny görkezip, özlerini dünýä tanadan türkmenler öz atlaryny «alagaýyş» diýiliп atlandyrylyan ýörite kümüş şayý-sep bilen bezäpdirler. Bu däp öz gözbaşyny gadymy döwürlerden alyp gaýdýar. Şol döwürlerde bolsa, söweše çykýan atlaryň bedenini yüzlerce ýuka kümüş apbasylardan ybarat bolan sowut bilen örtüpdirler. Ol apbasylary merwli zergärler ýasapdyrlar, çünkü şol zamanlarda Merwde zergärçilik sungaty has gülläp ösüpdir. «Amazonkalar» -söweşiji zenanlar üçin toplumlar, soňra bolsa zenanlar üçin bezeg şayý-sepleri hem şol ýerden çykypdyr. Şol şayý-sepler häzirki wagtda hem öz ähmiyetini birjik-de ýitirmän gelýär.

XIX asyryň başynda Türkmenistanda bolup gören wenger syáhatçysy A.Wamberi öz ýazgylarynda şeýle ýagdaýdan täsin şayátnamalaryny galdyrypdyr: «Türkmenleriň baş ýaragy gürrüsiz suratda atlardyr, şonuň üçin hem bu çöl gerçekleri atlaryny öz keýwanysyndan hem, çagalaryndan hem, özünden hem zyýat söýýärler. Olaryň atlara şeýle

BIZIŇ BUÝSANJYMYZ WE ŞÖHRATYMYZ

yhlasly ideg edişlerini, aýazdyr tüp yssydan goraglamak üçin olaryň endamyny ýyly zatlar bilen ýapyşlaryny, öz egin-esikleri sallam-sajak bolsa-da, atlaryny we at eýerlerini sünnäläp bezeýişlerini synlamak täsindir we geňdir. Hakykatdan hem ajaýyp türkmen bedewleri şeýle hormata, şeýle alada doly mynasypdyr, olaryň ýüwrükligi, çydamlılygy barada aýdylýan ähli zatlarda jinnek ýaly hem ulaltma ýokdur».

Türkmenler taryhy ýagdaýlara uýgunlaşmak bilen, çarwa we oturymly ýagdaýda da ýaşapdyrlar, kuwwatly döwletleri hem gurupdyrlar we yns-jynssyz çöl - beýewanlara hem özlerini atyp, şol jelegaýlarda-da mesgen tutupdyrlar, ençeme ýurtlary hem basyp alypdyrlar we öz hanlyk sürüyän yerlerinden jyda düşüpdirler, ýöne olar ruhy dünýäsiniň bozulmaz kanunyna tabyn bolan öz durmuşynyň içki tertibini welin, hiç haçan úýtgetmändirler. Olar öz ene topragyndan, öz tebigatyndan kemal tapyp, terbiyelenip, ýaşamaly, döwran sùrmeli, durmuş eşretlerini teşnelik bilen duýmaly şartlerine doly derejede uýgunlaşmak endiklerini özleşdiripdirler. Türkmen bularyň hemmesini haýran galaýmaly we buýsanmaly sadalygy we ak ýürekli pähim-paýhasy bilen utgaşdyrmagy başardy. Çöl balasy bolan türkmen dünýäniň özi üçin ýaramly nusgasyny döretdi, şol nusga görä bolsa, durmuşyň ähli öwrümlerinde - kuwwatly döwletlerden başlap, böleklerə bölünen çarwa durmuşyna çenli, patışanyň kaşaň köşgünden başlap, çopan külbesine çenli öz mertebäni dolulygyna saklamak we asyl bolşunda galmak ukybyna eýe boldy. Bu toprakda beýleki jelegaýlardaky ýaly baýlyk esasy orny eýelemeýär.





Türkmenler üçin at baýlygyň baş seresi, baş ölçügi boldy. Çünkü durmuşyň köp taraplylygynyň, ýagny maddy we ruhy baýlyklaryň bir bitewi ulgama goşulyşmagynyň gözbaşy hem şondon gaýdýar.

Türkmen zenanynyň ilkinji dokan halysyna hem, megerem, at sebäp bolandyr. Sebäbi atyň üstüne ýapylýan yüň ýapynja gorag - türgenleşik wezipesini yetirmek bilen bir hatarda, onuň endamynyň gury we owadan bolmagy üçin hem zerur bolupdyr. Atyň göwnejaý der çykarmagy üçin, sap ýüňden edilen dykyz atkeçe zerur bolupdyr, ol bolsa saryja goýnuň ince ýüňünden edilipdir. Yeri gelende aýtsak, saryja goýun-da türkmen topragynyň gadymy halk tohumçylygynyň meşhur önumleriniň biri bolup durýar. Megerem, şeýlelik bilen, meşhur türkmen halasy-da bedewiň eldekileşdirip başlan ilkinji günleri dünýä inip, gamyşgulak bedew bilen bir hatarda bu halkyň durmuşynyň aýrylmaz bölegine öwrülendir. Tebigatyň gudratyndan hem-de adam ellerinden dörän bu iki täsinlik, ýagny diýseň owadan halydyr bedew bolsa, türkmen ýigidiniň we onuň wepaly ýanýoldaşynyň dünýä garaýsyny hem-de özünü alyp barşyny, edim-gylymlaryny hem-de gözel keşbini kesgitleyär. Dogrudanam, ýelden ýüwrük bedew türkmen maşgalasyny sähel salymda alys menzillere ýetirip, howp-hatardan halas eýläp bilýän bolsa, durmuşyň dowam etmegi üçin täze ýurtda gözüň ýagyny iýip barýan ajaýyp halyny ene topraga ýazaýmak ýeterlikdir...

Dünýäde hiç bir zenan hem henize - bu güne çenli türkmen zenanlary ýaly halynyň üstünde şeýle gelişkili we zynatly oturyp - turup bilýän däldir. Bir mahallar ol zenan şeýle ýeňillik we kaşaňlyk bilen aty eýerlemegi başarardy. Bedew üçin diýseň nepis nagışlar we şelpeler bilen bezäp, owadan atkeçeleri ederdi. Ön ýatlanylyp geçilen Altayýň Pazyryk depelerinden tapylan haly hut şeýle bezegler bilen bezelipdir.

Türkmenler öz bedew atlaryny timarlap, kämilleşdirip, ony maşgalanyň deňhukukly agzasy, söweşiji gardaşy hasaplap, şol bedew atda durmuş - taýpa dagynyklygyny birleşdiriji halkany görüpdirler. Olar ata tutuş durky bilen uýup, onda bir bitewi durmuş hasyl etmegiň serişdesini görüp, gaýduwsyzlyk, mertlik we watançylyk ýaly durnukly häsiyetleri özlerinde-de, meşhur «behişdi bedew» hasaplanýan bedew atda-da kemala getirdiler. Taryhyň öwrüm-öwrüm ýollarynda şol häsiyetleri bu ak yürekli, buýsançly we ýeňilmezek halka, onuň ynsanpisint dal bedewine şan-şöhrat getirdi.



Bäşinji pazyryk depesinden tapylan ýüň halynyň bir bölegi (Daglyk Altaý).







Gowudan gowy

«Atyň ady uly, düýäň dabany».
Türkmen nakyly

Türkmenleriň azatlyga we garaşsyzlyga eýe bolmaklary üçin azyndan ýene ýüz ýyl gerekdi. Şu ýyllaryň içinde halkyň başyna we onuň wepalý hemrasy bolan bedew atyň başyna, gör, näçe külpetler indi. Söweşejeň ataryhyň jümmüşine siňip gitdi. Jahan uruşlarynyň ikisi, şol sanda raýatlyk urşy, Türkmenistanyň çäginden yzy üzülmän ahalteke bedewleriniň çykarylmagy, kollektiwizasiýalaşdymak tarapyndan halk seçgiçiligine uly zyýan ýetrimegi - bularyň hemmesi gadymy türkmen atçylygyna uly ýitgi getirdi. Muňa geçen asyryň 80-nji ýyllarynda tohum ahalteke atlarynyň gany seljerilende ýuze çykan aýy hakykat has-da aýdyň güwä geçýär. Şol seljermäniň netijesi boýunça umumyadamzat gymmatlygy hasapanylýan arassa ganly «behişdi bedewleriň» diňe onlarçasy galan eken! Türkmeniň bedewe çäksiz söygüsü bolmadyk bolsa, bu pajyganyň näme bilen tamamlanjakdygy belli däldi.

Önki döwürlerde türkmenlerde atlaryň ýazmaça şejeresi döredilmändir, ýöne olary atasynyň ugry boýunça tanapdyrlar we nesilden-nesle geçiripdirler. Arassa ganly ahalteke bedewleriniň ilkinji tohumçylyk kitabı 1898-nji ýylда peýda bolupdyr, ony düzmäge türkmen atçylary hemaýat edipdir. Bu halkyň gowudan-gowy atlara söygüsiniň nyşanydy. Atlary daýhan hojalyklaryndan gözläpdirlər, olar üçin çöldäki çarwalalaryňka gidilipdir, käbirlerini bolsa eýeleriniň özleri getirip, öz bedewleriniň şejeresini dikeldipdir. Boýnaw diýen at gowularyň - gowusy saýlypdyr, halkyň müňýyllyklaryň tejribesini öz içine alýan tohumçylyk işi ony atlaryň häzirki tohumlarynyň nesilbaşsy edipdir. 1895-nji ýylда doglan Boýnaw aýlawlaryň hiç birinde ýeňilmän, köp sanly we ýyndam nesil galdyryp, rowaýata öwrülen bedew bolupdyr. Diňe ajaýyp at yüzlerce neslini galdyryp, tutuş giden ugruň nesilbaşsy bolup biler. Baýtallaryň ykbaly bolsa başgaça: olar özünden soň 10 - 12-den kän taý galdyrmagá yetişenok. Şoňa görâ-de, atlaryň şejeresi gadymdan bări ajaýyp bedewleriň ugry boýunça atlandyrylýar.

Boýnawyň nesilleri baş sany özbaşdak ugruň nesilbaşsy boldy: onuň nesli Meleguş we Meleçek, olaryň nesli Baba Ahun bilen Döwlet Işan, şeýle hem şolaryň nesli Begnazar Aldyr, bulardan şu tohum giň ýaýradı.

Atlaryň baş sanynyň ilkinji zootehniki barlagy 1927-nji ýylда Ýer baradaky halk komissariatyň meşhur zootehnigi K.Gorelowyň ýolbaşçylygyndaky topar tarapyndan geçirildi. Meşhur nesil daragtyny seljermekde we tohumyň genealogik düzümini ýuze çykarmakda hem K.Gorelowyň hyzmaty uludyr. Soňky barlaglaryň we takyklamalaryň esasynda 1941-nji ýylда atlaryň Orta Aziýa tohumlarynyň ilkinji Döwlet tohumçylyk kitabı çapdan çykdy. Oňa ahalteke bedewlerinden gelip çykan 287 sany aýgyr we 468 sany baýtal baradaky maglumatlar girizildi.

Häzirki wagtda ahalteke tohumyndan bolan atlaryň gurluş kysymy on ýedi ugur boýunça gidýär, olar aslyny şöhratly bedewlerden alyp gaýdýar.



Ine, olaryň ady:

Aksakgal
Skak
Eýeberdi Teleke
Gyrsakar
Dor Baýram
Posman
Sere
Pereň
Ýel
Gaplaň
Pakyr Pälwan
Sluçaý
Garlawaç
Arap
Sapar han
Meleguş
Gelşikli

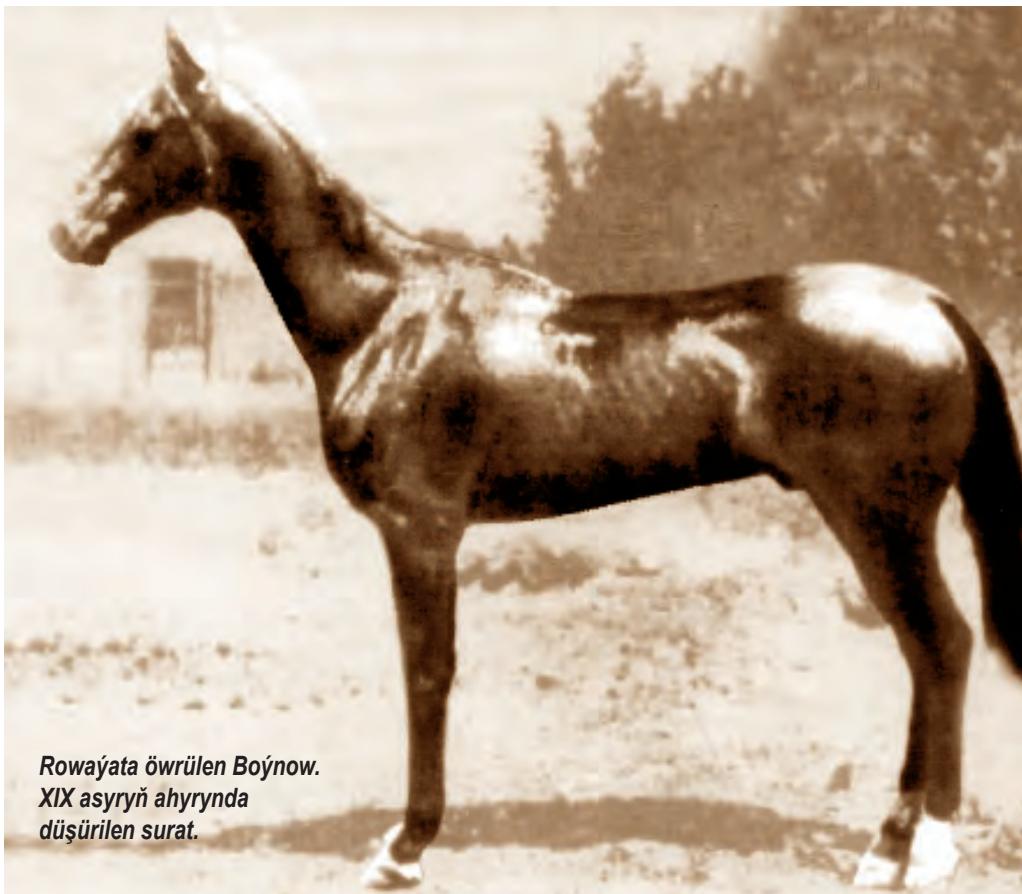
Döwlet tohumçylyk kitabynda beýleki atlar we ene baýtallar ýaly, olaryň ählisiniň öz tertip sany bar, sebäbi ol ýa-da beýleki ugur çylsyrymly tertip sany arkaly görkezilýär.

Köp sanly bedewler ahalteke tohumyny şöhratlandyrdylar. Olaryň ady halkyň hakydasında müdimilik galdy. Şöhratlaryň biri-de Meleguş ugrudyr. Bu ahalteke bedewleriniň arasynda iň bir giň ýaýran, iň bir söylüp ady tutulýan, deňi-taýy bolmadık attdyr. Onuň gelip çykyşy halk içindäki meşhur rowaýat bilen baglansy磕ly.

...Haýsydyr bir wagtdaky ýaryşda bedewleriň birine bäsdeş tapylmandyr. Ýaşulular geňeşip, bäsdeşi atdan däl-de, laçyndan saýlamagy karar edipdirler. Adaty bolmadık ýaryş hakyndaky habar bütin Ahala ýaýrapdyr, muny synlamaga müňlerçe adam gelipdir. Ine-de, märekeňden laçynyň eýesi saýlanypdyr, aldawajyny - çig eti ýokary galdyrypdyr. Dor Bedew bilen guşy şol bir wagtda belli aralyga goýberipdirler. Bedew giden mähelläni haýrana goýup, ýáýdan çykan peýkam ýaly süýnüp, pellehanadan ilki geçipdir. Şondan bări ahalteke bedewlerine guşlaryň ady, ýagny: Meleguş, Garlawaç, Garagus, Laçyn, Durna, Bürgüt atlary dakylýar diýýärler. Meleguş ýaly ahalteke bedewi atlaryň äşgär tanalýan giden bir neslini emele getirdi.

... Bir gezek ugruň ajaýyp wekili hökmünde Meleguşlaryň biri Halkara Leýpsig ýarmakasyna iberildi. Halaýyk bedewi gysby halka bilen gurşady, olara atyň altynsow tekiz endamynyň ýalpyldysy hakyky däl ýaly görnüpdir. Bedew hakyky altın bolup lowurdaýardy. Adamlar muňa ynanmandyrlar we aty reňkländirler öýdüpdirler. Şu ýerde, ähli adamlaryň gözüniň önünde Meleguş suwa düşüripdirler. Hezil edip suwa düşen Meleguş suw düwmelerini syçradyp, önküsinden hem beter ýalpyldapdyr. Sergä gelenler haýranlar galypyrlar, hemmeler türkmen bedewini yürekden halapdyrlar we uzak wagtlap ahalteke bedewiniň ýanyndan aýrylyp bilmändirler.

Meleguş Delidäki halkara sergisinde-de az üstünlik getirmedи. Atlaryň gözelligine inçeden baha bermegi we düşünmegi başarýan hindiler atyň ýayna beýan edip



*Rowaýata öwrülen Boýnow.
XIX asyryň ahyrynda
düşürilen surat.*

bolmajak haýran galmak bilen geldiler hem-de Hudaýa seredýän ýaly geň galmak bilen ony synladylar. Serginiň ahyryk günü olar lowurdap duran bedewi güller bilen bezediler, onuň ýanynda sazandalar bilen tansçylary ýerleşdirdiler. Soňra ýurduň hormatly ýaşulusy şöhratly şahyr we serkerde, Hindistanda milli gahryman bilen deň hatarda hatyralanýan Baýram han Türkmen hakyndaky ýadygärlik hökmünde Meleguş Hindistanda galdyrmagy tüýs ýürekden haýys etdi. Şeýdip, Meleguş Hindistanda galdy.

Ähli döwürleriň ýazylmadyk kanuny boýunça türkmenler hiç wagt tohumlyk bedewlerini aýra salmandyr. Olar ölmäge-de taýyn bolupdyrlar, ýöne ata-babalarynyň asyrlaryň jümmüşinden gelýän bu kanunyna hiç mahal ikilik etmändirler. Şol wagt başga döwür höküm sürüärdi, ahalteke bedewiniň eýeleri-de başga adamlardy.

1935-nji ýylyň Aşgabat - Moskwa köp günlük atly ýörişi üstünlikli tamamlanandan soň, şol ýörişde ýekeje aty hem ýitirmedik jigitler eýýäm Moskwada gowudan-gowy bedewleri, şol sanda ap-ak Arap bilen hoşlaşdylar. Göni on ýyldan soň marşal Jukow şol bedewde Yeňiş paradynty kabul etdi. Ahalteke bedewi bolan Arap iň gowy tohum atlaryň naýbaşysydy, ol güneşli ýurdumyzyň wekili bolup, Yeňişin alamatyna, parahatçylyk wekiline öwrüldi! Muňa türkmenler nähili buýsanypdyrlar. Olar Arabyn uly hormata mynasyp bolmagy baradaky täsin wakany agtyklaryna we çowluklaryna gürrün bererdiler.

Bu waka şeýle bolupdyr. Üflenip çalynýan saz gurallarynyň ritmine -owazyna duýgur at gerekdi. Munuň üçin iň gowy bedewleriniň on sanysy seçilip alynsa-da, deslapdan iňlis aty göz öňünde tutulypdy. Türgenleşik uzaga çekdi. Barlag hemmeleri surnukdyrdy,



atlary agyla gabadylar. Harby orkestr hem marş sazyny walsa çalşyp, dynç almakçy boldy. Birdenem, agylyň germewinden meýdança ak bedew böküp düşdi. Sazy diňleyän mysaly biraz säginip, ol walsyň owazyna pyrlanyp başlady. Hemmeler hayran galmakdan ýaňa doňup galdylar. Şol bada bu tasin, şöhratly, sazsöer bedew seçiliп alyndy.

Bedew ata tutuş durmuşyny bagışlan, kalbynny we hakydasyny siňdirip, yhlas we mähir bilen yetişdiren, iýimtlendiren, türgenleşdiren türkmeniň ahwalatyna düşünmek hem-de seýsiň öz mähriban bedewinden nähili ahmyr, ýürek awsysy bilen aýrylyşandygyna göz ýetirmek bolar. Şonuň üçin-de şol döwürler bedew ata ykbalyny baganlara juda kyn bolupdy. Iň gowy, iň bir saýlama tohumly bedewleri mähriban topragyň çäklerinden daşary ibermek bilen ylalaşmak bolsa mümkün däldi. Emma yüregiňi para-para edýän şeýle halatlar bolsa az bolmandy. Onsoň, iň bir pajygaly döwürde-de ahalteke bedewleriniň tohumyny ýitirmän galany üçin türkmen seýislerine baky minnetdar bolmalydyrys.

...Eger türkmen seýisinden: «Türkmen atlary nähili türgenleşdirilýär?» diýip sorasaň, ol at barada, ahalteke atlarynyň adatdan daşary ukyp-başarnygy barada höwes bilen gürrüň berer, ähli türkmenlere, şol sanda özüne-de şan-şöhrat getiren ol ýa-da beýleki bir at barada rowaýata öwrülip, halkyň hakydasyna mäkäm ornaşan halatlary ýatlar. Özuniň bedewi seýislemekde alyp barýan anyk işleri barada welin, kän gürlemez. Diňe aty söýmelidigi, ony dogry iýimtlendirmelidigi, gije gök otlara düşen çygyň tämiz howasyndan dem alar ýaly gezelenje çykarmalydygy, kuwwaty ýetýänçä, bedeni, aýaklary çydaýanca göwün isleýishi ýaly çapmalydygy barada aýdar. İslendik seýis aty adam ýaly, özi ýaly görýär. Atlary saklamagyň we tügenleşdirmegiň asyrlarboý özlesdirilen kadalaryndan başga hem, seýis şol bir wagtyň özünde türgenleşdiriji, atbakar we çapyksuwar hem bolup durýar. Ol öz idedýän atlarynyň näme isleýändigini bilmek ukybyna eýedir, olar at çapyşygyň öň ýanynda hoşamaý sözleri, mährili garaýyşlary bilen atyň göwnüni galkyndyrmagy hem başarýarlar...

Seýisler atyň ol ýa-da beýleki nähoşlugyndan dynmagyň yüzlerce tärini bilýärler. Yöne olar hiç haçan şol tärleri edil dermanhanadaky ýaly ýazyp bermezler. Muňa «syr saklamak» diýip düşünmeli däldir. Çünkü, seýisleriň pikiriçé, «pagtabent» maslahatyň bir jinnek hem peýdasy ýok. Nähoşlan aty bejermek üçin ýone bir dileki maslahat ýa-da ony görmek ýeterlik däl. Munuň üçin onuň halyny änigine-şänigine çenli duýmagy, onuň çekýän hasratyny öz gerdeniňe almagy başarmak gerek. Hatda at çapyşygynyň öňüsyrasыnda garşydaşynyň aty nähoşlasa, seýis ýaryşda ýeniljekdigini bilse-de, oňa hökman kömek eder. Sebäbi ol şol ata diňe özüne mälim bolan serişdäniň kömek etjekdigini bilýändir. Aty özüňden hem, öz erk-islegiňden we duýgularыňdan hem ýokary tutmak baradaky ýazyladyk kanun şundan ybaratdyr.

Seýisleriň şu nesliniň hyzmaty olaryň ata - babalarynyň işini dowam etdirip, ony täze sepgitlere çýkarandagyndan, ýyndam atlaryň ajaýyp nesilini terbiýeländiginden ybaratdyr.

Aşgabat - Moskwa atly ýorişe gatnaşyjy Babaly Taýmazow türgenleşdiriji seýisleriň tutuş nesline baş bolup, ahalteke atlaryna tutuş ömrünü bagış etdi. Aşgabat ýertitremesinde ol bütün maşgalasyny ýitirdi, onuň özüniň aman galmagyna bolsa, gije-gündiz ýanynda bolýan atlary sebäp boldy. Şol aýylganç gije ol athanadady...

At onuň durmuşynyň manysyna öwrüldi. Ol öz seýisleyän bedewlerine sabyrşyzlyk bilen hakyky jigidiň yhlasyny siňdirdi. Hakyky türkmen ýaşulusynyň nusgasy bolan Babaly Taýmazow watandaşlarynyň sadalygyna, sabyrlylygyna, howlukmazlygyna hakyky baha



Beýik Enše bagyşlanan dabaraly ýöriş. 1945-nji ýyl.

berýärdi. «Meniň watandaşlarym öz üstünligini şeýle bir magtap durmaýan halk. Şatlygynyda, gynanjyny-da içinde saklaýar. Şeýle durnuklylyk üçin atyňky ýaly ýürek gerek» diýip, ol gürrüň beripdi.

Babaly Taýmazow 1956-njy ýýlda iňlis şa zenanyna sowgat berlen Meleguşdan ulusy - Angliýada galan Meleguş II Londona äikiðisi barada, ine, şeýle gürrüň beripdi. «Men Meleguşa atlanyp, şu şa zenanyňka ugradym. Egnimde gyrmazy don, başymda-da ak telpek bardy. At özünü sylaýandyklaryny duýup, oýnap başlady. Men bolsa, ol dili gysga etmez diýip oýlanýardym. Patyşa zenan ýylgyryp, ýeñillik bilen el çarpýar. Soňra jylawy iňlis seýsiniň eline gowşurýaryn. Ol ýaş oglan ekeni. Çakganlyk bilen ata böküp mündi. Birden patyşa zenan eliniň hereketi bilen şol iňlisiň atdan düşmegini düşündirdi. Ol göýä: «Türkmen bedewinden düş, öz atynda oturmak turkmene ýaraşýar» diýmek islän ýaly boldy. Patyşa zenan paýhasly zenandy. Ilkinji görevende, türkmen atynyň diňe turkmene muwapykdygyny kesgitledi».

Dünýäniň köp aýlawlarynyň janköerleri Begmyrat Myradowyň we onuň Gandygabyňyň ýeňişlerine el çarpdy. Ýone Begmyrady il içinde diňe «Ýemşik» lakanýnda tanaýardylar. Ýene il içinde Ýemşigini öz bedewlerini ýalňyz oglundan-da ey görýändigini aýdýardylar. Onuň ogly Döwlet yetişip, atasynyň kesbini ele alansoň, muny hiç bir göwnüne almazdan tassyklady: «Eger men kakamyň bitiren işleriniň ýüzden birini bitirsem-de, özümden razy bolardym» diýip, Döwlet gürrüň berýär. Ýene ol kakasynyň nähili aradan çykandygyny aýdyp berýär: «Bir gezek kakam gowy görýän ýaş Garlawajynyň ýanyna ugrady, onda gezelenç etdi, aşsamlyk bolsa yüreginden tutdy...».

Ýone Ýemşik dirikä atlaryň bagtyny ýatyran adamlaryň oýlanyşyksız hereketlerini görüp, kân müşakkatlyklary başdan geçirmeli boldy. Atlaryň haýsy hem bolsa başga tohum,



hatda sap ganly iňlis tohumy bilen hem garyşdyrylmagyna bütin ýüregi bilen garşy boldy. Bir döwürde şeýle hem edipdiler. «Garnuwly gandan dörän atlaryň gatnaşan çapyşyklary uzak dowam etmez, türkmenler ýene öz tohum atlaryna gaýdyp geler» diýip, ynjalyksyz seýis aýdýardy we onuňky hakdy.

...Dirikä ady şöhratlanmadyk Ata llew üçin at özünde bütin dünýäni jemleýärdi. Ol ýogalansoň, ady rowaýata öwrüldi. Onuň hakdan içen çapyksuwardygyny, Hudaýtarapyn berlen seýisdigini aýdýarlar. Ata zordan münýän oglanjyk indi ondan düşmeýärdi. Ata llew bütin ömrüne «Komsomol» atçylyk zawodynda türgenleşdiriji we çapyksuwar bolup işledi. Şoňa görä-de, oňa şöhrat-da, başlyklaryň öwgüsü-de miýesser etmedi, misli ony görmeýän ýaly bolup gezdiler. Sebäbi şol ýyllar öz milli zatlarymyzyň gadyry bilinmedi, şonuň bilen birlikde söýgülü bedewiniň gównunu tapýan, şonda gudrat görkezýän zehinli, hakdan içen seýsiň hem gadyry bilinmedi.

Ýöne Mariya Danilowna Çerkezowa bilen bir hatarda türkmen topragynyň hakyky watançsy hökmünde türkmen atçylygynyň taryhyna giren, ahalteke bedewlerine ýüregi bilen berlen Dmitriý Terentýewiç Klimenko öz şägirdiniň gadryny bildi we oňa çäksiz buýsandy. Bularyň ikisiniň türkmen bedewlerine bolan söýgüsü we ahalteke atlarynyň hem olara söýgüsü barada rowaýatlar ýaýrady. Ykbalyny Türkmenistana baglan bu adamlar öz ömrünüň iň soňky günlerine čenli ahalteke bedewlerine we mukaddes topraga bolan mähirli garaýylaryny saklap gelipdir. Şol döwrüň ýüregi bilen bedew ata berlen seýisleridir çapyksuwarlary keseki syýasatyň gamyşgulak bedewe bolan adalatsyzlygyna garşy aýgyty göreşdiler we atlaryň tohumyny arassa saklamak, onuň doly ýitip gitmezligini gazanmak üçin köp işler etdiler.

Şu ýerde gysgaça gürrüň berlenleriň ählisi tutuş ömrünü tebigatyň ýaradan ajaýyp ahalteke atyna bagışlan gahryman adamlardyr. Elbetde, bular türkmen atçylygynyň şöhratı bilen bagly bolan türkmen seýisleriniň hemmesi däl. Ahalteke atlaryna bagryny badan, olara hormat we halal hyzmat edenleriň ählisine «Türkmenistanyň at gazanan atşynasy» diýen hormatly at dakyldy.

BIZIŇ BUÝSANJYMYZ WE ŞÖHRATYMYZ





Sportda täze belentliklere tarap

«Agaç ekeni biler, at - bakany».
Türkmen nakyly.

Türkmen atçylygynyň taryhyna ýene bir şöhratly at - Wladimir Petrowiç Şamborantyň ady ýazyldy. Urşuň öň ýanyndaky oba hojalyk sergileriniň birinde ol ahalteke bedewini (bu şöhratly Meleguşdy) görüp, oňa hemişelik maýyl boldy hem-de özüniň galan ömrünü, ykbalyny türkmen argamagyna bagışlady. Şonuň hatyrasyna ol Türkmenistana göçüp geldi hem-de Aşgabat atçylyk zawodynda işläp başlady. Şamborant gerekli atlaryň gözleginde ýadawsyzlyk bilen çöli sökdi, uzakdaky obalarda boldy. Täsir syncylygynyň hem-de bedewe bolan çäksiz söygüsiniň netijesinde ol ilkinji gezek görende atyň artykmaç taraplaryny saýgarmak ukybyna eýe boldy. Ol şeýle halatda seýrek ýalňyşyardy. Onuň seçip alan bedewleri soňra atlaryň ajaýyp neslini berdi. Belli ugurlary esaslandyryjylar Pakyr Pälwan we onuň öweý dogany, şu ugruň çempionynyň derejesini göteren Gelşikli Şamborantyň tohumçylyk mirasydyr. Ol ägirt uly tagallalary bilen ahalteke bedewleriniň zawodynnyň bölmeleriniň döredilmegini gazandy. Gamyşgulak bedewleriň kastyna çykanlar bilen mydama darkaş gurap gezdi. Şamborant ömrünüň ahyrky günlerinde argamaklaryň ýurdy bilen hoşlaşandygyna soň-soňlaram ökünip gezdi.

Ol bütün ömrünü türkmen atyna haýran galyp geçirdi. «Bu iň gadymylaryň gadymysy, sap ganylaryň sap ganlysy» diýip, ol ahalteke bedewlerini adaty ata öwürmäge synanyşyklary berk tankytlaýardy. Şamborant söweşeň türkmen atynyň tas ýitirilen gadymy görünüşini dikeltmek bilen meşgullandy, onda türgenleşmek we bökmek babatda tebигy ukyby gördü. Ol ahalteke bedewlerine sportda uly geljegiň garaşyandygyna ynandy hem-de onuň haçandyr bir wagt iňlis atlary -gany boýunça türkmen argamagynyň mirasdüşerleri bilen deň çapmagyny arzuw etdi.

Sap ganly iňlis aty çakganlykda ahalteke bedewinden ozýar diýlip hasaplanýar, ýöne bu pikir bir taraplydyr. Çünkü ol damarynda diňe ahalteke bedewiniň gany barlygy üçin dünyäde iň ýyndam to huma öwrüldi. Munuň nähili bolup geçendigini bilmek örän gyzyklydyr.

...Türkmenler tarapyndan esaslandyrylan Osman imperiyasy Zeminiň üçden birinde 600 ýyllap hökümدارlyk etdi, şeydip, türkmen topragyndaky ahalteke bedewleriniň örän köpüsini Ýewropa äkitdiler. Olar «türk atlary» görünüşinde Angliya düşdi, şol ýerde bolsa atlaryň gadyryny gadymdan bări bilyärdiler we onuň ähmiyetine düşünýärdiler. Gündogardan gelen gelmişkeliň ýerli tohumdaky atlara amatly tásirini gören iňlisler wagty biderek ýitirmedи. Tejribeli atşynaslar hasapanylýan iňlisler ykbalyň dürli ýollary bilen Angliya düşen ajaýyp gündogar höwür atlarynyň üçüsinden täze to humyň özenini döretdiler. Gara at bolan Baýerli Türk Wena gabalan wagty osmanlylardan alyndy we 1688-nji ýilda kapitan Baýerli Türk tarapyndan Angliya ýetirildi. Dor Darlı Arabiany bolsa 1709-njy ýilda beduinlerden iňlis täjiri Tomas Darlı satyn aldy. Gara dor Godolfin ahalteke aty 1724-nji ýilda



Fransiýadan Angliýa düşdi. Her näme-de bolsa, ahalteke atlarynyň tohumyndan bolan hut şol üç bedew täze iňlis tohumynyň erkek ugrunyň nesilbaşylary bolup, ganynyň saplygyny berk saklamakda onuň mundan beýlakki ösüşini kesgitledi.

Iňlis atlary arap bedewlerinden gelip çykan diýip uzak wagtlap hasap etdiler. Yöne bu pikir iňlis tohumynyň nesilbaşylaryndan biri bolan Arap atly ahalteke bedewiniň adyny bulaşdymakdan dörän zatdy.

Bu babatda ahalteke atynyňky şowuna bolmady. XVIII asyryň 90-njy ýyllarynda Germaniyá getirilen goňur türkmen atyndan belli trakenen tohumy ýaýrady. Trakenen zawodynnyň tohumçylyk kitabynda ol hem arap aty hökmünde görkezilýär. Ol bu ady diňe bir gezek köpçülige görkezilende alýar, ýagny türk myhmanlarynyň biri şonda ony tanap: «Türkmen aty!» diýip, gaty gygyrypdyr.

Arap atlarynyň özi barada aýdylanda bolsa, atlardan başy çykýan araplaryň ahalteke bedewlerini çekip alandygy bir wagt subut edildi. Bu iş birmahallar, baryp Orta Aziýa yslamyň gelmegi bilen başlandy, şeýdip, «arabyň» gelip çykyşynyň hakyky sebäbi heňňamlaryň gatlarynda ýitip galdy. Hatda «Görogly» şadessanynda hem meşhur Gyratyň arap bedewinden gelip çykandygy aýdlýar. Yöne bu şadessandaky arap medeniyetiniň täsiri bilen dörän tegmilleriň has giçki ýüze çykmagydyr.

Muňa garamazdan, ahalteke bedewi ahalteke bedewi bolupdy we şeýle bolmagynda galýardy. XIX asyryň ahyrynda rus syýahatçylarynyň biri özünüň bedewlerden galan täsirini şeýle beýan edipdi: «Onuň derisi örän näzikdir. Bedew arkaýyn duran mahalynda hem, onuň damarlary mese-mälîm görünýär. Hatda atlardan başy çykmaýan adam hem hökmany suratda ahalteke bedewiniň arassa ganlydygy baradaky netijä gelýär». Aragamak diýilip atlandyrylan türkmen atlary Russiya XV asyrdan başlap getirilip başlandy. Olaryň kömegi bilen don, strelesk, orlow - rostopçın tohumlary döredildi. Elbetde, Ýakyn we Orta Gündogaryň iň gowy tohumlarynyň damarlaryndan şu gan aýlanýar. Orta Aziýada garabaýyr, lokaý, naýman, Kawkazda garabag we kabardin, Türkiyede we Eýranda köp tohumlar şu gana eýedirler. Professor W.Witt «bütin dünýäniň medeni atçylyk

sungatyny kemala getiren gymmatly ganyň iň soňky damjalarynyň» hut ahalteke atlarynyň damarlaryndan akandygyny tassyklady.

Adamzat iki ýarym müň ýyldan soň, XX asyryň başynda sport bäsleşikleriniň gözelligini we tomaşasyny dünýä açyp görkezen gadymy ýunanylaryň beýik gazananlary bolan olimpiýa oýunlaryna gaýdyp geldi. Bu ähli täze zatlardan has ýatdan çykarylan köne zatlardyr diyen hakykaty ýene bir gezek tassyklayär. Bu hakykat soňky ençeme asyrlaryň dowamynnda biri-birini çalşyp gelen atly ýörişiň meşhur Ýewropa mekdebiniň gözbaşyna - atly ýörişiň tebigy ýörelgesine dolanylýandygyna güwä geçýär. Tälîm bermegiň hiç bir emeli, agraldylan, şol sanda gamçylamak we debsilemek usuly atlarda tebigy bökmek, duýgurlyk we çakgan hereketi oýarmaz.

«Haçan-da gündogarda saz ýaňlananda, entek Ýewropa buzuň astynda uklap ýatyrdy» diyen giň ýaýran pähim owadanlykda we ýyndamlykda dünýäni haýrana goýan meşhur ahalteke bedewiniň mysalynda-da doly tassyklanylýar. Ol biziň meşhur Arabymyzyň nesli Absent ahalteke bedewidir. Ol diňe bir öz atasynyň meşhurligynyň derejesine ýetmän, eýsem ony has belentliklere galdyryp, dünýä atçylyk toplumynyň taryhyna girdi. Ol birbada Olimpiýa oýunlarynyň üçüsünde, ýagny Rimde (1960 ý.), Tokioda (1964 ý.) we Mehikoda (1968 ý.) ýeňiji bolup, on iki ýylyň dowamynnda Olimpiýa birinjiligini saklady. Belli çapyksuwar Sergeý Filatow bilen ol dünýäni dyza çökerip, «XX asyryň bedewi» adyna mynasyp boldy. Atlaryň bäsleşiginiň iň bir inçe görnüşlerinde Absende taý tapylmady, atly ýörişiň ýokary mekdebiniň iň ýokary görnüşi bolan passażda bolsa ol şeýle deňsiz-taýsyz hereketleri ýerine ýetirmegi öwrenip, hut şol görnüşde oňa ýadygärlilik dikildi we biziň hakydamyzda ömürlik galdy.

Passażda aty gorgunyna goýberilip, takty saklap we dioganala geçirilýän pursatda belli bir arakesmäni berjaý edýär (ýagny öň sag aýagyndan çep art aýagyna - öň çep aýagyndan - sag art aýagyna we tersine).

Maneždäki ýöriş meýdan synagyny we konkury (päsgelçilikleri geçmegi) öz içine alýan üç görnüşü bäsleşikdir, munda çapyksuwar gezegine sürmeli çalşyryp görkezýär, ýagny ädimlemekden ýörgalamaga ýa-da gorgunyna geçýär we ş.m.

Hut tebigy gezerine sürmek atly ýörişiň belli Wena - ispan mekdebini öz içine alýar, ol çapyksuvaryň münen atynyň hereketiniň çapyksuwersyz hereketi bolmagy ýaly gazanmaktdyr. Dünýäniň güýcli çapyksuwarlary - ähli ýörişiň iň gowy iňlis, italyan, nemes mekdepleriniň wekilleri bilen ýaryşda çykyş edip, Sergeý Filatow ahalteke bedewi bolan Absentde, şol ýyllarda ýazylyş ýaly, «sowet mekdebini däl-de, türkmen atyny terbiyelemegiň asyrlara uzaýan mekdebini görkezmegi başardы». Özüniň «Rim el çarpýar» atly kitabynda ol bütin dünýäni dyza çökeren ahalteke bedewiniň keşbini şeýle beýan edýär: «Meniň öňümde arzuw-islegimi janly durmuşa geçiren bedew dur. Ýalpyldap duran güzel at, adaty bolmadyk ykjam görnüşde. Onuň maňlaýy ak ýyldyzly kellesi täsin görünýär. Buýsançly guw boýny bar. Ak reňkli aýaklary, ykjam oňat bölünen guýrugy uzyn. İş wagty Absent çaga ýaly diýeniň edýärdi, ony türgenleşdirmek aýratyn ýeňil. Dogry, ol örän gaharjaň we örän ynjk. Oňa depsiläp temmi bermek pikirimde hem ýokdy. Çünkü Absent şeýle temmini örän ýokunç görýär we ony uzak wagtlap ýadynda saklıyar. Onuň bilen işlän ähli döwrümde oňa hiç mahal berk temmi bermedim».

Absentiň olimpiýa münberlerini eýelän wagtyna çenli atçylyk sportunda baş öwretmegiň Günbatar Ýewropa mekdebi ykrar edilipdi, ol netijeli, ýone atlar üçin örän kyn emeli hereketlerden yüz öwürdi. Sportçularyň çykyşlaryna çemeleşme we olara baha



berme hem düybünden üýtgedi. Çykyşlar ozalky ýaly owadan bolmalydy. Yöne hazır owadanlyk öňürdiklemek ýa-da üç aýakda ýorgalamak ýaly iň çylşyrymlı hereketlerde dälde, çapyksuwarly atlaryň ýeňil, tebigy, erkana hereketinde, onuň adama doly we höwesli tabynlygynda görülyär.

Absent ahalteke bedewiniň dünýä atçylygynyň parlak ýýldyzy bolup döremegi hem tötänden däldir. Onuň hereketleri diňe çapyksuwar tarapyndan sazlanman, eýsem türkmen atçylygynyň asyrlara uzaýan medeniýeti, gadymy seýisçilik mekdebi tarapyndan sünnälendi.

Birmahallar türkmen atlary surnaýyň owazyny eşidip, çapyp barýarkalar yzyna öwrülipdirler we çapyksuwarlary yzyna äkipdir, bu hileli harby tärleriň biri bolupdyr. Sap ganly iňlis bedewiniň taryhyna dolanyp, oňa häzirki zaman atşynaslarynyň köpüsi tarapyndan bellenilýän tälim berlişine ünsi çekeliň. Häzirki zaman ahalteke we sap ganly iňlis tohumlarynyň arasyndaky haýran galдыryjy meňzeşlik iňlisleriň öz atlaryny türkmen atlary bilen köpeltemegi hem-de kämilleşdirmegi aýlawla niýetläp amala aşyrandygyna şayatlyk edýär diýip, olar aýdýarlar.

Bu netijenamany türkmen bedewiniň ganyndan emele getirilip, soňky yüzýyllykda şu ugurda ösdürilen dünýäniň beýleki çapylýan atlarynyň tohumlaryna hem degişli etmek bolar. Bu, aýratyn-da, medeniýetleşmekde atlary diňe serişdä öwürmän, eýsem maksada - lezzet almagyň, dynç almagyň, sport şowhunynyň maksadyna öwren Yewropa üçin häsiýetlidir.

Mälim bolşy ýaly, ahalteke atlary şu döwürde juda hasratly ykbala sezewar boldy. Ol hak eýesi türkmeniň wepalylgynyň güjii bilen öz ganynyň arassalygy hem-de ýitip ýok bolup gitmezligi üçin göreşdi hem-de ähli ýowuzlyklara döz geldi. Yöne biziň bedewlerimiz ähli döwürde bütindünýä atçylyk sportunda ilkinji bolupdy we şonlugynda hem galdy. Biz bu ýerde diňe Absendi göz öňünde tutmaýarys. XX asyryň ortalarynda Arap 2 metr 12 santimetrik belentlikdäki päsgeçilikden böküp geçip, dünýä rekordyny goýdy. Uzynlygyna bökmek boýunça dünýä rekordyny bolsa (8 metr 78 santimetr) Perepel ahalteke bedewi täzeledi. Ahalteke atlary bolan Penteli, Gerek hem-de Mogara konkurda, Propeller üç görünüşli bäsleşikde ýokary üstünlikleri gazandy.

Aşgabat - Moskwa atly ýörişinde (1935 ý.) çapyksuwarlaryň otuzsysy 84 günde 4300 kilometr aralygy geçdiler, şunda gündelik geçirilýän aralыk 120 kilometre čenli yetdi, bu aňryçäk aralykdyr. Oňat ahalteke aty bir minutda bir kilometri geçýär, bu hem deňi-taýy bolmadyk netijedir.

Çapyksuwar sportçular ahalteke atlarynyň giň, netijeli hereketlerini: ýumşak ädimini, erkin gorgunyny, kuwwatly ýorgalamagyny belleýärler. Oňa erk etmek ýeňil, bökmäge tebigy ukyby bar, islendik päsgeçilige batyrgaý barýar. Oňa diňe beden ýagdaýyna we atyň keýpine baha bermäge ukyplı bolan akyllı çapyksuwar atlanyň biler. Atşynaslar bu bedewiň ýokary derejeli nerw ulgamy, ýiti duýgusy bolan ähli zada düşbi atdygyny aýdýarlar.

Ahalteke atlarynyň tebigylygy induransdyr, ýagny bütin dünýäde atçylyk sportunyň iň köpcülükleyin hem-de giň ýaýran görnüşine öwrülen dowamly atly bäsleşikdir diýip, sportçular belleýärler.

Halkara talaplary alty ýaşdan kiçi atlary synamaga induransa gatnaşyjylara mümkünçilik bermeýär. Türkmente «Hakyky bedewiňki ýedi ýaş» diýen nakyl bar. Olarda ýedi ýaşa bedewiň kämiliğin cœur depesine çykýandygy hakdaky many bar. Sowet döwründen



Sergeý Filatow Absent bedewi bilen.

atlar alty ýaşanda hojalyga gaýtarylyp berilýärdi. Bu bolsa aty ahyryna çenli synamaga, ahalteke bedewiniň has uly ýaşda görkezýän çydamlylygy yüze çykarmaga mümkinçilik bermeýärdi.

Ahalteke bedewi sirkiiň arenasynda hem ajaýypdyr! Ol sirk tilsimlerini ussatlyk bilen ýerine ýetirýär. Bedewiň manežde milli oýunlary - passazlary, tans hereketlerini ýerine ýetirişine haýran galýarsyň. Türkmenistanyň halk artistleri Döwlet Hojabáýew, doganlar Amandurdy we Batyr Annaýewler at üstünde çapmagyň gadymy sungatyny bütin dünyä şöhratlandyrdylar.

Häzir Türkmenistanyň atçylygy öz gözbaşlaryna dolanýar. Diňe adaty we arassa tohum atlary ýetişdirmek däl, onuň oňat sport aty bolmagyny gazanmak wezipesi hem önde goýuldý. Iň adaty bedewleri yüze çykarmaga kömek edýän synaglaryň görnüşine we aralygyna gaýtadan seredildi. Baýraklaryň birnäçe täze görnüşleri peýda boldy. Bu baýraklaryň ählisi atçylykdaky tohumçylygy kämilleşdirmek wezipelerine laýyk gelýär, tohumyň görnüşini nazara almak bilen, arassa tohum ahalteke bedewleriniň iň gowularyny dürli aralyklarda synap yüze çykarmaga mümkinçilik berýär. Şu maksat bilen, ýylда iki gezek sergi - görkezilişi geçirilýär. Türkmen bedewiniň baýramy mynasybetli baş görnüş boýunça geçirilen ýazky sergi «Altyn asyr» sergi-görkezilişidir. Beýleki sergi-görkezilişi Garaşsyzlyk gününe bagışlanyp, on üç görnüş boýunça geçirilýär.

1990-njy ýıldan başlap, ähli seleksiyá - tohumçylyk işleri «Türkmen atlary» döwlet birleşigi tarapyndan amala aşyrylýar. Ol ýöritleşdirilen atçylyk hojalyklarynda atlary ýetişdirmegiň tehnologiýalarynyň berjaý edilmegini üpjün edýär.



Häzir Prezident athanasynnda saylama tohum bedewleriniň 281-si idedilýär. Bu ýerde häzir ahalteke atlarynyň tohumynyň ähli ugurlaryndan bedewler ýetişdirilýär. Athanada saylama bedewler bolan Ýanardag, Pyýada, Bitaraplyk, Tebigat, Herekdag, Kerwenbaşy, Karfagen... seýislenýär. Bu atlar häzirki wagtda tohumçylyk -seçgiçilik işiniň ýeten belentligidir. Çünkü bu atlar täze ugurlaryň dowam etdirijileri ýa-da başyny başlaýjylary boldular. Mysal üçin, şu görünüş boýunça dünýäniň çempiony Ýanardag köp çapyşyklaryň hem-de sergileriň ýeñijisi we 1951-nji ýylда doglan meşhur Pakyr Pälwanyň neslindendir. Ýanardagyň ajaýyp keşbi ýurdumyzyň Döwlet gerbinde şekillendirildi.

Owadanlygyň we gözelligiň etalony hasaplanlyýan Pyýada altynsow mele reňkli, 1955-nji ýylда doglan Pereňiň nesline degişli. Pereňiň ugrundan yzynda arassa ganly bedewleriň 76-syny galdyran Polatly aýratyn meşhurlyk gazandy. Şonuň üçin çapyşyklarda köp ýyllap ýeňiş gazanan, ýyndam bedewleriň janköerleriniň müňlerçesine hakyky lezzet eçilen Polatla şol aýlawyň girelgesiniň öñünde ömürlik ýadygärlik oturdyldy.

Häzir onýyllıklaryň dowamynnda at çapyşyklarynyň ençemesiniň şayady bolan paýtagtymzdaky aýlawyň durky doly täzelenýär. Aşgabatdaky Sirkiň binasynyň hem durky

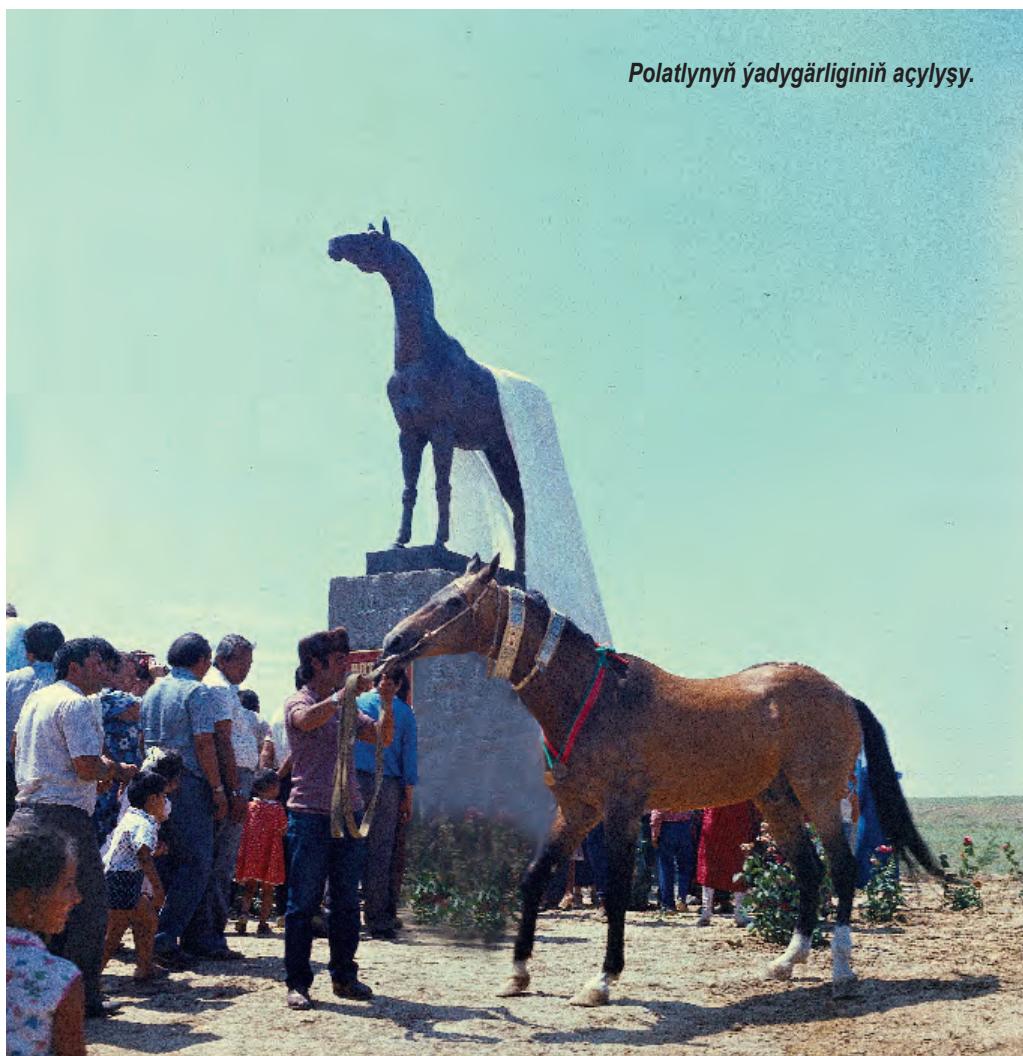
BIZIŇ BUÝSANJYMYZ WE ŞÖHRATYMYZ

täzelenýär. Onuň gaýtadan dikeldilmegi bilen türkmeniň meşhur at üstündäki oýunlary oňa gaýdyp geler.

Köpetdagıň etegindäki gözel jülgede ýerleşyän, türkmen bedewiniň gaýtadan dikeldilmegine uly goşant goşan Türkmenistanyň ilkinji Prezidenti Saparmyrat Türkmenbaşynyň adyny göteryän iň häzirki zaman Ahalteke atçylyk toplumy türkmeniň buýsanjydyr. Bu toplumyň umumy meýdany 56 gektara golaýlaýar. Şu ägirt uly meýdanda çapuw ýodajyklarynyň üçüsü, tomaşaçylar üçin 5 müň orunlyk münber, iň gowy bedewler görkezilýän - gezdirilýän meýdança ýerleşyär. Göwnejaý enjamlaşdyrylan okuw otaglary we türgenleşik dälizlerini birleşdirýän çapyksuwarlar kluby üçin hem ýörite bina berildi. Atlar üçin suwy awtomatik usulda guýýan - dökýän ägirt uly howuz guruldy. Bir wagtda 300-den gowrak at saklap boljak giň athanalaryň altysynda bolsa ýörite howa arassalayjy enjamlar oturdyldy.

Toplum immun - genetiki laboratoriýa bilen üpjün edildi, şol ýerde tohum daktiloskopiyasy usuly boýunça DNK seljermesini geçirmek bolar. Ýörite weterinariýa laboratoriýasında atlary bejermek üçin ähli şartlar döredildi. Operasiýa we gözden geçirmek üçin gurallar, has kämil rentgen we UZI enjamlary bedewleriň «hyzmatynda».

Polatlynyň ýadygärliginiň açlyşy.





Uly halkara aýlawlarynyň ählisinde bolşy ýaly, bu ýerde hem janköerler üçin totalizator, şeýle hem çapyşygyň netijelerini ýalňyssyz kesgitleýän fotopellehana göz öňünde tutuldy. Onsoň hem bu ýere ýöne dynç almaga, dünýäde iň gowy bedewler ýetişdirilýän Ahalyň tebigatynyň dag etegindäki gözelligine maýyl bolýanlar-da gelip biler.

Türkmen bedewi ýene şu ýere, mähriban tebigatyň açık howaly gujagyna täzeden dolanyp, halkymyzyň öz gözbaşlaryna gaýdyp gelmek baradaky täsin kanunalaýyklygyny tassyklady. Şu taryhyň aýrylmaz bölegi hökmünde ahalteke bedewleri halk bilen bilelikde gaýtadan galkyndy, bu gün bolsa onuň bilen bilelikde beýik Galkynyşa - döredijiligiň we ösüşiň täze belentliklerine tarap ýoluny ynamly dowam etdirýär.

















NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Bu bölümde ajaýyp milli
mirasymyz bolan naýbaşy ahalteke
bedewleriniň 132-si barada gürrüň berilýär.
Olaryň ählisi Türkmenistanyň Prezidentiniň
atçylyk toplumynda — arassa ganly,
saýlama ahalteke bedewleriniň idedilýän
ýerinde ösdürilip ýetişdirilýär.





Pyýada

Altynsow öwüşgünlü mele at, 1990 ýylda doglan.

Atasy: 967 Pudok, dor, 1973-nji ýylda doglan (914 Polatly – 1539 Kaplýa) Pereňiň ugry.

Enesi: 2116 Bossan, dor, 1981-nji ýylda doglan (955 Kemal – 728 Bamy). Gaplaňyň ugry. Pereňiň ugry.

Pyýadanyň nesil sejeresinde ene we ata ugurlarynda owadanlykda, ýyndamlykda şöhrat gazanan bedew atlar köp duşýar. Atasy Polatly ahalteke atlarynyň arasynda Moskwa şäherindäki Oba hojalygynyň gazananlarynyň sergisinde 3 gezek çempion diýiliň yqlan edildi. Pyýadanyň özi 1993-nji ýylda ahalteke atlarynyň arasynda çempion boldy.

Ölçegleri: (2000-nji ýyl): 159-160-172-19.0 santimetr;

Tohumçulyk gymmaty: 9.5-9-9-9-8.

Klası: Naybaşı.

Pyýada ýakyn aralyga örän ýyndam çapýar. 1994-nji ýylda synag üçin elguş bilen ýaryşa gosulanda Pyýada aw guşundan ozmagy başardy.

2-12-ýaş aralygynda Aşgabadyň aýlawynda 32 gezek çapdy. 28 gezek baýrakly orunlary eýeledi. "Beýik Serdaryň buýsanjy" baýragyna 8 gezek mynasyp boldy. 1988-nji ýylda ahalteke atlarynyň arasynda "Soltanyň güli" diýen gözellik sergisinde ýeňiji diýiliň ykrar edildi. 1999-2000-nji ýyllarda ahalteke atlarynyň arasynda geçirilen "Altyn asyr" dien gözellik sergisinde ýeňiji boldy.

Oı höwür at. Onuň 30-dan gowrak taý nesilleri ajaýyp häsiýetlere eýe boldy.





Ýanardag

Altynsow öwüşgünlü mele at, 1991 ýylda doglan.

Atasy: 1084 Ýalkymly, dor at , 1987-nji ýylda doglan (974 Aýgytly, gara dor, 1981-nji ýylda doglan. – 1879. Ýalançy, dor 1977-nji ýylda doglan.). Pakyrpälwanyň ugrı.

Enesi: 2158 Dabaraly, gär, 1981-nji ýylda doglan (918 Senagat – 1760 Jahan) Skagyň ugrı. Pakyrpälwanyň ugrı. Ýanardagyň nesil sejeresinde arkasynda Soltanguly, Eýeberdi Teleke, Sluçaý ýaly ady belli bedewler bar.

Ölçegleri: (2002-nji ýyl): 159-163-173-19.5 santimetr.

Tohumçylyk gymmaty: 10-9-10-9 bal.

Klasy: Naýbaşy.

Ýanardag 2-9 ýaşlarynda Aşgabadyň aýlawynda 31 gezek çapyp, şolardan 26 gezek birinji baýrakly ýerleri ýeledi.

Ýokary ýyndamlygy: 500 minut – 0.29.9 sekunt, 1000 metr – 1 minut 07.5 sekunt, 2000 metr – 2 minut 19.0 sekunt.

Uly baýrakly çapuwılarda – “Altyn asyr” baýragyna 2 gezek, “Türkmen atlary” döwlet birlesiginiň baýragyna, “Gelsikli” baýragyna, “Serdaryň buýsanjy” baýragyna mynaspolyboldy.

Ýanardag altynsow öwüşgünlü, mele at bolup ahalteke atlaryna mahsus bolşy ýaly syratlydyr we seýkin ýorişlidir. Ýanardagyň özboluşly eňil we ýyndam hereketleri bar, eýerläp müneňde eňil gopýar.

1998, 1999, 2000-nji ýyllarda Aşgabat şäherinde geçirilen Ahalteke atlarynyň gözden geçirilişi sergisinde çempion diýlip ygлан edildi.

1999-njy ýylda Moskwa şäherinde Bütindünýä ahalteke atlarynyň arasynda geçirilen sergide dünýäniň çempiony diýlip ygлан edildi.

Ýanardagyň syratly keşbi ajaýyp ahalteke bedewiniň nusgasýy görnüşi hökmünde Garaşsyz, Baky Bitarap Türkmenistanyň Döwlet Tugrasynyň ortasında yerleşdirildi.





NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Altynsow öwüşgünlü akýal mele at, 1990 ýylda doglan

Atasy: Edenli, al, 1976-nji ýylda doglan (890 Kemerli (Kemhan) – 1508 Ýyldyrym). Gyrsakaryň ugry.

Enesi: 2148 Gülistan, mele reňkli, 1984-nji ýylda doglan. (1009 Serdar – 935 Gulyáydy) Skagyň ugry. Gyrsakaryň ugry.

Erekdagyr ene ugrunda Serdar, Spesiwyý ýaly atlar, Gülsary ýaly ýyndam baytal, beýleki ajaýyp bedew atlar duşuşýar.

Ölçegleri: 162-162-178-19,5 santimetr.

Tohumçylyk gymmaty: 8-9-8-5-8.

Klasy: Naybaaşy.

1992-2001-nji ýyllarda Aşgabadyň aýlawynda 48 gezek çykyş edip, şonuň 24-sinde bayrakly orunlara mynasyp boldy.

Ýokary ýyndamlygy: 500 metr – 30,5 sekund, 1000 metr – 1 minut 08,2 sekunt, 1800 metr – 2 minut 06,08 sekunt, 2000 metr – 2 minut 20,2 sekunt.

1994-nji ýylda ahalteke atlarynyň arasynda çempion diýlip yylan edildi. 1996-nji ýylda Garaşszlyk baýramçylygynda 800 metr aralyga çapyp, uly baýraga mynasyp boldy. Şol ýyl 120 kilometr aralykdaky at çapysygynda Milli atçylyk sportynyň merkeziniň Göcme Kubogynyň eýesi boldy.

Erekdag höwür at hökmünde ulanylýar we altynsow öwüşgünlü akýal mele reňkli ýyndam taýlary berýär. Ondan alynýan nesiller ahalteke tohumyna mahsus bolan ajaýyp häsiyetlere eyedir.

Altynsow mele at, 1990-nji ýylda doglan

Atasy: 1014 Teleguş-2, dor, 1978-nji ýylda doglan (685 Teleguş – 1546 Gaçakçy).

Melegusyň ugry.

Enesi: 1717 Alasar, mele, 1975-nji ýylda doglan (685 Angar – 1546 Garlangaç). Skagyň ugry. Melegusuň ugry.

Tebigatyň nesil sejeresi 1915-nji ýylda doglan Meleguş atly ajaýyp ahalteke ajaýyp ahalteke bedewiniň ugrundan boup durýar. Şeýle hem, onuň nesil şejeresine Garlawać, Pereň, Erkuş ýaly örän owadan we ýyndam atlar girýär.

Ölçegleri: (2002-nji ýyl): 160-163-179-19,5 santimetr.

Tohumçylyk gymmaty: 7-7,5-8-8-8-6.

Klasy – Naybaaşy.

1994-nji – 2003-nji ýyllarda aýlawda 33 gezek ýaryşa goşulyp, şonda 28 gezek bayrakly orunlary eýelemegi başardy.

Ýyndamlygy: 1400 metr – 1 minut 34.8 sekunt, 1600 metr – 1 minut 47.0 sekunt, 2000 metr – 2 minut 18.2 sekunt, 2400 metr – 2 minut 48.9 sekunt.

Uly baýrakly çapuwılarda ençeme gezek ýeňiji bolup, Garaşszlyk baýragyna (1-nji ýer), Türkmenistanyň Prezidenti baýraklaryna, "Türkmen Bedewi", "Giris", "Gelsikli" baýraklaryna mynasyp boldy. 1995-nji ýylda ahalteke atlarynyň arasyndaky gözden geçirish sergisinde çempion diýlip ykrar edildi. Onuň özboluşly daýaw we güýcli beden gurluşy tohumçylyk işinде ulanylanda gowy netijeleri berýär. Gujurly we mele reňkli taýlary almagà kömek edýär.

Oı nesilbaşı ugur bolan ajaýyp Melegusuň ugrunu dowam etdiriji eke-täk höwür at bolmak bilen, esasan tohumçylyk işlerinde ulanylýar.



Erekdag



Tebigat



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara, 1992 ýylda doglan

Atasy: 989 Garader, gara, 1977-nji ýylda doglan (894 Kerwen – 1520 Ýelsona).

Gyrsakaryň ugrı.

Enesi: Garaly-2, gara, 1985-nji ýylda doglan (914 Polatly – 1558 Kepele). Pereňiň ugrı. Gyrsakaryň ugrı.

Ölçegleri (1995-nji ýyl): 160-163-170-19.5 santimetr. (9,0-9,0-8,0-8,0)

Tohumçulyk gymmaty: 9-9-8-8.

Klasy: Naýbaşy.

Kursant-2 2-7 ýaş aralыgynda Aşgabadyň aýlawynda çapdy. "Boýnow", "Uly Aşgabat" (Derdi), "Mätäji", "Melegus" diýen uly baýrakly çapuwrlarda uly ýeňiş gazanyp, ýyndamlykda uly netijeleri görkezdi.

Ýyndamlygy: 1000 metr – 1 minut 7 sekunt, 2000 metr – 2 minut 17 sekunt.

1998-nji ýylda ahalteke atlarynyň arasynda çempion boldy.

Kursant-2-niň nesil şejeresinde Keýmir, Talant, Angar, Ýeňiş, Polatly, Garaly, Garader ýaly ady bellı ajaýyp bedewler bardyr.

Mele at, 1992 ýylda doglan

Atasy: 989 Garader, gara, 1977-nji ýylda doglan (894 Kerwen – 1520 Ýelsona).

Gyrsakaryň ugrı.

Enesi: Kiçitayý, dor, 1980-nji ýylda doglan (885 Gambar – 1674 Taýar). Garlawajyň ugrı. Skagyň ugrı.

Ölçegleri (1995-nji ýyl): 158-159-175-19.5 santimetr. Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8-8.

Klasy: Naýbaşy.





Kursant



Garabek



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Dor at, 2003-nji ýýlda doglan

Atasy: Goar-17, mele at, 1986-njy ýýlda doglan (944 Göwher- 2005 Menaka-15).

Gelşikliniň ugry.

Enesi: Tamaly, gara baýtal, 1992-nji ýýlda doglan (Ýelbek—2477 Tomaşa)

Gyrsakaryň ugry

Ölçegleri: 162-160-172-19,5 (7,5-8,0-7,5)

Tohumçylyk gymmaty: 9-3-5;

Klasy: Naýbaşy

28 gezek çapdy, 2006-njy ýýlda—“Açylyş” baýragynda—III ýer, “Taňryguly Gaty” baýragynda II ýer, “Ýapylyş” baýragynda I ýer.

2007-nji ýýlda – gözelliğ sergisiniň çempiony

2008-nji ýýlda—“Russkiý argamak” baýragy ugrundaky ýaryşda ýeňiji boldy (Russiya Federasiýasynyň Pýatigorsk aýlawy).

Dor at, 1993 ýýlda doglan

Atasy: Gistar-12, dor, 1985-nji ýýlda doglan (Göwher-4 – Torgaý-4) Gelşikliň ugry

Enesi: Düsümlü, gara dor, 1985-nji ýýlda doglan (1014 Teleguş – 1057 Duş)

Melegusyň ugry

Ölçegleri: 161-164-178-19,5 (7,5-8,0-7,5)

Tohumçylyk gymmaty: 41 gezek çapdy 5-13-13-3

“Eýeberdi Teleke” baýragynda II ýer; “Gökdepe Galasy” baýragynda II ýer; “Meleguş” baýragynda III ýer; “Seýdi” baýragynda I ýer; “Absent” baýragynda I ýer; “Prezidentiň” baýragynda III ýer; “Uly Aşgabat” (Derbi) baýragynda II ýer; “Türkmen atlary” döwlet birlesigiň “Göçme” kubogynda II ýer; “Elita” baýragynda II ýer;

Klasy: Naýbaşy





Gökhan



Gadyr



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Dor at, 1994 ýylda doglan

Atasy: Gadymy, mele at, 1988-nji ýylda doglan (945 Gerden – 1855 Sugun).

Gaplaňyň ugrı.

Enesi: Olimpiýada, gara dor, 1988-nji ýylda doglan (1027 Meleguş - 1829 Oýunçy). Akbilegiň ugrıys. Gaplaňyň ugrı.

Ölçegleri (1997-nji ýyl): 159-160-170-19 santimetr. Tohumçylyk gymmaty: 8.5-8-8---5.5-8.

Klassy: Naybaşy

Gerdenliniň nesil sejeresinde şöhraty äleme dolan Gaplaň, Yeňiş, Kerwen ýaly ýyndam atlar duşýar. Aýlawdaky atçapışylarda ýyndamlyk görkezýär.

Gara at, 1995 ýylda doglan

Atasy: Keýmir-2, gara, 1987-nji ýylda doglan (894 Kerwen – 1520 Ýelsona)

Gyrsakaryň ugrı.

Enesi: 2164 Wagyz, dor, 1983-nji ýylda doglan (942 Alwan – 1444 Welaýat).

Eýeberdi Telekäniň ugrı.

Ölçegleri (2003-nji ýyl) : 156-156-180-19.5 santimetr.

Tohumçylyk gymmaty: 8-8-8-8

Klassy: Naybaşy.

Watan atçapışylarda üstünlikli çykyş edýär.



Gerdenli



Watan



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara at, 1995 ýylda doglan

Atasy: 990 Garaman, gara (895 Kermek-2 – 1689 Fialka). Posmanyň ugrı.

Enesi: 2296 Ýetilmez (885 Gammar – 1961 Ýelzada). Garlawajyň ugrı.

Posman ugrundan. Onuň nesil şejerinde Begnazaryň dory, Posman ýaly meşhur ahalteke bedewleri bar.

Ölçegleri (1997-nji ýyl): 155-156-168-18.5 santimetr. Tohumçylyk gymmaty: 8-7,5-8-8.

Klassy: Naýbaşy.

1997-2002-nji ýyllarda Garaman 28 gezek çapuwılara gatnaşyp, 24 gezek baýrakly orunlara mynasyp boldy.

Ýokary ýyndamlygy: 500 metr – 0.31.3 sekunt; 1000 metr – 1 minut 08.7 sekunt; 1200 metr – 1 minut 20.5 sekunt; 1600 metr – 1 minut 50.6 sekunt; 1800 metr – 2 minut 07.7 sekunt; 2000 metr – 2 minut 19.2 sekunt.

Garaman atçapyşyk möwsüminiň tamamlanyşında goýlan “Mätäji” baýragyny, “Beýik Serdaryň buýsanjy” baýragyny eýeledi. Garaman gelip çykyşy boýünça häzirki döwürde seýrek duşýan Begnazar alyň, Posmanyň nesil ugrunu dowam etdirijidir. Ol höwürde ulanylýar, onuň nesilleri Aşgabadyň aýlawynda çapdyrylyp, baýrakly orunlara mynasyp bolýarlar.

Dor at, 1995-nji ýylda doglan

Atasy: Gadyrly, gara, 1985-nji ýylda doglan (981 Garazat – 1439 Atlas). Gaplaňyň

ugry.

Enesi: Ýedigen, dor, 1990-njy ýylda doglan (1109 Edenli – 2295 Ýetgir).

Gyrsakaryň ugrı. Gaplaňyň ugrı.

Ölçegleri: 157-159-175-19.5 santimetr.

Tohumçylyk gymmaty: 8-8-8.

Klası: Naýbaşy.

1997-1999-njy ýyllarda 20 gezek çapyp,

“Toparbay”, “Melegus”, “Uly Ahal” baýraklaryna mynasyp boldy. Onuň nesil şejeresinde Gaplaň, Gaçakçy, Angar, Garlangaç, Atlas ýaly ajaýyp atlar duşýar. Geljekde höwür at hökmünde ulanmaga bellenildi.





Garaman-2



Ýedigayá



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara at, 1997-nji ýylda doglan

Atasy: Erezgala, dor at, 1990-nji ýylda doglan (1082 Edenli – 2233 Mydar).

Gyrsakaryň ugry.

Enesi: Ajayyp, gara dor, 1989-nji ýylda doglan (1077 Meleguş - 2134 Armanly).

Akbilegiň ugry. Gyrsakaryň ugry.

Galanyň nesil şejeresinde Gyrsakar, Akbilek, Owlaksakar ýaly şöhraty äleme ýaň salan ajayyp bedewler duşýar. Nesil şejeresi Gala bilen garyndaş bolan Meleguş diýen ajayyp at 1956-nji ýylda Beýik Britaniýanyň Sha zenany Yelizaweta II sowgat berildi. Maksat atly mele gyr at Beýik Britaniýanyň Premýer – ministri jon Meyjora sowgat berildi. Bu bedewleriň ikisi hem öz döwründe owadanlygy we syratlylygy bilen meşhur iňlis atşynaslaryny haýran galdyrdy.

Ölçegleri (2000-nji ýyl): 156-161-175-19.0 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-7-8-8.

Klassy: Naýbaşy.

1999-nji ýylda Gala 200 metr aralykda ýyndamlygyny görkezip, "Han aýlawy" baýragy ugrundaky ýaryşda 1-nji ýeri eýeledi. OI 1999-2002-nji ýyllarda iki gezek çapyp, şolaryň 7-isinde eňiş gazandy. 2003-nji ýıldan başlap Gala höwür aty edilip bellenildi. Onuň ene ugrundan Akbilek atly gyr at örän seýrek duşyan ugra degişlidir.

Dor at, 1997 ýylda doglan

Atasy: Gumry, al at, 1990-nji ýylda doglan (983 Gökleň – 2274 Düsümlü).

Gyrsakaryň ugry.

Enesi: Orhideýa, gara reňkli, 1992-nji ýylda doglan. (Kelleli, gara reňkli, 1981-nji ýylda doglan – Alkata-6, gara reňkli 1986-nji ýylda doglan). Gyrsakaryň ugry.

Ölçegleri (2002-nji ýyl): 158-156-170-18.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-7.5-8-7.

Klassy: Naýbaşy.

Oýunçy owadanlykda, ýyndamlykda şöhrat gazanan Derbi we Kerwen atly ajaýyp bedewleriň neslinden bolmak bilen, aýlawda ýyndamlyk görkezip, uly baýraklara mynasyp boldy. OI "Türkmen Bedewiniň günü" atly baýragy, Melegusyň adyna goýlan baýragy eýeledi. 2001-nji ýylda ahalteke atlarynyň arasyndaky gözellik sergisinde çempion diýlip yylan edildi.

Ýokary ýyndamlygy: 1000 metr – 1 minut 05,9 sekunt, 2000 metr – 2 minut 17 sekunt.

Oýunçy ene we ata tarapdan Gyrsakaryň ugruna degişli at bolmak bilen, Gyrsakara garandaş bolmadyk ugurlara degişli atlary köpeltemekde höwür at hökmündep ulanylýar.



Gala



Oýunçy



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele, 1998 ýylda doglan

Atasy: Goar-17, mele, 1986-njy ýylda doglan (944 Göwher – 2005 Menaka 15)

Gelşikliň ugry

Enesi: Gaýsak, gara, 1988-nji ýylda doglan (987 Jigitáy - 2130 Garakäkil) Gelşikliň

ugry

Ölçegleri: 162-164-182-19,5 (8,0-7,5-8,0)

Tohumçulyk gymmaty: 7 gezek çapdy 2-1-4

Klasy: Naýbaşı

Gara, 1998-nji ýylda doglan

Atasy: Ýantar, gara at, 1991-nji ýylda doglan (989 Garader – 1884 Yaşar).

Gyrsakaryň ugry.

Enesi: Pile, dor, 1993-nji ýylda doglan (1024 Akpan-9 – Perigül, mele, 1982).

Arabyň ugry. Gyrsakaryň ugry.

Ölçegleri (2003-nji ýyl): 160-158-176-19.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 9-9-9-8.

Klasy: Naýbaşı.

Ýalta Ýantar, Garader, Absent, Pereň ýaly ady belli atlaryň neslindendir. 2002-nji
ýylda Ýalta ahalteke atlaryň arasynda “Altyn asyr” gözellik sergisiniň ýeňijisi diýlip ygylan
edildi.



Merdana



Yalta



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele at, 2004 ýylda doglan

Atasy: Kösedag, mele, 1991-nji ýylda doglan (957 Köpel – 2113 Beýni) Gyrsakaryň

ugry

Enesi: Gülmira, dor, 1997-nji ýylda doglan (Wezipe – Gülsary) Aksakalyň ugrı

Ölçegleri: 157-159-178-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-1-1

Klası: Naýbaşy

Gara at, 2000-nji ýylda doglan

Atasy: Gapbar, dor at, 1991-nji ýylda doglan (1084 Ýalkymly – 2195 Gerkezli).

Pakyrpälwanyň ugrı.

Enesi: 2182 Garramaz, mele, 1985-nji ýylda doglan (960 Muhtar – 1243 Garry).

Arabyň ugrı.

Ölçegleri (2003-nji ýyl): 161-159-180-19.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 9-9-9.

Klassı: Naybaşy.





Köpetdag



Gypjak



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele at 2000 ýylda doglan

Atasy Keýmirkör, mele, 1991-nji ýylda doglan (Gandym – Pasyl) Ýeliň ugry

Enesi: Sapaly, dor, 1986-njy ýylda doglan (Dorsekel – Selbinýaz) Garlawajyň

ugry

Ölçegleri 155-156-173-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 8 gezek çapdy 3-2-3:

“Keýmirkör” baýragynda II ýer

Klası: Naýbaşy

Akýal mele at, 2001-nji ýylda doglan

Atasy: Janaly, al at (931 Fosfor – 1948 Janym). Dorbaýramyň ugry.

Enesi: Ýelsaraý, dor, 1996-njy ýylda doglan (Goar-17 – Ýeňis). Gelsikliniň ugry.

Dorbaýramyň ugry.

Ölçegleri (2003-nji ýyl): 150-148-160-18.0 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8-8.

Klası: Naýbaşy.





Köpetdag



Asmanbek



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele at, 2005 ýylda doglan

Atasy: Galkan, mele, 1989-nji ýylda doglan (990 Garaman – 1964 Ýetgir)

Posmanyň ugry

Enesi:Altyn, mele dor, 1987-nji ýylda doglan (945 Gerden – 1721 Altyngaş)

Gaplaňyň ugry

Ölçegleri: 158-156-170-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 3 gezek çapdy 1-0-2

Klasy: Naybaşı

Mele baytal, 1993-nji ýylda doglan

Atasy: Wezipe, gara mele at, 1985-nji ýylda doglan (866 Watançy – 939 Gämik).

Aksakalyň ugry.

Enesi: Dorjeren, dor, 1988-nji ýylda doglan (945 Gerden, dor – 1768 Dorsanjar).

Gaplaňyň ugry. Aksakalyň ugry.

Ölçegleri (1996-nji ýyl): 156-155-172-18.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-7.5-8-7.5.

Klassy: Naybaşı.

Daýanjoň Guşwan atly gara mele at taýy we Dolanaý atly gara gysragy bar, olar aýlawda seýslenip çapdyrylýar.





Galkynys



Dayanç



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Dor baýtal, 1993-nji ýylda doglan

Atasy: 983 Gökleň, gyr at, 1997-nji ýylda doglan (876 Derbi – 1471 Gülsary).

Gyrsakaryň ugry.

Enesi: Jöwher-25, gara, 1986-njy ýylda doglan (945 Gerden – 1481 Damja).

Gaplaňyň ugry.

Ölçegleri (1996-njy ýyl): 156-159-166-19 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 7.5-8-7.5.

Klasy: Naýbaşy.

Üç sany – Jan, Perman, Jemal atly taýlary aýlawda üstünlikli çapýar.

Mele baýtal, 1993-nji ýylda doglan

Atasy: 1012 Teleguş-2, dor at, 1978-nji ýylda doglan (818 Teleguş - 1243 Gaçakçı). Meleguşyň ugry.

Enesi: 1848 Serwi, mele, 1976-njy ýylda doglan (917 Sektor – 1559 Kepderi).

Pereňiň ugry.

Ölçegleri (1997-nji ýyl): 158-159-175-19.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8.5-8.5-8.5-8-8.

Klassy: Naýbaşy.

Onuň Gandym, Saryguş, Kéymirkör, Keremli atly dört sany taýlary aýlawlarda çapuwlara gatnaşýar.





Jennet



Sabyrly



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele baýtal, 1998-nji ýylda doglan

Atasy: Pyýada, mele at, 1990-njy ýylda doglan (967 Pudok – 2183 Bossan).

Pereňiň ugry.

Enesi: Gatyakar, gara, 1988-nji ýylda doglan (990 Azdepel – 1915 Garagyr). Eýeberdi Telekäniň ugry. Pereňiň ugry.

Ölçegleri (2001-nji ýyl): 157-159-168-18.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8.5-9.0-8.5-8.5.

Klassy: Naybaşy.

Höwürde ulanylyp başlandy.

Mele baýtal, 1999-njy ýylda doglan

Atasy: Ýelgus, dor at, 1990-njy ýylda doglan (1008 Skak – 2275 Ýekebent).

Skagyň ugry.

Enesi: Şemal, akýal mele, 1989-njy ýylda doglan (987 Jigitaý - 2504 Şowly).

Gelsikliň ugry. Skagyň ugry.

Ölçegleri (2002-nji ýyl): 156-156-168-18.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8.

Klassy: Naybaşy.

Tohumçulykda ulanylmaǵa bellenilen.





Gülbaydak



Bagyly



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Dor gysrak, 1999-nji ýylda doglan

Atasy: Gapbar, dor at, 1991-nji ýylda doglan (1084 Ýalkymly – 2195 Gerkezli).

Pakyrpälwanyň ugry.

Enesi: Atgulak, dor, 1987-nji ýylda doglan (945 Gerden – 1459 Alkeýik). Gaplaňyň ugry, Pakyrpälwanyň ugry.

Ölçegleri (2002-nji ýyl): 158-158-170-19 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8-8.

Klasy: Naýbaşy

Kenar Aşgabadyň aýlawynda at çapyşyklaryna gatnaşyp, ýokary netijeleri gazańýar. 2001-nji ýylda ýaş taýlaryň arasynda geçirilen gözellilik sergisinde çempion boldy.

Dor gysrak, 1999-nji ýylda doglan

Atasy: Garadaşly-18, gara at, 1986-nji ýylda doglan (989 Garader – 2049

Saryýag). Gyrsakaryň ugry.

Enesi: Mähek, gyr, 1993-nji ýylda doglan (942 Alwan – 2387 Meňli, mele, 1983-nji ýylda doglan). Eýeberdi Telekäniň ugry. Gyrsakaryň ugry.

Ölçegleri (2002-nji ýyl): 157-158-165-18.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 7.5-7.5-8-7.5.

Klasy: Naýbaşy.



Kenar



Maysa



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele baýtal, 1999-nji ýylda doglan

Atasy: Ahal-2, mele at, 1992-nji ýylda doglan (1084 Pik – 2101 Aýgözel-2).

Pereňiň ugry.

Enesi: Pasyl-2, dor, 1990-nji ýylda doglan (980 Garagunon – 2037 Pugta).

Gaplaňyň ugry.

Ölçegleri (2001-nji ýyl): 156-157-160-17.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8.

Klassy: Naybaşy.

Köpeldilmäge bellenildi.

Gara baýtal, 2000-nji ýylda doglan

Atasy: Keýmir-2, gara at, 1987-nji ýylda doglan (894 Kerwen – 1520 Ýelsona).

Gyrsakaryň ugry.

Enesi: Derek, mele, 1989-nji ýylda doglan (940 Azdepel – 1955 Dünyäguş). Eýe-berdi Telekäniň ugry. Gyrsakaryň ugry.

Ölçegleri (2002-nji ýyl): 152-156-160-17.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-7.5-8.

Klassy: Naybaşy.

Aýlawda seýislenilýär.





Perizat



Dabaratly



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele gysrak, 2000-nji ýylda doglan

Atasy: Goşasakar, mele at, 1985-nji ýylda doglan (885 Gammar – 1746 Gülperi).

Garlawajyň ugry.

Enesi: Mähirli, dor, 1993-nji ýylda doglan (Kerem-2, akýal mele, 1984 – 2485 Pöwrüze). Garlawajyň ugry. Garlawajyň ugry.

Ölçegleri (2002-nji ýyl): 158-158-170-18.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8-7.5.

Klası: Naýbaşy.

Aýlawda çapuwlara seýislenýär.

Mele baytal, 2000-nji ýylda doglan

Atasy: Akyldar, al at, 1993-nji ýylda doglan (1027 Altyýap – 1243 Gülhana).

Skagyň ugry.

Enesi: Seçiler, mele, 1994-nji ýylda doglan (1010 Sowhoz-2 – Serwi, mele. 1976).

Ýeliň ugry. Skgyň ugry.

Ölçegleri: 154-155-165-18.0 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8.

Klassı: Naýbaşy.

Aýlawda seýislenýär.





NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Akýal mele gysrak, 2001-nji ýylda doglan

Atasy: Gojagurt, dor at, 1994-nji ýylda doglan (1052 Gubalak – 2306 Ýylgyn).

Gelsikliniň ugry.

Enesi: Tumar, mele, 1989-njy ýylda doglan (987 Jigitaý – 2073 Torly). Gelsikliniň ugry. Gelşikliniň ugry.

Ölçegleri (2003-nji ýyl): 155-154-162-18.0 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8.

Klassy: Nayýbaşy.

Aýlawda seýislenýär.

Gara gysrak, 2001-nji ýylda doglan

Atasy: Gapbar, dor at, 1991-nji ýylda doglan (1084 Ýalkymly – 2195 Gerkezli).

Pakyrpälwanyň ugry.

Enesi: Daýanç, mele, 1993-nji ýylda doglan (Wezipe, gara mele, 1985-nji ýylda doglan – Dorjeren, dor, 1988-nji ýylda doglan). Aksakalyň ugry.

Ölçegleri (2003-nji ýyl): 153-153-162-18.0 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8.

Klassy: Nayýbaşy.

Aýlawda seýislenip başlanyldy.



Gaytma



Dolanay



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele gystrak, 2001-nji ýylda doglan

Atasy: Pyýada, mele at, 1990-njy ýylda doglan (967 Pudok – Bossan). Pereňiň
ugry.

Enesi: Kuwwatly, dor, 1995-nji ýylda doglan (Wezipe, gara mele, 1995-nji ýylda
doglan – Kowser-3, dor, 1987-nji ýylda doglan). Aksakalyň ugrı. Pereňiň ugrı.

Ölçegleri (2001-njy ýyl): 154-153-163-17.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8-8.

Klası: Naýbaşy.

Aýlawda seýislenip başlanyldy.

Dor gysrak, 2001 ýylda doglan

Atasy: Goar-17, mele at, 1986-njy ýylda doglan (944 Göwher-4 – 2005 Menaka-
15). Gelsikliň ugrı.

Enesi: Kesearkaç, dor, 1987-nji ýylda doglan (957 Köpel – 1977 Kekene).

Gyrsakaryň ugrı. Gelşikliniň ugrı.

Ölçegleri (2003-nji ýyl): 155-156-166-18.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8.5-8.5-8.

Klassı: Naýbaşy.

Aýlawda seýislenip başlanyldy.



Kowumdaş



Könegüzer



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara dor gysrak, 2001-nji ýylda doglan

Atasy: Akbilek, gyr at, 1988-nji ýylda doglan (942 Alwan – 1700 Çölmaýa). Eýeberdi Telekäniň ugry.

Enesi: Olimpiýada, gara dor, 1988-nji ýylda doglan (1027 Meleguş - 1829 Oýunçy). Akbilegiň ugry. Eýeberdi Telekäniň ugry.

Ölçegleri (2003-nji ýyl): 154-154-162-18.0 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8.5-8.5-8.

Klassy: Naybaşy.

Aýlawda seýislenip başlanyldy.

Dor gysrak, 2004-nji ýylda doglan

Atasy: Garadem, gara, 1999-njy ýylda doglan (989 Garader--Tapylar). Gyrsakaryň

ugry.

Enesi: Altynaý, açık dor, 1997-nji ýylda doglan (Goar-17-Aýlar). Gelşikliniň ugry.

Ölçegleri: 159-159-174-19 (7,5-7,5-7,5).

Tohumçulyk gymmaty: 9-3-3-1.

16 gezek çapdy, 2006-njy ýylda – “Meleçep” baýragynda – IV ýer; “Pel” baýragynda I ýer, 2007-nji ýylda – “Oks” baýragynda – I ýer; “Uly Aşgabat” (Derbi) baýragynda I ýer, “Türkmenistanyň Prezidentiniň” baýragynda I ýer

2008-nji ýylda – “Bedew” baýragynda I ýer, “Russkiý argamak” baýragynda III ýer (Russiýa Federasiýasynyň Pýatigorsk aýlawy).

Klassy: Naybaşy





Owadan



Maýa 2



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Akýal mele gysrak, 2002 ýylda doglan

Atasy: Erekdag, akýal mele, 1990-nji ýylda doglan (1082 Edenli – 2148 Gülistan)

Gyrsakaryň ugry

Enesi: Gaýtar, dor, 1993-nji ýylda doglan (989 Garader – Mamagözel) Gyrsakaryň

ugry

Ölçegleri: 155-153-168-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 8 gezek çapdy 2-1-3-2:

“Synag” baýragynda I ýer; “Pöwrize” baýragynda I ýer; “Meleçep” baýragyna II
ýer; “Toparbay” baýragynda IV ýer; “Pel” baýragynda IV ýer;

Klasy: Naybaşy

Dor baýtal, 2003 ýylda doglan

Atasy: Edermen, al, 1994-nji ýylda doglan (1082 Edinli – Megra) Gyrsakaryň

ugry

Enesi: Sabyrly, mele, 1993-nji ýylda doglan (1012 Teleguş-2 – 1848 Serwi)

Meleguşyň ugry

Ölçegleri: 160-159-170-18 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 3 gezek çapdy 0-0-2

Klasy: Naybaşy



Gülnar



Sülgün



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gyr gysrak, 2003 ýylda doglan

Atasy: Garaşsyz, gyr, 1993-nji ýylda doglan (983 Göklen – Saýlaw) Gyrsakaryň

ugry

Enesi: Mahatma, dor, 1997-nji ýylda doglan (Meget – Arkalyk) Gyrsakaryň ugray

Ölçegleri: 156-155-171-19 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 5 gezek çapdy 0-1-4

Klası: Naýbaşy

Mele gysrak, 2003 ýylda doglan

Atasy: Kösedag, mele, 1991-nji ýylda doglan (957 Köpel – 2113 Beýni) Gyrsakaryň

ugry

Enesi: Kowserli, dor, 1987-nji ýylda doglan (1015 Töretay – 1990 Käkil) Ýeliň

ugry

Ölçegleri: 159-161-170-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 9 gezek çapdy 2-2-5:

“Oks” bayragynda – III ýer; “Garaly” bayragynda – IV ýer

Klası: Naýbaşy





Güllala



Keramat



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Dor gysrak, 2004 ýylda doglan

Atasy: Erekdag, akyal mele, 1990-njy ýylda doglan (1082 Edenli – 2148 Gülistan)

Gyrsakaryň ugry

Enesi: Aýdere, dor, 1994-nji ýylda doglan (Ülker – Sawçy) Skagyň ugry

Ölçegleri: 156-155-170-18,5 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 8 gezek çapdy 3-1-4

Klasy: Naýbaşy

Gyr baýtal, 2004 ýylda doglan

Atasy: Gyrgyguş, gyr, 1990-njy ýylda doglan (989 Garader – 1920 Gezerli)

Gyrsakaryň ugry

Enesi: Mähirli, al, 1998-nji ýylda doglan (Gadyr – Mahym) Gaplaňyň ugry

Ölçegleri: 153-155-159-18 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 5 gezek çapdy 1-1-3

Klasy: Naýbaşy



Aýjomal



Garaaltyn



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERI

Dor at, 2000 ýylda doglan

Atasy: Goar-17, mele, 1986-njy ýylda doglan (944 Göwher-4 – 2005 Menaka-15)

Gelşikliň ugry

Enesi: Kesearkaç dor 1987 ýylda doglan (957 Köpel-1977 –Kekene) Gyrsakaryň ugry Gyrsakaryň ugry

Ölçegleri 161-161-180-19 (0,0-0,0-0,0)

Tohumçulyk gymmaty: 44 gezek çapdy 27-7-3-2:

2002-nji ýylda: "Synag" baýragynda IV ýer; "Pereň" baýragynda IV ýer; "Eýeberdi Teleke" baýragynda II ýer;

2003-nji ýylda: "Baýdak" baýragynda IV ýer; "Nowruz" baýragynda II ýer; Atça-pysyk möwsüminiň "Açylyş" baýragynda I ýer; "Meleguş" baýragynda II ýer; "Türkmen bedewi" baýragynda I ýer; "Absent" baýragynda I ýer; "Uly Aşgabat" baýragy (Derbi) I ýer; Garaşsyzlyk baýramçalygy mynasybetli Türkmenistanyň Prezidentiniň baýragynda I ýer; "Türkmen atlary" döwlet birleşigiň "Göçme" kubogynada I ýer;

2004-nji ýylda: "Türkmen bedewi" baýragynda III ýer; "Elita" baýragynda I ýer; "Uly Ahal" baýragynda II ýer;

2005-nji ýylda: "Pyýada" baýragynda I ýer; "Uly Ahal" baýragynda I ýer; "Hoşlaşyň" baýragynda I ýer;

2007-nji ýylda: "Türkmen bedewi" baýragynda I ýer; "Keýmirkör" baýragynda II ýer;

Klasy: Naýbaşy

Dor at, 2000 ýylda doglan

Atasy: Goar-17, mele, 1986-njy ýylda doglan (944 Göwher-4 – 2005 Menaka-15)

Gelşikliň ugry

Enesi: Gaýtar, dor, 1993-nji ýylda doglan (989 Garader – Mamagözel) Gyrsakaryň ugry

Ölçegleri 160-158-180-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 50 gezek çapdy 12-14-8:

2005-nji ýylda: "Hoslasyň" baýragynda II ýer; "Garader" baýragynda I ýer; "Keýmirkör" baýragynda II ýer; "Uly Ahal" baýragynda II ýer; "Gelşikli" baýragynda I ýer; "Görogly" baýragynda II ýer; "Türkmen bedewi" baýragynda III ýer;

2007-nji ýylda: "Garader" baýragynda I ýer; "Uly Ahal" baýragynda III ýer;

Klasy: Naýbaşy



Gülistan



Günbatar



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele at, 2000 ýylda doglan

Atasy: Keýmir-2, gara, 1987-nji ýylda doglan (894 Kerwen – 1520 Ýelsona)

Gyrsakaryň ugry

Enesi: Sabyrly, mele, 1993-nji ýylda doglan (1012 Teleguş-2 – 1848 Serwi)

Meleguşyň ugry

Ölçegleri 156-158-173-19 (0,0-0,0-0,0)

Tohumçulyk gymmaty: 27 gezek çapdy 7-5-1-2:

2004-nji ýylda: "Keymirkör" baýragynda IV ýer;

2005-nji ýylda: "Görogly" baýragynda IV ýer;

Klassy: Naýbaşy

Mele at, 2001 ýylda doglan

Atasy: Keýmir-2, gara, 1987-nji ýylda doglan (894 Kerwen – 1520 Ýelsona)

Gyrsakaryň ugry

Enesi: Sabyrly, mele, 1993-nji ýylda doglan (1012 Teleguş-2 – 1848 Serwi)

Meleguşyň ugry

Ölçegleri 159-157-178-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 11 gezek çapdy 6-3-2:

"Absent" baýragynda I ýer; "Uly Aşgabat" baýragy (Derbi) II ýer; "Pereň" baýrag-

ynda III ýer;

Klası: Naýbaşy





Keýmirkör



Keremli



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele at, 2002 ýylda doglan

Atasy: Goar-17, mele, 1986-nji ýylda doglan (944 Göwher-4 – 2005 Menaka-15)

Gelişigiň ugry

Enesi: Mahatma, dor, 1997-nji ýylda doglan (Meget – Arkalyk) Gyrsakaryň ugry

Ölçegleri 161-160-173-19,5 (8,0-7,5-8,0)

Tohumçulyk gymmaty: 8 gezek çapdy 2-3-3:

2005-nji ýylda "Absent" baýragynda III ýer; "Uly Asgabat" baýragynda (Derbi) II

ýer; "Türkmenistanyň Prezidentiniň" baýragynda II ýer

Klassy: Naybaşy

Dor at, 2002 ýylda doglan

Atasy: Bitaraplyk, gara, 1995-nji ýylda doglan (Galkan – 2192 Ýylgyn) Gaplanyň

ugry

Enesi: Tumar, mele, 1989-nji ýylda doglan (987 Jigitaý – 2073 Torly) Gelşikliniň

ugry

Ölçegleri: 158-159-176-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 4 gezek çapdy 1-0-3

Klassy: Naybaşy



Görögly



Batyr



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Dor at, 2003 ýylda doglan

Atasy: Erbent, gara dor, 1991-nji ýylda doglan (1077 Serasger – 2179 Ŷelken)

Saparhanyň ugry

Enesi: Tumar, mele, 1989-njy ýylda doglan (987 Jigitaý – 2073 Torly) Gelşikliniň

ugry

Ölçegleri: 157-158-163-18 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-1-1

Klası: Naybaşy

Mele at, 2003 ýylda doglan

Atasy: Kaýnar, mele, 1982-nji ýylda doglan (885 Gambar – 1746 Gülperi)

Garlawajyň ugry

Enesi: Menekli, gara, 1997-nji ýylda doglan (Garadaşly – Maral) Gyrsakaryň

ugry

Ölçegleri: 156-158-166-18,5 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 6 gezek çapdy 1-2-3

Klası: Naybaşy



Ellidag



Kärdes



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara at, 2004 ýylda doglan

Atasy: Garaman-2, gara, 1995-nji ýylda doglan (990 Garaman – 2296 Ýetilmez)

Posmanyň ugry

Enesi: Gerek, dor, 1999-njy ýylda doglan (Garadaşly – Gatyakar) Gyrsakaryň

ugry

Ölçegleri: 156-155-160-18 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 6 gezek çapdy 0-1-5

Klası: Naýbaşy

Dor at, 2004 ýylda doglan

Atasy: Erekdag, akýal mele, 1990-nji ýylda doglan (1082 Edinli – 2148 Gülistan)

Gyrsakaryň ugry

Enesi: Ýelin-2, mele, 1987-nji ýylda doglan (955 Kemal – 1964 Ýetgir) Gaplaňyň

ugry

Ölçegleri: 158-158-175-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 8 gezek çapdy 1-3-4

Klası: Naýbaşy



Garataý



Erezgala



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara at 2004 ýylda doglan

Atasy: Ahal-2, gara, 1999-njy ýylda doglan (Akyllı – Gülbahar) Gelşikliň ugry

Enesi: Çeşme, 1996-njy ýylda doglan (Gandıkap – Çemen) Garlawajyň ugry

Ölçegleri 157-156-173-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 12 gezek çapdy 2-2-6-2:

“Synag” baýragynda IV ýer; “Taňryguly Gaty” baýragynda IV ýer

Klasy: Naýbaşy

Mele at, 2004 ýylda doglan

Atasy: Tamaly, dor, 1993-nji ýylda doglan (1014 Teleguş-2 – Dünýä) Meleguşyň

ugry

Enesi: Gülperi, mele, 1992-nji ýylda doglan (992 Garaş – Garagus) Gyrsakaryň

ugry

Ölçegleri: 158-158-167-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty:

Klasy: Naýbaşy



Aşgabat



Galkynys



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara gysrak, 2005 ýylda doglan

Atasy: Erekdag, akýal mele, 1990-njy ýylda doglan (1082 Edenli – 2148 Gülistan)

Gyrsakaryň ugry

Enesi: Pile, dor, 1993-nji ýylda doglan (1024 Akpan-9 – Perigül) Arabyň ugry

Ölçegleri: 156-154-170-18 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-0-2

Klasy: Naýbaşy

Mele at 2005 ýylda doglan

Atasy: Gala, gara, 1997-nji ýylda doglan (Erezgala – Ajaýyp) Gyrsakaryň ugry

Enesi: Perizat, mele, 1999-nji ýylda doglan (Ahal-2 – Pazyl-2) Pereňiň ugry

Ölçegleri: 158-156-171-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 5 gezek çapdy 0-2-3

Klasy: Naýbaşy



Päkize



Gaymele



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gyr at, 2005 ýylda doglan

Atasy: Pyýada, mele, 1990-njy ýylda doglan (967 Pudok – 2116 Bossan) Pereniň

ugry

Enesi: Maýsa, dor, 1999-njy ýylda doglan (Garadaşly-18 – Mähek) Gyrsakaryň

ugry

Ölçegleri: 157-156-173-18,5 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 4 gezek çapdy 0-1-3

Klasy: Naýbaşy

Dor at, 2005 ýylda doglan

Atasy: Oýunçy, dor, 1997-nji ýylda doglan (Gumry – Orhideýa) Gyrsakaryň ugry

Enesi: Ýelin-2, mele, 1987-nji ýylda doglan (955 Kemal – 1964 Ýetgir) Gaplaňyň

ugry

Ölçegleri: 162-160-178-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 1-0-1

Klasy: Naýbaşy



Pena



Osmanly



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara gysrak 2005 ýylda doglan

Atasy: Merdana, mele, 1998-nji ýylda doglan (Goar-17 – Gayásak) Gelşikliň ugry

Enesi: Görükli, gara, 2001-nji ýylda doglan (Akbilek – Gatyakar) Eýeberdi

Telekäniň ugry

Ölçegleri: 152-151-166-18 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 6 gezek çapdy 2-1-3

Klasy: Naýbaşy

Gara gysrak, 2005 ýylda doglan

Atasy: Garadil, gara, 1993-nji ýylda doglan (981 Garader – 2132 Garasar)

Gyrsakaryň ugry

Enesi: Jahan, mele, 2001-nji ýylda doglan (Pyýada – Jennet) Pereniň ugry

Ölçegleri: 156-155-170-18,5 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-1-1

Klasy: Naýbaşy



Garagyz



Jahangül



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara at, 2005-nji ýylda doglan

Atasy: Keýmir-2, gara, 1987-nji ýylda doglan (894 Kerwen – 1520 Ýelsona)

Gyrsakaryň ugry

Enesi: Gülbaydak, mele, 1998-nji ýylda doglan (Pyýada – Gatyakar) Pereňiň

ugry

Ölçegleri: 156-154-168-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 4 gezek çapdy 0-1-3

Klasy: Naýbaşy

Akýal gysrak, 2005 ýylda doglan

Atasy: Şägirt, gyr, (942 Alwan – 2288 Şeker) Eýeberdi telekäň ugry

Enesi: Kuwwatly, dor, 1995-nji ýylda doglan (Wezipe – Kowser-3) Aksakalyň

ugry

Ölçegleri: 156-155-172-18,5 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 1-0-1

Klasy: Naýbaşy



Kemerli



Keyjik



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gyr at, 2005 ýylda doglan

Atasy: Ýadygär, gyr, 1999-njy ýylda doglan (1086 Ýalta-2 – Mera) Garlawajyň

ugry

Enesi: Akmaýa, al, 1998-nji ýylda doglan (17 Goar – Aýdere) Gelşikliň ugrı

Ölçegleri: 159-159-169-18,5 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 5 gezek çapdy 0-1-4

Klası: Naýbaşy

Mele at, 2005 ýylda doglan

Atasy: Keýmir-2, gara, 1987-nji ýylda doglan (894 Kerwen – 1520 Ýelsona)

Gyrsakaryň ugrı

Enesi: Garaüzüm, gara, 1990-njy ýylda doglan (1068 Muskat – 2124 Gamyş)

Saparhanyň ugrı

Ölçegleri: 151-148-162-19 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-0-2

Klası: Naýbaşy



Galkynar



Deňizhan



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara at 2006 ýylda doglan

Atasy: Keýmir-2, gara, 1987-nji ýylda doglan (894 Kerwen – 1520 Ýelsona)

Gyrsakaryň ugry

Enesi: Mahatma, dor, 1997-nji ýylda doglan (Meget – Arkalyk) Gyrsakaryň ugry

Ölçegleri: 156-157-167-18 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 1 gezek çapdy 0-0-1

Klası: Naýbaşy

G. dor gysrak, 2006 ýylda doglan

Atasy: Gala, gara, 1997-nji ýylda doglan (Erezgala – Ajaýyp) Gyrsakaryň ugry

Enesi: Gaytar, dor, 1993-nji ýylda doglan (989 Garader – Mamagözel) Gyrsakaryň

ugry

Ölçegleri: 155-156-172-18 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-0-2

Klası: Naýbaşy



Garader



Galpakly



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Dor at, 2006 ýylda doglan

Atasy: Garadaşaýak, gara, 1990-njy ýylda doglan (972 Şahy – 2214 Gülendam)

Ýeliň ugry

Enesi: Perizat, mele, 1999-njy ýylda doglan (Ahal-2 – Pasyl-2) Pereňiň ugry

Ölçegleri: 155-157-165-18,5 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-0-1

Klası: Naýbaşy

Mele gysrak, 2006 ýylda doglan

Atasy: Garadaşaýak, gara, 1990-njy ýylda doglan (972 Şahy – 2142 Gülendam)

Ýeliň ugry

Enesi: Sabyrly, mele, 1993-nji ýylda doglan (1014 Teleguş-2 – 1848 Serwi)

Meleguşyň ugry

Ölçegleri: 155-156-170-18 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 3 gezek çapdy 0-1-2

Klası: Naýbaşy



Gerkez



Suray



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele at, 2006 ýylda doglan

Atasy: Oýunçy, dor, 1997-nji ýylda doglan (Gumry – Orhideýa) Gyrsakaryň ugry

Enesi: Bagytly, mele, 1999-njy ýylda doglan (Ýelgus - Şemal) Skagyň ugry

Ölçegleri: 156-154-174-18,5 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-0-2

Klası: Naýbaşy

Gara gysrak, 2006 ýylda doglan

Atasy: Gurply, gyr, 1993-nji ýylda doglan (983 Göklen – Gupbaly) Gyrsakaryň

ugry

Enesi: Sarygül, dor, 1999-nji ýylda doglan (Garadaşly-18 – Sabyrly) Gyrsakaryň

ugry

Ölçegleri: 155-154-162-18 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-0-1

Klası: Naýbaşy



Begenç



Sayá



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Dor at, 2006 ýylda doglan

Atasy: Gaýduwsyz, gara dor, 1990-njy ýylda doglan (989 Garader – 1917 Garataý) Gyrsakaryň ugry

Enesi: Güleken, al, 1998-nji ýylda doglan (Erekdag – Güley) Gyrsakaryň ugry

Ölçegleri: 157-158-167-18,5 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-1-1

Klası: Naýbaşy

Gara at, 2006 ýylda doglan

Atasy: Şahyjuwan, gara, 2000-nji ýylda doglan (Garadaşaýak – Alsakar)

Enesi: Gunça, mele, 2000-nji ýylda doglan (Perhat – Gunon) Pereňiň ugry

Ölçegleri: 156-155-163-19 (7,5-7,5-7,0)

Tohumçulyk gymmaty: 3 gezek çapdy 0-0-0

Klası: Naýbaşy



Gozgan



Sahandaz



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Dor gysrak, 2006 ýylda doglan

Atasy: Gaýduwsyz, gara dor, 1990-nji ýylda doglan (989 Garader – 1917 Garaataý) Gyrsakaryň ugry

Enesi: Mähek, gyr, 1993-nji ýylda doglan (942 Alwan – 2387 Meňli) Eýeberdi Telekäniň ugry

Ölçegleri: 157-155-160-18,5 (7,0-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-0-1

Klası: Naýbaşy

Gara at, 2006 ýylda doglan

Atasy: Erekdag, akýal mele, 1990-nji ýylda doglan (1082 Edenli – 2148 Gülistan)

Gyrsakaryň ugry

Enesi: Gülzada, dor, 2000-nji ýylda doglan (Gelşikli – Orhideýa) Gyrsakaryň

ugry

Ölçegleri: 155-156-168-18 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 1 gezek çapdy 0-0-1

Klası: Naýbaşy



Mahym



Erkin



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Akýal mele gysrak, 2006 ýylda doglan

Atasy: Oýunçy, dor, 1997-nji ýylda doglan (Gumry – Orhideýa) Gyrsakaryň ugry

Enesi: Gaýtma, mele, 2001-nji ýylda doglan (Gojagurt – Tumar) Gelşikliň ugry

Ölçegleri: 156-155-170-18,5 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-1-1

Klası: Naýbaşy

Dor gysrak, 2006 ýylda doglan

Atasy: Garadem, gara, 1999-njy ýylda doglan (989 Garader – Tapylar) Gyrsakaryň

ugry

Enesi: Jahan, mele, 2001-nji ýylda doglan (Pyýada – Jennet) Pereňiň ugry

Ölçegleri: 155-155-160-18 (7,0-7,5-7,0)

Tohumçulyk gymmaty: 1 gezek çapdy 0-0-1

Klası: Naýbaşy



Laçyn



Güljahan



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Dor gysrak, 2006 ýylda doglan

Atasy: Keýmir-2, gara, 1987-nji ýylda doglan (894 Kerwen – 1520 Ýelsona)

Gyrsakaryň ugrı

Enesi: Aýdere, dor, 1994-nji ýylda doglan (Ülker – Sawyçy) Skagyň ugrı

Ölçegleri: 155-155-160-18 (7,0-7,5-7,0)

Tohumçulyk gymmaty: 1 gezek çapdy 0-0-1

Klası: Naýbaşy

Dor at, 2006 ýylda doglan

Atasy: Tebigat, mele, 1990-njy ýylda doglan (1014 Teleguş-2 – 1717 Alasar)

Melegusyň ugrı

Enesi: Mähirli-2, mele, 2000-nji ýylda doglan (Goşasakar – Mähirli) Garlawajyň

ugry

Ölçegleri: 155-157-168-18 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-0-2

Klası: Naýbaşy



Aýnur



Tagsyr



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele at, 2006 ýylda doglan

Atasy: Pyýada, mele, 1990-nji ýylda doglan (967 Pudok – 2183 Bossan) Pereňiň

ugry

Enesi: Kenar, dor, 1999-njy ýylda doglan (Gapbar – Atgulak) Pakyrpälwanyň

ugry

Ölçegleri: 156-157-175-18,5 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 3 gezek çapdy 0-1-2:

2008-nji ýylda: Turkistanyň altın ýyldyzy hem-de ahalteke atlarynyň çempiony
(Daşkent s.)

Klasy: Naybaşy

Mele gysrak, 2006 ýylda doglan

Atasy: Erekdag, akýal mele, 1990-nji ýylda doglan (1082 Edenli – 2148 Gülistan)

Gyrsakaryň ugray

Enesi: Gerek, dor, 1999-njy ýylda doglan (Garadaşly – Gatyakar) Gyrsakaryň

ugry

Ölçegleri: 153-156-161-18,5 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 1 gezek çapdy 0-0-0

Klasy: Naybaşy



Polotly



Gerekgül



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Dor at, 2006 ýylda doglan

Atasy: Garadaşayak, gara, 1990-nji ýylda doglan (972 Şahy – 2214 Gülendam)

Ýeliň ugry

Enesi: Ýelin-2, mele, 1987-nji ýylda doglan (955 Kemal – 1964 Ýetgir) Gaplaňyň

ugry

Ölçegleri: 153-156-162-18 (7,0-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 1 gezek çapdy 0-0-0

Klasy: Naybaşy

Dor gysrak, 2006 ýylda doglan

Atasy: Gala, gara, 1997-nji ýylda doglan (Erezgala – Ajaýyp) Gyrsakaryň ugry

Enesi: Seçekli, mele, 2000-nji ýylda doglan (Akyldar – Seçiler) Skagyň ugry

Ölçegleri: 156-155-172-18 (7,5-7,5-7,0)

Tohumçulyk gymmaty: 1 gezek çapdy 0-0-1

Klasy: Naybaşy



Garayel



Selbi



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Al gysrak, 2006 ýylda doglan

Atasy: Pyýada, mele, 1990-njy ýylda doglan (967 Pudok – 2183 Bossan) Pereňiň

ugry

Enesi: Garaş, gara, 1999-njy ýylda doglan (Garadaşly – Güleý) Gyrsakaryň ugray

Ölçegleri: 155-157-168-18 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-1-1

Klası: Naýbaşy

Gurt mele gysrak, 2006 ýylda doglan

Atasy: Garadaşaýak, gara, 1990-njy ýylda doglan (972 Jahy – 2214 Gülendam)

Ýeliň ugray

Enesi: Kowumdaş, akýal, mele, 2001-nji ýylda doglan (Pyýada – Kuwwatly)

Pereňiň ugray

Ölçegleri: 153-155-160-18 (7,0-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 1 gezek çapdy 0-0-0

Klası: Naýbaşy



Gülparça



Kaknus



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele gysrak, 2006 ýylda doglan

Atasy: Ýalta, gara, 1998-nji ýylda doglan (Ýantar – Pile) Gyrsakaryň ugry

Enesi: Dolanaý, gara, 2001-nji ýylda doglan (Gapbar – Daýanç) Pakyrpälwanyň

ugry

Ölçegleri: 155-156-168-18 (7,5-7,5-7,0)

Tohumçulyk gymmaty: 3 gezek çapdy 0-1-2

Klası: Naýbaşy

Dor at, 2006 ýylda doglan

Atasy: Gurply, gyr, 1993-nji ýylda doglan (983 Gökleň – Gupbaly) Gyrsakaryň

ugry

Enesi: Görkli, gara, 2001-nji ýylda doglan (Akibilek – Gatyakar) Eýeberdi Telekäniň

ugry

Ölçegleri: 157-156-163-18,5 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 1 gezek çapdy 0-0-1

Klası: Naýbaşy





Dünýä



Gudrat



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara gysrak, 2006 ýylda doglan

Atasy: Garadaşayák, gara, 1990-njy ýylda doglan (972 Şahy – 2214 Gülendam)

Ýeliň ugry

Enesi: Dabaraly, gara, 2000-nji ýylda doglan (Keýmir-2 – Derek) Gyrsakaryň
ugry

Ölçegleri: 155-155-161-18 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçylyk gymmaty: 1 gezek çapdy 0-0-0

Klassy: Naybaşy

Gara at, 1991-nji ýylda doglan

Atasy: 989 Garader, gara at, 1977-nji ýylda doglan (894 Kerwen – 1520 Ýelsona).

Gyrsakaryň ugry.

Enesi: 1917 Garataý, mele, 1980-nji ýylda doglan (885 Gambar – 1457 Garaçayý).

Garlawajyň ugry. Gyrsakaryň ugry.

Ölçegleri (1995-nji ýyl): 163-162-173-20 santimetr.

Tohumçylyk gymmaty: 9-9-8.5-8.

Klassy: Naybaşy.

Golçynar atçylyk sportunda üstünlikli çykyş edýär. 120 kilometr aralıgyndaky
atçapyşygynda baýrakly ýeri eýeledi. Geljekde tohumçylyk işinde ulanylar.





Dünýägözel



Golçynar



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Al at, 1993-nji ýylda doglan

Atasy: 983 Gökleň (876 Derbi – 1471 Gülsary), Gyrsakaryň ugrı.

Enesi: Goşular, gyr, 1998-nji ýylda doglan (987 Jigitaý – 1923 Göwüsbent).

Gelsikliniň ugrı. Gyrsakaryň ugrı.

Ölçegleri (1997-nji ýyl): 164-162-175-19.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-9-8.5-8.

Klassy: Naýbaşy.

Gamyşly 1995-2000-nji ýyllarda aýlawda çapmak bilen, ýokary netijeleri görkezdi, 42 gezek çapyp, 17 gezek baýrakly orunlary eýeledi. "Synag", "Eýeberdi Teleke", "Uly Aşgabat", "Gelsikli" baýraklarynyň ýeňijisi.

Ýyndamlygy: 1000 metr – 1 minut 07.6 sekunt. Gamyşly uzak aralyklarda ýyndamlygy bilen tapawutlanyp, 1997-nji ýylda 160 kilometr aralykdaky çapyşykda 1-nji ýeri eýeledi.

Mele at, 1993-nji ýylda doglan

Atasy: Gerkez, dor at, 1987-nji ýylda doglan (983 Gökleň – 2134 Amangül).

Gyrsakaryň ugrı.

Enesi: 2234 Mydar, açık dor, 1984-nji ýylda doglan (1009 Serdar – 1624 Mysal).

Skagyň ugrı. Gyrsakaryň ugrı.

Ölçegleri (1997-nji ýyl): 162-164-183-19.0 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-9-8-8.

Klası: Naýbaşy.

1995-2000-nji ýyllarda Aşgabadyň aýlawynda 29 gezek çapyp, 12 gezek baýrakly ýerleri eýeledi. "Uly Asgabat (Derbi)", "Absent", "Eýeberdi Teleke", "Uly Ahal" diýen uly baýraklara mynasyp boldy.

Meleguşyň atasy Gerkez örän ýyndam atlaryň biri bolup, 90-njy ýyllarda uly baýraklaryň köpüsini eýelän atdyr. Meleguşyň ene ugrünunda Serdar, Fagi ýaly ady belli atlar duşýar.



Gamysly



Melegus



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Dor at, 1994-nji ýylda doglan

Atasy: Baky, dor at, 1983-nji ýylda doglan (885 Gammar – 1728 Bamy). Garlawajyň
ugry.

Enesi: 2160 Zamana dor, 1984-nji ýylda doglan (1009 Serdar – 1766 Dorgyz).

Skagyň ugrı. Garlawajyň ugrı.

Ölçegleri (1997-nji ýyl): 165-165-178-20 santimetr.

Tohumçılık gymmaty: 8.5-9-8.5-8.

Klassı: Naybaşy.

Baýsanç Aşgabadyň aýlawında çapmak bilen, ýokary netijeler görkezdi. Ol atçy-
lyk sportunda päsgelçiliklerden bökmekde gowy netijeler görkezýär.

Ýyndamlygy: 1000 metr – 1 minut 07.2 sekunt.

Gara at, 1994 ýylda doglan

Atasy: ýomut aty

Enesi: ýomut baýtal

Ölçegleri 153-156-168-18,5 (6,5-6,5-6,5)

Tohumçılık gymmaty: ýomut tohum aty

Klası: Naybaşy



Býori



Şagadam



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara at, 1995-nji ýylda doglan

Atasy: Akpan-9, gara at, 1986-nji ýylda doglan (860 Ararat-1 – 1800 Keramika).

Arabyň ugrı.

Enesi: Aýşa, dor, 1978-nji ýylda doglan (879 Dorsekil – 1177 Alasar). Garlawajyň ugrı. Arabyň ugrı.

Ölçegleri (1999-nji ýyl): 158-158-168-19 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8-8.

Klassy: Naýbaşy.

Akyllı Arap diyen şöhratly ahalteke atynyň ugruna degişli bolup, onuň şejeresinde Olimpiýa oýunlarynyň baýragyna mynasyp bolan Absent: ene ugrunda bolsa Garlawacý áaly örän ýyndam atlar duşýar. Akyllı 1997-2000-nji ýyllarda Aşgabadyň aýlawynda 40 gezek çapyp, 18 gezek baýrakly orunlary eýeledi. Ol "Elita",

"Synag", "Melegus", "Boýnaw", "Absent", "Keýmirkör", "Garader", "Hoslasyk" áaly uly baýraklaryň eýesidir. Geljekde ahalteke atlaryny köpeltmekde, Arabyň ugrunu dowam etdirmekde, tohumçulyk işlerinde Akylla uly ähmiýet berilýär.

Gara, 1995-nji ýylda doglan

Atasy: Kömek-2, dor at, (957 Köpel – 1680 Oda). Gyrsakaryň ugrı.

Enesi: Maýa, gyr, 1988-nji ýylda doglan (940 Azdepel – 2195 Gerkezli). E-Teleke ugrı. Gyrsakaryň ugrı.

Ölçegleri (2000-nji ýyl): 158-158-160-18.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8-7.

Klassy: Naýbaşy.

Köpeler Gyrsakar we Eýeberdi Teleke dien gadymy nesilbaşy ugurlary özara çakyşdyrmak usuly arkaly alnan at bolup, onuň şejeresinde Köpel, Kerwen áaly atlar, Gyz, Owadan áaly baýtallar duşýar. 2000-nji ýylda Köpeler ahalteke atlarynyň arasynda gözellik sergisiniň çempionydyr. 1997-2002-nji ýyllarda Aşgabadyň aýlawynda 24 gezek çapyp, 10 gezek 1-nji ýeri eýeledi. 2000-nji ýylda 100 kilometr aralыkda geçirilen atçapyşygynda 1-nji ýere mynasyp boldy.



Akyllý



Köpeler



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Al at, 1996-nji ýylda doglan

Atasy: Toýcy, al, 1987-nji ýylda doglan (1065 Maksat, dor at – 1980-1932 Gülruh).

Ýeliň ugry.

Enesi: Dumanly, gara, 1985-nji ýylda doglan (861 Ahal – 1951 Doragaýa-2). Ýeliň ugry. Ýeliň ugry.

Ölçegleri (1998-nji ýyl): 157-157-165-18.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8-8.

Klassy: Naýbaşy.

Amaşa Toýcy, Ahal, Dorogaýa ýaly örän ýyndam atlaryň neslindendir. Ol aýlawda çapuwlara gatnaşýar we ýokary netijeleri görkezýär. Amaşa

“Synag”, “Pereň”, “Polatly”, “Seýdi”, “Elita”, “Keýmirkör” atly baýraklaryň eýesidir.

Amaşa 2001-nji ýylda 120 kilometr aralyga geçirilen at çapyşygynda 1-nji ýeri eýeledi. Ol “Soltanyň Güli” atly göçme kubogyň eýesidir.

Gara at, 1995-nji ýylda doglan

Atasy: Garadasly-18, gara at , 1986-nji ýylda doglan (989 Garader – 2049

Saryýag). Gyrsakaryň ugry.

Enesi: Soltan (1013 Surhan – 1663 Sülgün). Skagyň ugry. Gyrsakaryň ugry.

Ölçegleri (1999-nji ýyl): 158-160-175-19.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8.5-8.5-8.5-8.

Klassy: Naýbaşy.

1998-2002-nji ýyllarda Gadam 23 gezek çapyp, 8 gezek ýeňiş gazandy.

Nesil şejeresinde Garader, Ikar ýaly şöhratly bedewleriň duşýandygy üçin höwür at hökmünde ulanmaga nietlenilýär.



Amasa



Gadam



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele at, 2005 ýylda doglan

Atasy: Goar-17, mele, 1986-njy ýylda doglan (944 Göwher-4 – 2005 Menaka-15)

Gelşikliň ugry

Enesi: Peýdaly, dor, 1990-njy ýylda doglan (1023 Altyýap – 2021 Pazyl) Skagyň

ugry

Ölçegleri: 156-155-168-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-1-1

Klassy: Naybaşy

Gara, 1999 ýylda doglan

Atasy: 895 Kermek-2 (993 Kelam – 2100 Akyllıguş). Gyrsakaryň ugry.

Enesi: Derek, mele, 1989-njy ýylda doglan (940 Azdepel – 1955 Dünýäguş). Eýe-berdi Telekäniň ugurundan.

Ölçegleri (2002-nji ýyl): 156-158-168-19.0 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8-8.

Klassy: Naybaşy

Kesedag Aşgabadyň aýlawynda at çapyşyklaryna gatnaşmak bilen ýokary netijeleri gazanýar.





NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara, 1997-nji ýylda doglan

Atasy: Garadaşly-18, gara at, 1986-njy ýylda doglan (989 Garader – 2049

Saryýag). Gyrsakaryň ugrı.

Enesi: Dursun, mele, 1993-nji ýylda doglan (Peýkam, dor, 1988-nji ýylda doglan – Dübme, mele, 1986-njy ýylda doglan). Pereňiň ugrı.

Ölçegleri (2000-nji ýyl): 157-158-168-19.0 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8-8.

Klası: Naybaşy.

Garadaşszyň nesli şejeresinde Garader, Dorbaýram, Fosfor ýaly ajaýyp atlalar duşýar. 2-5 ýaşlarynda Garadaşsyz Aşgabadyň aýlawında 20 gezek çapyp, 5 gezek baýrakly ýerlere mynasyp boldy. 2001-nji ýylda Garadaşsyz ahalteke atlarynyň 6 arasyndaky "Altyn asyr" atly sergide çempion diýlip yqlan edildi. Ol häzirki döwürde çapuwlara gatnaşýar, geljekde tohumçulyk işlerinde ulanylar.

Gyr, 1997-nji ýylda doglan

Atasy: Gajar, gyr, 1990-njy ýylda doglan (942 Alwan – Ajap, gara dor, 1981-nji ýylda doglan). Eýeberdi Telekäniň ugrı.

Enesi: Nowgül, dor, 1981-nji ýylda doglan (Kerem, dor, 1982-nji ýylda doglan – Garagum, gara, 1993-nji ýylda doglan).

Ölçegleri (2000-nji ýyl): 158-156-170-19.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 7.5-8-7.5-7.

Klassı: Naybaşy.

Peýkam – 2001-nji ýylda geçirilen göezlilik sergisiniň ýeňijisi.

1999-2002-nji ýyllarda 22 gezek çapuwlara gatnaşyp, 15 gezek baýrakly orunlara mynasyp boldy.





Garadaşsyz



Peýkam



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara dor, 1998 ýylda doglan

Atasy: Garasekil, gara, 1988-nji ýylda doglan (989 Garader – 1928 Gulkamar).

Gyrsakaryň ugry.

Enesi: Sabyrly (1014 Teleguş-2 – 1848 Serwi) Meleguşyň ugry.

Gyrsakaryň ugry.

Ölçegleri (2000-nji ýyl): 157-162-170-18.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-7.5-8-8.

Klassy: Naybaşı.

Gandymguş Aşgabadyň aýlawyndaky çapuwlara gatnaşyp, ýokary netijeleri görkezaýär. Ol adaty baýraklara 5 gezek mynasyp boldy. Ösdürim taýlaryň arasynda geçirilen gözegllik sergisinde 1-nji ýeri eýeläp, serginiň ýeňijisi diýlip ykrar edildi.

Gara at, 1998 ýylda doglan

Atasy: Pasyl, dor at, 1992-nji ýylda doglan (Peýkam, mele, 1977 – Saýat, dor,

1982). Pereňiň ugry.

Enesi: Dagarman, gara, 1989-njy ýylda doglan (1080 Fakel – 1860 Terbaş).

Dorbaýramyň ugry. Pereňiň ugry.

Ölçegleri: 158-159-168-19 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8.

Klassy: Naybaşı.

Aýlawlarda seýislenip çapuwlara gatnaşýar.





Gandymgus



Dagly



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara at, 1998 ýylda doglan

Atasy: Erezgala, dor, 1990-njy ýylda doglan (1082 Edenli – 2233 Mydar)

Gyrsakaryň ugry

Enesi: Garagaçak, gara, 1991-nji ýylda doglan (1067 Meleguş – 2121 Gaýmak)

Meleguşyň ugry

Ölçegleri: 156-155-170-18,5 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 5 gezek çapdy 0-1-4

Klassy: Naybaşı

Gara dor at 1999 ýylda doglan

Atasy 18 Garadaşy gara at 1986 ýylda doglan (989 Garader-2049 Saeryýag)

Gyrsakaryň ugry

Enesi Olimpiýa gara dor, 1988-nji ýylda doglan (1067 Meleguş – 1829 Oýunçy)

Akbilegiň ugry

Ölçegleri 158-161-179-19,5 (8,0-7,5-8,0)

Tohumçulyk gymmaty: 6 gezek çapdy 3-2-1

Klası: Naybaşı



Şirhan



Garador



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gyr at, 2005 ýylda doglan

Atasy: Ansata Sirius

Enesi: Lamiya Elküweyt

Tohumçulyk gymmaty: sap ganly arap aty

Mele at, 2003 ýylda doglan

Atasy: Tebigat, mele, 1990-nji ýylda doglan (1014 Telegus - 1717 Alasar)

Meleguşyň ugry

Enesi: Gülmira, dor, 1997-nji ýylda doglan (Wezipe – Gülsary) Aksakalyň ugry

Ölçegleri: 156-156-170-18 (7,0-7,0-7,0)

Tohumçulyk gymmaty: 1 gezek çapdy 0-0-1

Klasy: Naýbaşy



*Lahab
Elküüweýt*



Toýçy



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara dor at, 2000-nji ýylda doglan

Atasy: 1023 Altyýap, dor at, 1977-nji ýylda doglan (685 Angar – 1546 Garlangaç).

Skagyň ugry.

Enesi: Akmonjuk, mele, 1991-nji ýylda doglan (1096 Pik – Aýgözel-20, dor 1986).

Pereňiň ugry. Skagyň ugry.

Ölçegleri (2002-nji ýyl): 153-155-168-18.5 santimetr.

Tohumçulyk gymmaty: 8-8-8.

Klassy: Naýbaşy.

Çapuwlarda türgenleşyär.

Akýal mele at, 2000 ýylda doglan

Atasy: Jomart, al, 1994-nji ýylda doglan (Meleguş - Dessegül) Arabýň ugry

Enesi: Aýna, akýal mele, 1993-nji ýylda doglan (Karal – 2236 Owadan) Garlawajyň

ugry

Ölçegleri: 161-159-170-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 6 gezek çapdy 2-1-3

Klassy: Naýbaşy



Adylhan



Altyndamja



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele at, 2000 ýylda doglan

Atasy: Erezgala, dor, 1990-njy ýylda doglan (1082 Edenli – 2233 Mydar)

Gyrsakaryň ugry

Enesi: Ýerje, gyr, 1990-njy ýylda doglan (1015 Töretaý– 2181 Ýelöwser) Ýeliň

ugry

Ölçegleri: 160-158-175-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 4 gezek çapdy 0-1-3

Klasy: Naýbaşy

Dor at, 2000 ýylda doglan

Atasy: Akyldar, al, 1993-nji ýylda doglan (1023 Altyýap – 1743 Gülhana) Skagyň

ugry

Enesi: Injir, dor, 1993-nji ýylda doglan (1072 Peýkam – Intizar) Pereňiň ugry

Ölçegleri: 157-155-176-18 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 3 gezek çapdy 0-1-2

Klasy: Naýbaşy



Yeňiš



Akylly



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Dor at 2000 ýylda doglan

Atasy: Wepaly, dor, 1985-nji ýylda doglan (886 Watançy – 2049 Saryýag)

Aksakalyň ugry

Enesi: Saýlan, gara, 1994-nji ýylda doglan (1072 Peýkam – 2050 Sähra) Pereňiň

ugry

Ölçegleri: 156-155-174-18 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 4 gezek çapdy 0-2-2

Klassy: Naýbaşy

Mele at, 2000 ýylda doglan

Atasy: Meýdan, mele 1990-njy ýylda doglan (1027 Bahyrhan – 1997 Maýka)

Garlawajyň ugry

Enesi: Kädi-2, dor, 1987-nji ýylda doglan (989 Garader – 2209 Kiçitay) Gyrsakaryň

ugry

Ölçegleri: 157-156-175-19 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 22 gezek çapdy 3-8-6-1:

“Uly Ahal” baýragynda II ýer; “Keýmirkör” baýragynda IV ýer; “Hoşlaşyk” baýragynda II ýer;

Klassy: Naýbaşy





Wadaly



Tejebegala



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Dor at, 2001 ýylda doglan

Atasy: Gumry, al, 1990-nji ýylda doglan (983 Gökleň – 2274 Düşümlü) Gyrsakaryň

ugry

Enesi Samara, dor, 1995-nji ýylda doglan (Gayduwsyz – Sawçy) Gyrsakaryň

ugry

Ölçegleri 158-160-170-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 8 gezek çapdy 2-0-6

Klasy: Naybaşy

Gara at, 2001 ýylda doglan

Atasy: Meget, dor, 1988-nji ýylda doglan (904 Meleguş – 1911 Gabrasa)

Gyrsakaryň ugray

Enesi: Gupbaly, gara, 1987-nji ýylda doglan (987 Garader – 2141 Gözli)

Gyrsakaryň ugray

Ölçegleri: 162-165-180-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 5 gezek çapdy 0-2-3

Klasy: Naybaşy



Düldül



Berkarar



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele at, 2001 ýylda doglan

Atasy: Karfagen, gurt mele, 1995-nji ýylda doglan (Kerzi – Fortuna) Gaplaňyň

ugry

Enesi: Altyn, dor, 1987-nji ýylda doglan (945 Gerden – 1721 Altyngaş) Gaplaňyň

ugry

Ölçegleri: 157-158-175-18,5 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 7 gezek çapdy 1-1-5

Klasy: Naybaşy

Dor at, 2002-nji ýylda doglan

Atasy: Goar-17, mele, 1986-njy ýylda doglan (944 Göwher-4 – 2005 Menaka-15)

Gelşikliň ugry

Enesi: Ýelsona, dor, 1988-nji ýylda doglan (1011 Soltan – 2217 Künji) Arabyň

ugry

Ölçegleri: 157-158-175-18,5 (7,5-7,0-7,0)

Tohumçulyk gymmaty: 2 gezek çapdy 0-1-1

Klasy: Naybaşy





Ruhabatly



Serdarym



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Mele at, 2002-nji ýylda doglan

Atasy: Sazanda, gara, 1993-nji ýylda doglan (Kement – Sowgat) Gyrsakaryň

ugry

Enesi: Keýkil, gara dor, 1993-nji ýylda doglan (1991 Saltyk – 1984 Kimbiler) Ýeliň

ugry

Ölçegleri: 162-158-169-19 (7,5-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 4 gezek çapdy 1-0-3

Klasy: Naýbaşy

Atasy : Pyýada, mele, 1990-njy ýylda doglan (967 Pudok – 2116 Bossan) Pereňiň

ugry

Enesi: Perde, al, 1990-njy ýylda doglan (945 Gerden – 1836 Penjegül) Gaplaňyň

ugry

Ölçegleri: 156-154-168-18 (7,0-7,5-7,0)

Tohumçulyk gymmaty: 1 gezek çapdy 0-0-1

Klasy: Naýbaşy



Synmaz



Nurana



NAÝBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Gara dor at, 2003 ýylda doglan

Atasy: Aldan, gara, 1991-nji ýylda doglan (Kadr – Alma) Garlawajyň ugry

Enesi: Aýperi, mele, 1993-nji ýylda doglan (973 Abdulrahman – 1831 Pamyk)

Fakirpälwanyň ugry

Ölçegleri: 155-154-165-18 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 3 gezek çapdy 0-1-2

Klası: Naýbaşy

Dor at, 2003 ýylda doglan

Atasy: Garassyz, gyr, 1993-nji ýylda doglan (983 Gökleň – Saýlow) Gyrsakaryň

ugry

Enesi: Ýelsaray, dor, 1996-njy ýylda doglan (Goar-17 – Ýeňis) Gelşikliň ugry

Ölçegleri: 155-154-160-18 (7,0-7,5-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 4 gezek çapdy 0-1-3

Klası: Naýbaşy



Dordepel



Ganatly



NAYBAŞY AHALTEKE BEDEWLERİ

Dor at 2004 ýylda doglan

Atasy : Pyýada, mele, 1990-njy ýylda doglan (967 Pudok – 2116 Bossan) Pereňiň

ugry

Enesi: Yelsaraý, dor 1996-njy ýylda doglan (Goar-17 – 2232 Yeňis) Gelşiliň ugrı

Ölçegleri 161-162-178-19,5 (7,5-8,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 10 gezek çapdy 4-1-4-1:

2007-nji ýylda “Seýdi” baýragynda IV ýer; “Meleguş” baýragynda III ýer;

Klassy: Naybaşy

Gurt mele at, 2004 ýylda doglan

Atasy: Keýmir-2, gara, 1987-nji ýylda doglan (894 Kerwen – 1520 Yelsona)

Gyrsakaryň ugrı

Enesi: Sabyrly, mele, 1993-nji ýylda doglan (1012 Teleguş-2 – 1848 Serwi)

Meleguşyň ugrı

Ölçegleri: 158-156-170-18,5 (7,5-7,0-7,5)

Tohumçulyk gymmaty: 7 gezek çapdy 2-2-3

Klası: Naybaşy



Baydak



Kanun





*ATÇYLYK
SPORTUNY
SÖÝÜJÄ
GOLLANMA*







KMälim bolşy ýaly, at adam bilen bir hatarda sport ýaryşlaryna, şol sanda Olimpiýa oýunlaryna gatnaşyán ýeke-täk öý haýwanydyr. Atçylyk sporty, at münmek we at çapyşyklary adamda batyrlyk, ugurtapyjylyk, ezberlik hem-de öz - özüne erk etmegi başarmak ýaly häsiýetleri terbiýeleýär. Atçylyk turizmi bedeni taplaýar, boş wagtyň medeniýetli geçir-mäge, ýaşlary watansöýjilik ruhunda terbiýelemäge ýardam edýär.

At münmek endiklerini ele almak üçin nämeleri bilmeli?

ATYŇ ESASY HEREKETLERİ

Üstüne münen adamyň erkine görä hereket etmek bedewiň möhüm häsiýetidir.

Atyň iýimit siňdirişi, dem alyş, yürek-damar we nerw ulgamy, skeleti we muskulatursasy oňat ösendir. Bu janawerler oňat eşidýändigi, duýgurlugy, güýçli ys alşy bilen tapawut-lanýarlar, olar yz almagy başarıarlar, eýesini oňat tanaýarlar. At ýoly we daş-toweregi oňat saýgarýar, basjak ýerini gowy saýlap, seresaplyk bilen hereket edýär.

Üsti çapyksuwarly ahalteke bedewleri örän owadan görünýär, Onuň üstünde oturmak amatly, ýoreýi yumşak. Çapyp barýan at edil ýeriň üstünden uçup barýana çalym edýär. Oňat seýislenen at ýakyn aralyklara hem, uzak aralyklara hem ýeňillik bilen ýetýär.

Atyň hereketi-bu fiziki hereket bolup, onda at özünüň göwresinde agyrlyk merkezi ni öňe süýşürýär, ol öňe tarap hereket edende bolsa agyrlyk merkezi öňki ýerine gelýär, şeýlelik bilen hereketler gaýtalanýar. Yönekey dil bilen aýdanyňda at ýörände, çapanda özünüň agyrlyk merkeziniň yzy bilen hereket edýär.

Atyň aýaklaryny ýeke-ekeden ýa-da jübütleyín ýokaryk galdyryp, soňra öňki ýerine goýmagyna hereket etmegiň templeri diýilýär. At dürlü hereketleri dürlü tizlik bilen ýerine ýetirýär. Atyň dört aýagynyň atanaklaýyn görnüşde hereket etmegi olaryň ýere basyşyny güýçlendirýär, atyň ynamly we birsydyrgyn hereket etmegine mümkünçilik berýär.

Aty dürlü hereketlerde yzygiderli türgenleşdirmek arkaly olary kämillesdirip we sazlaşyk gazanyp bolýar. Aty türgenleşdirmegiň maksady hem şondan ybaratdyr.

At dürlü ýoreýișler we dürlü tizlik bilen hereket edýär. Atyň ýoreýisiniň esasy üç görnüşi bar: ädimläp ýöretmek, gorgunyna we öňürdekledip çapmak.

Ädimledip ýöredilende atyň toýnaklary gezekli-gezegine ýere degýär, 4 gezek toýnak sesi eşidilýär.

Gorgunyna çapylanda atyň diagonal ýerleşen aýaklarynyň 2-si gezekli-gezegine herekete getirilýär. İki gezek toýnak sesi eşidilýär. Türkmenlerde at aýagynyň «dükür-dükür» sesi gelýär diýmek, atyň gorgunlap çapyp barýandygyny aňladýar.

Ýorgalap ýörände at iki gapdal aýaklaryny jübütleyín ýere urýar we ýokaryk galdyryár, soňra howada gaýýar. Ýorgalap ýörände at birneme çaykanýar, ýone atyň üstünäki adam özünü rahat duýýar. Ahalteke bedewleriniň arasynda ýorga atlar örän seýrek duşýar.

Öňürdikläp ýörände at toýnagyny 3 gezek ýere urýar. Eger-de öňki sag aýagyň toýnagy ýere iň soňunda urulsa, onda sag aýagyndan öňürdikläp gelýär diýilýär.

At haçanda aýaklaryny ortaça beýiklige galdyryp, soňra olary öňe itekläp, ýyg-jam, uly ädimläp çapanda ol iň gowy ýyndamlygy görkezýär.



Atyň hereketleriniň türgenleşdirilen endiklerine päsgelçilikli at çapyşygy, at münmegiň ýokary mekdebi—çylşyrymly figuralar, oýunlar, sirk çykyşlary we ş.m. degişlidir. Olar çylşyrymly hereketler bolup, oňa ýörite baş öwretme türgenleşikleriniň netijesinde ýetmek mümkün.

AT ESBAPLARY

Atyň haýsy maksatlar üçin ulanylýandygyna görä, şu aşakdaky esbaplar ulanylýar:irişme, uýan, eýer, çeki, içirgi, döşlük, gamçy, nal.

Owsar at jylaw bilen idilende, daňylanda ýa-da kimdir birine görkezilende ulanylýar.

Uýan jylaw bilen birlikde atyň kellesine geýdirilýär, ol atlynyň aty dolandyrmagy, ony gerekli ugra gönükdirmegi, aty saklamagy üçin gerek.

Atyň kellesindäki esbap ýeňse gaýyşyndan, duluk gaýyşyndan, seňriklikden, maňlaýlykdan, alkymlyk gaýyşdan, agyzzryykdan, jylawdan ybarattdyr.

Eer atlynyň atyň üstünde rahat oturmagy, at hereket edýän wagty egilip bilmegi, eýere söenip oturmagy üçin gerek.

Atlara haýsy maksatlar üçin ulanylýandygyna baglylykda dürli hili eýer salynýar.

Türkmen eýeri iň gadymy we oturmak üçin oňaýly eýerdir. Beýlekilerden tapawutlylykda onuň gaşy bar. Türkmen eýeri söwütden ýasalýar we ol çerim bilen örtülendir.

Sport eýerleri bilen atlar atçylyk sporty boýunça ýárosalar geçirilende eýerlenýär. Çapyşyk we sport eýerleriniň üzéñi ýüpleri aýratyn berk bolýar.

At çapyşygyna gaňaşyan bedewleriň nallary ýumşak metaldan (10-12 millimetrik sim) ýasalýar, olar atyň toýnagyny şikesden goramak üçin zerurdyr. Mundan başga-da olar



atyň dogry ýöremegine ýardam edýär. Çapyşyga gatnaşýan atlaryň öň iki aýagyna nal kalyýar.

SPORT ATLARYNA IDEG ETMEK

At bilen iş salışýan her bir adam aty saklamagyň, oňa ideg etmegiň, iýimtlendirmegiň we suwa ýakmagyň, aty tämizlemegiň tertibini bilmäge borçludyr. Bu işler athanada ýola goýlan berk kada esasynda ýerine yetirilýär. Her bir çapyksuwar öz atyna özi ideg etmelidir. Şonda at hem oňa öwrenişýär, adamyň berýän üns-aladasyna minnetdarlyk bildirýän ýaly at çapyşyk, sport ýaryşlary, türgenleşik we maşklar ýerine yetirilýän wagtynda oňa gulak asýar, diyenini edýär.

Sport atlary ýörite bölmelere bölünen giň we ýagty atýataklarda saklanylýar. Her bölümň meydany 12 inedördül metrden az bolmasa gowy. Bölümň çürükünde at üçin ahyr goýulýar. Bölümň poluna ağaç gyryndysy ýa-da gury ot düşelýär. Bu onuň elmydama gury we arassa, at üçin ýumşak bolmak maksady bilen edilýär. At ýataklar we ahyrlar arassa saklanylmalýdyr. Şonuň üçin hem olary her gün arassalaýarlar. Günün dowamynda ýörişden soň, aty tämizlemeli, onuň aýaklaryny ýuwmaly.

Zoo weterinar gullugy tarapyndan ýörite gün tertibi düzülip, onda atlary iýimtlendirmegiň we suwa ýakmagyň, olary türgenleşdirmegiň, tämizlemegiň we dynç almagynyň wagty görkezilýär.

Ata jým berilmezinden öň, ony ina-gana suwa ýakmaly. Atyň gündelik iýimitiniň mukdary we düzümi weterinar we seýsiň özi tarapyndan kesgitlenilýär. Iým deň üç bölege bölünýär we ata irden, günortan we aqşam berilýär.

Günün dowamynda ata üç gezek ösümlük iýimi berilýär. Atyň nähili işi ýerine ýetirýändigine görä, oňa 5-6 kilogram süle ýa-da arpa, 1 kilogram kepék, 6 kilogram ýorunja bedesi berilýär. Atyň iýimit rasionyna goşmaça käsir, balyk, hek we beyleki vitaminli -mineral goşundylar girizilýär. Agyr işden ýa-da çapyşykdan gelen ata bede bermek bolýar, ýone ony azyndan iki sagatdan soň bermeli. Şonça wagt atyň gowy demini dürsäp, deriniň gaýtmagy üçin gerek. Ilki bilen ony ine-gana suwa ýakmaly we diňe şondan soň iým bermeli.

ATA ERK ETMEK

Çapylýan we sport atlaryny athananyň içinde münmek, soňra daşyna çymak maslahat berilýär. Sarç at eýerlenende çapyksuwar atbakaryň kömegi bilen çep aýagyna daýanyp, eýeriň üstüne çaltlyk bilen münmeli, bu onuň howpsuzlygyny üpjün eder.

Ata münmek üçin onuň çep tarapynda durmaly, çep eliň bilen uýandan tutup, çep aýagyň üzéňňä goýmaly, sag aýagyň bolsa eýeriň üstünden sag tarapa aşyrmaly. Aýaklaryň üzéňnide gowy edip ýerleşdirmeli, jylawy eliňe dolap almalы.

Atyň üstünde oturmagy öwrenmek üçin azyndan 30 sagat türgenleşmeli, Atyň islendik ýoreýşini—gorgunlap, ýorgalap, öňürdikläp ýoreýşine erk etmegi öwrenmek gerek. Ata erk etmegi öwrenmek üçin esasy üç şerti berjaý etmek zerur: atyň üstünde dik oturmaly, at bilen sazlaşyklı özara gatnaşygy amala aşyrmagy öwrenmeli, uýany, jylawy we gamçyny utanmagy başarmaly.

At münmegi öwrenmek isleýänler, ilki bilen, deňagramlylygy saklap, eýerde oturmagy öwrenmelidirler. Eerde oturmagy öwreneniňden soň, hiç bir ýagdaýda eýerden ýa-da atyň ýalyndan tutmaly däl, eýerli aýaklaryň bilen atyň bykynyna urmak, olary güýç bilen gysmak bolmaýar. Öwrenjeler üçin ýeňil ýoreýishi we ýuwaş häsiyetli atlar saýlanyp alynýar. Şeýle atlarda öwrenje adamlar gysga wagtda eýerde oturmagy we at münmegi öwrenip bilerler.

Eerde oturmagy öwrenmegin iň gowy ýoly, aty gorgunyna ýa-da ýorgalygyna goýbermekdir. Deňagramlylygy saklamak üçin, ata üzéňnisiz we eýersiz münmek örän peýdaly usul hasaplanylýar.

Eger-de, çapyksuwar eýerde ynamly oturyp, deňagramlylygy saklayán we atyň tebigy hereketine päsgel bermeýän bolsa, onda at özünüň çapyksuwy bilen sazlaşyklı hereket edýär we deňagramlylygy saklamaga çalyşýar. At çapyksuwar bilen bilelikde her-eket edýär we oňa boýun bolýar.

ATLARY SPORT ÝARYSLARYNA TAÝÝARLAMAK

Bedewleri at çapyşyklary üçin 1,5 - 2 ýaşyndan başlap taýýarlap başlaýarlar. Atçylyk sporty üçin bolsa 3 ýaşyny dolduran atlar saýlanyp alynýar. Ilkibaşda geljekde sportuň haýsy görnüşleri boýunça ulanyljakdygyna garamazdan, olaryň ählisi umumy türgenleşikleri geçýärler. Taýlary gezim etmeginiň we ýoreýisiň ähli görnüşlerine werziş etdirmek olaryň bedenini taplamak, muskulaturasyny ösdürmek, islendik wezipäni batyrgaýlyk bilen ýerine ýetirmegi öwretmek üçin zerurdur.

Atyň gezim etmeginiň we ýoreýisiň ähli görnüşleri boýunça türgenleşikleri 10 aý - 1 ýıldan az bolmadık wagtlap dowam edýär we olar 3 tapgyra bölünýär.

Birinji tapgyr 3 aý dowam edýär. Şol wagtda aty ýörite meýdançada türgenleşdirýärler. Ony uzyn jylawda saklap, tegelek boýunça hereket etmegi öwredýärler. Yaş atlary günüň dowamynda 1 sagat 20 minuda golaý türgenleşdirýärler. Şunda olar ädim-läp ýöremegi, gorgunlap we öňürdikläp çapmagy ýerine ýetirýärler.



Ikinji tapgyr 3 - 3,5 aý dowam edýär. Her günü türgenleşiklere 1 sagat 40 minut sarp edilýär. Atlary jylawda saklap we onuň üstünde oturyp baş öwredýärler. Özi-de manežde münülmäge we päsgelçiliklerden böküp geçmäge werziş edilen atlara sekizligi şekillendirmek öwredilip başlanýýar. Munuň üçin atyň çep ýá-da sag egnine eliň aýasy bilen kakmak arkaly oňa ýarym we doly öwrümi ýerine ýetirmek, saklanmak we duran ýerinde durmak öwredilýär. Jylawyndan saklamak bilen at 50-60 santimetr belentlikdäki päsgelçiliklerden böküp geçmäge, päsgelçiliğin üstüne galmaga we ondan çapyksuwar bilen bilelikde aşaklygyna bökmäge mejbur edilýär.

Üçünji tapgyr 4-5 aýlap dowam edýär. Atlar açık meydanda çarkandakly ýerlerde, çägeli toprakda türgenleşdirilýär. Ilkibaşda olar bilen çylşyrymlı bolmadyk maşklar—cuň bolmadyk suwly ýerlerden böküp geçmek, beýikli-pesli ýollardan ýöriş etmek amala aşyrylýär. Soňra maşklar çylşyrymlaşdyrylýär, atlary has çarkandakly ýollardan ýöremäge mejbur edýärler. Şuňuň ýaly çylşyrymlı maşklar hepdede iki gezek ýerine ýetirilýär.

Uly sport üçin atlary 3-4 ýyllap türgenleşdirýärler, özi-de öň öwrenilen endikler elmydama kämilleşdirilip, has-da berkidiler ýaly, türgenleşikler yzygiderli bolmalydyr.

AT MÜNMEGIŇ YOKARY MEKDEBI

At münmegiň ýokary mekdebi boýunça ýaryşlarda atyň hereketleri ölçerilen, ýeňil we erkin, owadan we sazlaşykly bolmalydyr. Çapyksuwar atyň üstünde erkin we göni oturmalydyr, özünü ynamly duýmalydyr we aty arkaýynlyk bilen dolandyrmalydyr. Onuň bedewi özüne boyun etmek üçin ýerine ýetirýän hereketleri tomaşaçylaryň gözüne ilmeli däldir. At münmegiň ýokary mekdebi boýunça ýaryşlarda şu aşakdaky maşklar ýerine ýetirilýär:

Gezim etmek - ortaça, uzyn we gysga ädimler hem-de erkin hereketler. Ortaça ädimde atyň yzky aýagy öňki aýagynyň yzyny basýar, ädim birsydyrgyn tempde ýerine ýetirilýär. Atyň boýny sozulan we birneme egilen. Uzyn ädimde atyň yzky aýagy öňki aýagyn yzyndan öne geçýär, atyň kellesi we boýny birneme egilen. Gysga ädimde atyň yzky aýaklary öňki aýaklaryň yzlaryna ýetmeýär. Boýny göni we birneme egilen.

Gorgunlap ýöreýiş—gysga, uzyn we ortaça aralyklara ýuwaşja gorgunlap çapylanda atly göwresini birneme öne egip we elli bilen dzyndan tutup oturýar. Her gezek toýnaklar ýere urlanda çapyksuwar eýeriň üstünde biraz ýokary galýar we ýene-de aşak oturýar, ýagny ol atyň hereketleri bilen sazlaşykda ýokary-aşak hereketlerini ýerine ýetirýär. Uzyn gorgunyna çapylanda ol eýeriň üstünde amatly ýagdayda oturýar.

Öñürdikledip ýöretmek hereketiň üç görnüşi—ortaça, çalt we gysga hereketler arkaly amala aşyrylýär.

Çaltlyk bilen öñürdikledip çapylanda at uzyn ädimleri ädýär, çalt we batyrGaý çapýar. Aty hereketiň şu görnüşinde saklamak üçin ýörite sport enjamý bolan şenkelü ulanylýär.

Hereketiň islendik görnüşinde aty saklamak üçin uýany ýuwaşlyk bilen çekmeli, şonda at garşylyk görkezmän ýuwaşjadan durar.

At dört aýagyna daýanyp, arkaýyn we gymyldaman, gerek bolan ýerde durmalydyr.

Yza ýöremek — bu hereketde at boýuny we kellesini birneme aşak egip we göni öz öňune seredip, yzyna dogry ýöremelidir.

ATÇYLYK SPORTUNY SÖYÜJÄ GOLLANMA

Gapdallaýyn ýöremek — kellesini gönü tutup, at maneziň burçundan beýleki burcuna tarap gapdallaýyn diagonal hereketleri ýerine ýetirmelidir.

At münmegiň ýokary mekdebiniň çylşyrymly figuralary:

Ýarym öwrüm (polupiruet). Ädimläp we öňürdikläp, ýöredilende 180 gradus öwrülmek, şeýle hem 360 gradus (piruet) öwrülmek maşklary ýerine ýetirilýär. Soňra at doly yzyna öwrülýär, şunlukda at öň aýaklarynda durup, göwresi bilen öwrüm edýär.

Passaž—pes tempde, tertipleşdirilen sazlaşykly öňürdikletme, at çus ýagdaýda durýar we känbir güýç sarp etmän, aýaklaryny ýokary góterip ýere goýýär. Muňa başgaça at duran ýerinde owadan öňürdiklemäni ýerine ýetirýär hem diýmek bolar.

Piaffe şol bir öňürdiklemedäki passaž hereketleri, ýöne bu ýagdaýda at duran ýerinde durup, öňürdikleme hereketlerini görkezýär. Piaffa hereketleri dogry ýerine ýetirilende 10-12-nji gezek aýagyny ýere urandan soň, aýaklaryny örän ýokary galдыrýar we duran ýerinde öňürdikledip çäpmagyň hereketlerini görkezýär.

BÖKÜŞLERIŇ TEHNİKASY

Böküş bu ýörite we gowy türgenleşdirilen atyň çylşyrymly hereketleridir. Böküş wagtyndaky hereketler birnäçe basganzaclardan durýar.

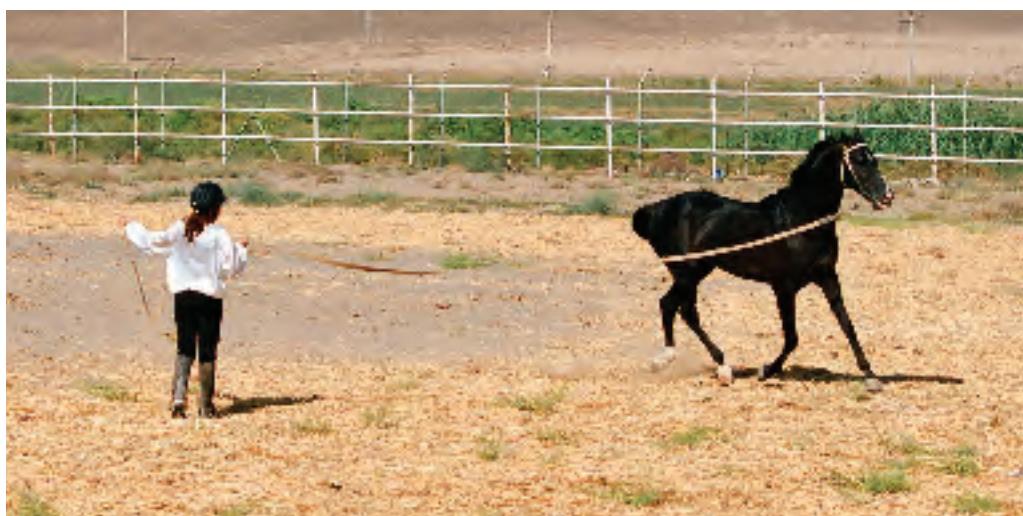
Böküše taýynlyk üçin bat alynýär. At öňürdikledilip goýberilýär we bat alýär. Soňky pursatda at öň iki aýagyny ýere diräp, ähli güýji bilen göwresini ýokaryk zyňýär. Atyň kellesi we boýny aşak egilen, alynky aýaklary ýokaryk galmaǵa taýyn ýagdaýda bolýar.

Böküşiň bölegi — at öň aýaklary bilen öz göwresini ýokaryk zyňýär, art aýaklaryny birneme epýär, soňra olary güýç bilen doğrulaýar we ýokarlygyna bökýär.

Howada gaýmak — böküşiň bu böleginde at päsgelçiligiň üstünden öňe böküp, howada gaýýär, öň aýaklary epilen, soňra howada wagty at art aýaklaryny epýär, öňki aýaklaryny bolsa gönüldýär.

Ýere düşmek — ilki bilen, at kellesini we boýunuň galдыrýar, yz ýany bilen öň aýaklaryny ýere goýýär, soňra art aýaklary ýere degýär.

Eeriň üstünde oturan çapyksuwar atyň hereketlerine kybapdaş, onuň bilen sazlaşykly hereket etmelidir. Haçanda at bat alyp ugranda çapyksuwar eýeriň üstünde





ýarym egilen ýagdaýda, ellerini dyzynyň üstünde tutup oturmaly. At böküše taýýarlanýan wagtynda çapyksuwar birneme öne egilmeli, böküş pursatynda bolsa atyň boýnuna tarap egilmeli. Atyň ýerleýän pursatynda çapyksuwar dikelýär we göni oturýar.

Päsgelçilikleri ýeňip geçmek boýunça ýaryşlara konkur diýilýär.

Dürlü beýiklikdäki päsgelçilikleriň üstünden atly bökmek atdan we çapyksuwardan ýokary ussatlygy talap edýär.

Her gezek päsgelçilikler barha ýokary belentlige galdyrylyar. Ýaryş iň ýokary nokat boýun egdirilýänçä, ýagny at iň uly beýiklige bökyänçä dowam etdirilýär. Käbir ýagdaýlarda ol nokat 220 santimetre çenli ýetýär.

Ýaryşyň bu görünüşi üçin atlary uzak wagtlap, hemmetaraplaýyn taýýarlaýarlar. Atyň saglygyna gözegçilik etmeli we ony elmydama taplap, myşsalaryny berkidi durmaly, dürlü hili at ýörişlerine taýýarlamaly, böküş wagtynda dogry hereketleri öwretmeli, şeýdip onda böküş üçin zerur bolan batyrgaýlyk we ynamlılyk ýaly häsiyetleri terbiýelemeli.

At ýonekeý böküş hereketlerini gowy özleşdirenenin soň, ony böküşiň has çylşyrymly we kyn usullaryna werziş etdirmeli. Mysal üçin, päsgelçiliği 1 metre çenli ýokary galdyryp we giňeldip, aty duran ýerinden, ädimläp, gorgunlap we öňürdikläp hereket etmek arkaly päsgelçiliğiň üstünden bökmäge mejbur etmeli. Özi-de at bu maşklary ýeňillik bilen ýerine yetirmelidir.

Atlara tälim bermegiň ikinji ýylynda, olar 4-5 ýasyndaka dürlü hili garaşylmadık ýagdaýlary, mysal üçin, ata päsgelçiliğiň gapdalynadan barmagy ýa-da has golaýlaşmagy, soňra yzna öwrülmegi we täzeden päsgelçiliğiň ýanyna barmagy we onuň üstünden bökmegi öwretmeli.

Häzirki wagtda ahalteke atçylyk toplumynda päsgelçilikleriň üstünden bökmek boýunça türgenleşikleri geçirmek üçin uzynlygy 80 metr we ini 50 metr bolan ýörite meýdança guruldy. Ol ýerde sportsmenleri atçylyk sporty boýunça halkara ussatlary türgenlesdirýärler. Her ýyl ahalteke atçylyk toplumynda päsgelçilikleriň üstünden bökmek boýunça toparlaýyn we şahsy birinjilik almak uğrunda ýaryşlar geçirilýär.

ÜÇ GÖRNÜŞLİ ÝARYŞ

Üç görünüş boýunça atly ýaryş—atçylyk sportuny iň kyn we çylşyrymly görnüşi. Sportuň bu görünüşi boýunça ýaryşlar üç - dört günüň dowamynda geçirilýär we dürlü hili maşklary öz içine alýar.

Ýaryşyň birinji günü — ýonekeý maşklary görkezmek bilen manežde atly ýoremek. 20 h 60 metr ölçegdäki manežde sportsmen at münmegiň ýokary mekdebiniň dürlü figuralaryny görkezýär, öwrümleri, ýarym öwrümleri, aty saklamagy ýerine yetirýär.

Ýaryşyň ikinji günü dört bölekden durýar—belentli-pesli ýerlerden we emeli päsgelçilikli ýollardan at çapyşygy geçirilýär.

Üç görnüşlü ýaryş boýunça bäsleşikleriň üçünji günü manežde atly gezmek, 750-den 900 metre çenli aralykdaky bölekde päsgelçilikleri ýeňip geçmek görnüşlerinden ybarat bolýar. Görkezilen bölekde minutda 400 metr aralygy geçmek şartı bilen beýikligi 120 sm we ini 180 sm bolan päsgelçilikleriň 12 - si goýulýar.



Üç görnüşli ýaryşlardaky meýdan synaglary iki görnüş boýunça—stipl-çeýz we kross boýunça geçirilýär. Stipl-çeýz üçin ýodalar meýdançanyň ortasynda tegelek ýa-de sekizlik görnüşinde gurnalýar, bu ýodalarda päsgelçilikler goýulýär.

Kross has çylşyrymly ýollar boýunça, beýikli-pesli, dürli hili päsgelçilikli, şol sanda içi suwly çukurly ýerlerde geçirilýär.

TÜRKMENLERİŇ AT ÜSTÜNDÄKİ MILLI OÝUNLARY

At üstündäki oýunlar örän ezberlik bilen ýerine yetirilýär we batyrgaýlygy talaپ edýär. At üstündäki ilkinji oýunlaryň hatarynda gylyçlaşyp urușmak, çapyp barýan atyň üstünden naýza zyňmak, altın gabak atmak ýaly oýunlary görkezmek bolar. Şeýle ýaryşlarda harby oýunlary alyp barmagyň endikleri öwredilipdir.

«Atyň gapdalynda bukulp at çapmak». Kynçylykly pursatlarda duşmanyň içine aralasmak üçin atyň gapdalyndan asylyp gizlenmeli bolupdyr. Atyň arkasynda yüzünligine ýatyp, çapyksuwaryň gizlenýän görnüşi hem şeýle oýunlara degişlidir.

«Telpek gapdy» oýnunda çapyp barýan atyň üstünde atly öz telpeginı ýokaryk zyňýär we ony gapýar. Bu oýun jigitlerde ezberligi terbiýeleýär.

«Çowgan» iki garşydaş atly toparyň top oýnamagydyr. Bu oýun türkmenlerde orta asyrلarda ýaýrapdyr. Soňra «çowgan» oýny Ýewropada atly polo ady bilen ýaýrapdyr. Oýun gönüburçly, 200 x 150 metr ölçegdäki meýdançada geçirilýär. Derwezäniň ini 3 metre deňdir. Oýun atylaryň iki toparynyň gatnaşmagy arkaly geçirilip, her toparda alty adam bolýar.



ATÇYLYK SPORTUNY SÖÝÜJÄ GOLLANMA



«Owlak çapdy». Bu oýna hem atylaryň iki topary gatnaşyár. Garşydaş komandalaryň haýsy-da bolsa biri pellehana çenli ýetip, meýdançanyň ortasyna owlagy zyňmalydyr. Garşydaşyň derwezesinden owlagy köp geçirip zyňan topar utýar. Oýun gyzykly we dartgynly ýagdayda geçýär. Bu oýunda güýcli, çylşyrymly ýagdaylarda deňagramlylygy saklamagy başarılı atlар ulanylýar.

«At üstünde oýun etmek». Atly batly çapyp barýan atyň üstünde mümkün bolan dürlü hili maşklary ýerine ýetirýär. Sirklerdäki at üstündäki çykyşlary türkmenleriň at üstündäki gadymy milli oýunlarynyň dowamy hasaplama bolar.

At üstündäki milli oýunlar türkmen toyłalaryny we milli baýramçylyklaryň bezegidir.

TÜRKMEN AT ÇAPYŞYKLARY

Baýramçylyk dabaralary wagtynda at çapyşyklaryny geçirmek türkmen halkynda däbe öwrülendir. Şonuň bilen birlikde olar atçylyk sportunyň ajaýyp görnüşleriniň biri bolup durýar.

Türkmenistanyň aýlawlarynda çapyşyklar ýyllyk maksathama boýunça ýazky we güýzki möwsümlerde geçirilýär.

Özuniň ýyndamlygy boýunça bedewler 5 topara bölünýär. Birinji we yz ýanın-daky çapyşyklarda ýeňmedik iki ýaşar atlار dördünji topara goýberilýär. Bir gezek ýeňiş gazananlar üçünji topara, iki gezek ýeňiş gazananlar ikinji topara, üç gezek ýeňiş gazanalar birinji topara, 4 gezek ýeňiş gazanan atlarsa bolsa aýratyn topara goşulýar. Şeýlelikde 5 topar emele gelýär. Islendik bedewi öz toparyndaky atlarsı bilen çapyşyga çykarmaga rugsat berilýär.

ATÇYLYK SPORTUNY SÖYÜJÄ GOLLANMA

Çapyşklarda şu aşakdaky aralyklarda çykyş etmek göz öñünde tutulandyr: iki ýaşar atlara - 500, 800, 1000, 1200, 1400 we 1600 metre çenli aralykda; üç ýaşar atlara 1000, 1200, 1400, 1600, 1800, 2000, 2400, 2800 we 3000 metr aralykda; Dört ýaşar we ondan uly atlara 1200-4800 metr aralykda çykyş etmäge rugsat berilýär.

Türkmenistanyň ippodromlarynda däbe görä, Garaşszlyk baýramynda iň uly baýrak - Türkmenistanyň Prezidentiniň baýragy ugrunda bäsleşilýär. Atlar we 3 ýaşar baýttałlar 2800 metr aralygynda bäsleşýärler.

Däp bolan uly baýraklaryň hatarynda Uly ahal baýragyny hem görkezmek bołalar. Ol 4000 metr aralykda çapyşyga goýberilýän 4 ýaşar we ondan uly atlaryň arasynda goýulýar. Eeberdi teleke baýragy ugrunda bolsa iki ýaşar atlaryň arasynda 1600 metr aralykda bäsleşilýär.

Çapyşklarda baýrakly ýerleri eyelän atlara utuş baly berilýär we bu balyň ölçegine laýyklykda pul baýragy, gymmat bahaly sowgatlar gowşurylıyar.

MARAFON AT ÇAPYŞKLARY

Marafon at çapyşklary gadymyýetden gelşi ýaly, biziň günlerimizde-de atyň ýyndamlygyny we çydamlylygyny kesgitlemek üçin gurnalýar. Marafon çapyşklary bir günlük ýa-da köp günlük bolýar. Ýaryşyň bu görünüşi üçin güýçli, ýörite taýýarlanan 6-12 ýaşyndaky atlar saýlanyp alynýar. Atçylyk sportunyň halkara federasiýasynyň (FEI) düzgünlerine laýyklykda marafon at çapyşklary 25, 50, 100, 120, 160 kilometr aralyklarda geçirilýär. Şonda çapyksuwaryň agramy atyň ähli esbaplary bilen bilelikde 70-75 kilogramdan geçmeli däldir.

500 kilometr aralykdaky ilkinji marafon at çapyşygy ahalteke we ýomut bedewleriniň gatnaşmagynda 1945-nji ýylyň noýabr aýynda Moskwada geçirildi we Beýik Watançylyk ursunda gazanylan Ýeňše bagışlandy. Oňa şol wagt SSSR-de bar bolan çaplyan atlarynyň dokuz tohumynyň ählişi, şol sanda arap, iňlis tohumly atlар we beýlekiler gatnaşdylar. Ýaryş 5 günläp dowam etdi. Her gün atlar 100 kilometr aralygy durman geçmelidiler. Ähli uly baýraklary, birinji, ikinji we üçünji ýerleri türkmen bedewleri eýelediler.

ATÇYLYK TURIZMI

Atçylyk turizmi — atly syýahat etmekdir. Ol adama dynç almaga, şähdaçyk we gujurly bolmaga, şeýle hem beden taýdan taplanmaga ýardam eýdär.

Atly tebigatyň hiç bir ulag bilen baryp bolmaýan künjeklerine —dag jülgelerine, tokaylara, derýalaryň we köllerin kenaryna baryp bolýar, aňňat gum depelerinden geçip, dynç almaga we tebigatyň gözelliklerinden lezzet almaga mümkünçilik berýär. Syýahatçylar ýanlary bilen çadyrlary we azyk önümlerini alyp, köp günlük ýöreýişleri amala aşyryp bilerler.

Ýöreýsiň marşrutynyň ugrundaky dynç alyş duralgalarynda atlary ýörite meýdançada daňylgy saklayárlar. Şonda atyň uýanyny aýryp, kellesine owsar geýdirýärler. Daňmak üçin ulanylýan ýüpüň uzynlygy 3-4 metrden az bolmaly däldir. Eger-de arasy bölünen agyl-lar bar bolsa olara baýttałlar we agta atlar bilelikde goýberilýär.



ATÇYLYK SPORTUNY SÖÝÜJÄ GOLLANMA

Syýahatçylaryň münýän atlary gündə 3 gezek ine-gana suwarylýar we olara iým berilýär. İşçi atlara üç bölege bölüp, 8-10 kilogram bede we 4 kilogram arpa berilýär. Yöreniň gaýdyp gelenden soň, atlara ot bermeli, ýone olar bir ýarym sagat dynç alandan soň suwa ýakylýar we diňe şondan soň iým berilýär.

Atçylyk turizmi üçin ýuwaş häsiyetli, fiziki taýdan güýçli, şikessiz atlary saýlap almalydygyny ýatda saklamaly. Dört ýaşdan kiçi we 14 ýaşdan uly bolmadyk atlar bu iş üçin ýaramlydyr.

Atçylyk turizmini guramaga döwlet edaralary bilen bir hatarda ýörite rugsatnamsasy we özünüň atlary bolan dayhan birleşikleri hem-de hususy hojalyklar, telekeçi atşynaslar gatnaşyp bilerler.

Atçylyk sporty hemmeler üçin eleterlidir. Bu sportuň amatly görnüşidir. Biziň ýurdumyzda ony iň ýokary halkara derejelerinde guramaga, ýurdumyzza daşary ýurt syýahatçylaryny çekmäge we olary milli medeniyetimiz, türkmen topragynyň özbuluşly tebigatynyň gözellilikleri bilen tanyşdymaga ähli mümkünçilikler bar.





Mazmuny

| | |
|--|------------|
| <i>Beýik Galkynyşyň simwoly</i> | 11 |
| <i>Taryh şayatlyk edýär</i> | 27 |
| <i>Gadymy türkmen topragynyň nurly gününiň astynda</i> | 35 |
| <i>Tebigat bilen sazlaşykda</i> | 43 |
| <i>At türkmen üçin ähli zatdyr</i> | 51 |
| <i>Gowudan gowy</i> | 63 |
| <i>Sportda täze belentliklere tarap.....</i> | 71 |
| <i>Naýbaşy ahalteke bedewleri</i> | 86 |
| <i>Atçylyk sportuny söýüjä gollanma</i> | 216 |







Gurbanguly
BERDIMUHAMEDOW

Ahalteke bedewi – biziň buýsanjymyz we şöhratymyz

Ýörite fotosurata düşüren: W.A.Sarkisýan

Kitapda A.Tumanowyň, R.Kozubowyň,
Ý.Şkuriniň, şeýle hem TDH-nyň surat
arhiwiniň suratlary peýdalanyldy

Printed in Germany

© Türkmenendöwlethabarlary (TDH), 2008